پـــــرۆدۆن

پرۆدۆن

جۆرج گۆرڤیچ

وەرگێڕانی

ئارام ئەمین

جورج غورويتش
برودون
ترجمة: ابراهيم العريس
المؤسسة العربية للدراسات والنشر
الطبع الاولى ١٩٧٦

ناوی کتێب: پرۆدۆن

- نووسینی: جۆرج گۆرڤیچ
- وەرگێڕانی: ئارام ئەمین
- نەخشەسازی ناوەوە: گۆران جمال رواندزی
- بەرگ: هۆگر سدیق
- سەرپەرشتی چاپ: هێمن نەجات
- ژمارەی سپاردن: ٥٩٧
- تیراژ: ١٠٠٠ دانە
- چاپی یەکەم ٢٠٠٦
- نرخ: ٢٠٠٠ دینار
- چاپخانە: چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە

زنجیرەی کتێب –٨١– (١٨٤)

دەزگای توێژینەوە و بڵاوکردنەوەی موکریانی
www.mukiryani.com
asokareem@ maktoob.com
Tel: 2260311

ناوەڕۆک

مێژووەکان لە ژیانی پرۆدۆن	٧
ژیانی پرۆدۆن	٩
- فەلسەفەی پرۆدۆن	٢٤
١- فەلسەفەی کۆمەڵایەتی پرۆدۆن	٢٤
٢- سۆسۆلۆژیای پرۆدۆن	٤٥
٣- تیۆریی کۆمەلایەتی و سیاسی پرۆدۆن	٦٤
- هەڵبژاردەیەك لە کتێبەکانی پرۆدۆن	٩٨
نامەی پاڵاوتن بۆ بەدەستهێنانی زەمالەی سوارد" Suard ١٨٣٣	٩٨
لە "بە پیرۆزکردنی رۆژی یەکشەمدا" ١٨٣٩	٩٨
"موڵکایەتی چییە؟" ساڵی ١٨٤٠	٩٩
لە "یادنامەی دووەم"دا نامەیەك بۆ م. بلانکی	١٠٤
سەرهەڵدانی سیستەم لای مرۆڤایەتی یا بنەمای	١٠٥
لە "سیستەمی دژپێکە ئابوورییەکان" ١٨٤٦ بەشی یەکەم	١٠٨
لە "دژپێکە ئابوورییەکان" بەشی دووەم ١٨٤٦	١١٢
پاشکۆی سیستەمی دژپێکە ئابوورییەکان	١١٤
لە "دانپیانانەکانی شۆڕشگێڕێك" ١٨٤٩	١١٥
"بنەمای گشتی شۆڕش لە سەدەی نۆزدەهەمدا" ١٨٥١	١١٥
(مشتومڕ دژی لویس بلانس و بیارلیرۆ) ١٨٤٩-١٨٥٠	١١٧
شۆڕشی کۆمەڵایەتی کە هەڵگەڕانەوەکەی ٢٠ی کانوونی	١١٨
"فەلسەفەی پێشکەوتن" ١٨٥٣	١٢١
دادپەوەری لە شۆڕش و کڵێسا" بەشی یەکەم ١٨٥٨	١٢٧
	١٢٩

"دادپەروەری لە شۆڕش و کڵێسا" بەشی دووەم ١٨٥٨	
دادپەروەری لە شۆڕش و کڵێسا" بەشی سێیەم ١٨٥٨	١٣٢
"دادپەروەری لە شۆڕش و کڵێسا" بەشی چوارەم ١٨٥٨	١٣٧
جەنگ و ئاشتی، لێکۆڵینەوەکان دەربارەی بنەما و	١٣٨
بنەمای فیدراڵی و زەرورەتی دووبارە دروستکردنەوەی	١٤١
توانای سیاسی چینی کرێکار" ١٨٦٥	١٤٥

پێشکەشە بە :

دۆستان و ئەزیزانم

مێژووەکان لە ژیانی پرۆدۆن

۱۵ی کانوونی دووەمی ۱۸۰۹ لە (بیزانسۆن لە دایك بووە)

۱۸۲٦ سەرەتای دەست بەکاربوونی لە چاپخانە لە هەمان شاری خۆی .

۱۸۳۷ یەکەم نامەی خۆی لەمەر ((ڕێسا گشتییەکان)) بڵاوکردەوە.

۱۸۳۸ لە ئەکادیمیای بیزانسۆن زەماڵەی وەرگرت.

۱۸٤۱ هەڵوەشانەوەی زەماڵەکە دوای بڵاو بوونەوەی ((موڵکایەتی چییە؟)).

۱۸٤۲ دەستگیرکردن و ئازاردانی دوای بڵاوبوونەوەی((هۆشیاری بۆ موڵکدارەکان)).

۱۸٤٦ گرینگترین کتێبی خۆی نووسی ((سیستەمی دژپێکە ئابوورییەکان)).

۱۸٤۳ لە لیۆن ژیاوە تا ساڵی ۱۸٤۷ لە بزووتنەوەی رادیکالی چالاکی نواند.

۱۸٤۷ بۆتە سەرنووسەری گۆڤاری ((نوێنەری گەل)) دوای ئەو ((گەل)) کەدواتر بووە ((دەنگی گەل)).

۱۸٤۹ بە هۆی هێرشەکانی بۆ سەر حکوومەت دەستگیرکراوەتەوە و سێ ساڵ لە زیندانداماوەتەوە.

۱۸۵۸ کتێبی ((دادپەروەری لە شۆڕش و کڵێسا)) بڵاوکردەوە، کە بووە هۆی شەپۆلێکی نارەزایی لەلایەن کە هنوتییەوە کە پاڵی پێوەنا بڕوا بۆ برۆکسل و ببێتە پەنابەر.

۱۸۵۹ بە بڕیارێکی بەخشینی گشتی لێی بووردرا.

۱۸٦۰ گەڕایەوە پاریس و دەستی بە چالاکی نهێنی کرد. ۱٦ی کانونی دووەمی ۱۸٦۵ لە پاریس لە تەمەنی پەنجا و شەش ساڵیدا کۆچی دوایی کرد.

ژیانی پرۆدۆن

بەیار جۆزیف پرۆدۆن – Pierre – Joseph Proudhon لە بیزانسۆن لە کانوونی دووەمی ساڵی ١٨٠٩ ز لە دایك بووە، باوکی بەرمیل ساز بووەو دایکی کابان. دوای ((٥٦)) پەنجا و شەش ساڵ واتە کانوونی دووەمی ساڵی ١٨٦٥ لە پاریس کۆچی دوایی کردووە.

سەبارەت بە قوتابخانە، پرۆدۆن کاتێ چووە قۆناغی ناوەندیی و زەماڵەی خوێندنی لە کۆلیژی بیزانسۆن وەرگرت، دوای ئەوە چەندین خەڵاتی زیرەکیشی وەرگرت. کە تەمەنی گەیشتە حەڤدە ساڵی پێش بە دەستهێنانی بڕوانامەی بەکالۆریۆس بۆ بەڕێوەبردنی خێزانەکەی ناچار بوو واز لە خوێندن بێنێ. پاشان یەکسەر بووە کارمەندی چاپخانە، بەڵام ئەو چاپخانەیەی کاری تێدا دەکرد دوای چەند ساڵێك نابووت بوو، ئەمەش وای لێکرد بێ کار بمێنێتەوە، بۆیە بەناچاری بیزانسۆنی جێهێشت و بۆ ماوەی دوو ساڵ هەر ئەم شار و ئەو شاری دەکرد ((نیوشاتل مارسیلیا، دراگیسنیان. تۆلۆن ... هتد)) ، لە چاپخانەیەك بۆ چاپخانەیەکی تر بۆ ئەوەی کارێکی دەستبکەوێ. لە کۆتاییدا بەخت بۆی پێکەنی و تووشی دوو هاورێ کۆلیژی بوو، کە برایانی گۆتیەیان پێ دەگوتن، برۆدۆن لەم چاپخانەیەدا وەکو پیتچنی سەرەکی کاری دەکرد. چەند ساڵێك لەم چاپخانەیە مایەوە، واتە تاکو ساڵی ١٨٣٨ ز کاتێك ئەکادیمیای بیزانسۆن زەماڵەی سواردیان بۆ دابینکرد. لێرەدا سوودی لەو توانایە وەرگرت کە پیشەکەی وەکو فەرمانبەری چاپخانە بۆی فەراهەم کردبوو، هەروەها سوودی لەو کاتە بەتاڵانە وەرگرت و چەندەها کتێبی خوێندەوە، هەر لەوێ یەکەم

کتێبی خۆی نووسی بەناوی "لێکۆڵینەوە دەربارەی وتەزا ڕێزمانیەکان". دوای ئەوەی خۆی کتێبەکەی بە چاپ گەیاند، یەکسەر ناردی بۆ پەیمانگای زانستە ئاکاری و سیاسییەکان لە ساڵی ١٨٣٦، لە پێناو بەدەست هێنانی خەڵاتی "ڤۆلینی". بەڵام کە لەوێ هێمای ڕێزگرتنی وەرگرت، سەرنجی چەند ئەندامێکی ئەکادیمیای بیزانسۆنی بەلای خۆیدا راکێشا و کردیان بە کاندیدی خۆیان بۆ بە دەستهێنانی زەماڵەی "سوار". بەڵام دەبوایە پرۆدۆن بڕوانامەی بەکالۆریۆسی بەدەست بهێنایە، بۆ ئەوەی زەماڵەکە بباتەوە. لەبەر ئەوە خۆی بۆ بەدەستهێنانی بروانامەی بەکالۆریۆس تەرخانکرد، کە ئەو کات تەمەنی ٢٩ ساڵ بوو. کاتێ لە ساڵی ١٨٣٨ زەماڵەی سواردی ئەکادیمیای بیزانسۆنی وەرگرت، ئەمەش بواری بۆ رەخساند کە دوای خوێندنی باڵا بکەوێ، کە ئەو کات پیاوێکی تەواو کامڵ بوو. لە پاییزی ١٨٣٨ رووی کردە پاریس، بە شێوەیەکی سەرەکی بەدوای وانەکانی کۆلیژی دی فرانس و قوتابخانەی هونەر دادەچوو.

لەساڵی ١٨٣٩ پرۆدۆن یەکەم کتێبی ناسراوی "دەربارەی ئاهەنگێران بە بۆنەی رۆژی یەکشەممەوە" بڵاوکردەوە. لە پاریس مایەوە تا کۆتایی ساڵی ١٨٤١، واتە تا ئەو ساتەی کە زەماڵەی سواری لێ سەنرایەوە بە هۆی شوێنەواری ئەو مشتومڕەی کە لەسەر بڵاوبوونەوەی کتێبی "موڵکایەتی چییە؟" لە ساڵی ١٨٤٠، کەوتەوە ئەو کتێبەی کە ناوبانگی دەرکرد لە جیهاندا. لە ساڵی ١٨٤٣ ز مارکس دەستیکرد بە ئاماژەدان بە کارەکانی پرۆدۆن، ئەمەش لەو وتارەی کە لە رۆژنامەی رینانیە دەینووسی "Reinishe Zeitung"، دوای ئەمە مارکس شەست پەرەی لە کتێبی "خێزانی پیرۆز" تەرخانکرد بۆ پرۆدۆن کە لە ساڵی ١٨٤٥ بڵاوکرایەوە، سەرەڕای ئەوەی کە پێش دوو ساڵ نووسرابوو. لەو کتێبەدا مارکس دەڵێ:" کتێبەکەی پرۆدۆن "موڵکایەتی چییە؟ سەبارەت

به ئابووری کۆمەڵایەتی هاوچەرخ، هەمان گرینگی ئەو کتێبەی سەیسی Sieyes هەیە(دەوڵەتی سێیەم چییە؟) سەبارەت بە زانستی رامیاری نوێ " ل٥٣ هەروەها " ئەم کتێبەی پرۆدۆن بەیاننامەیەکی زانستییە بە ناوی پرۆلیتاریای فرەنسییەوە دەدوێ ". ل٧١" یادنامەی یەکەم" دوای ئەویش "یادنامەی دووەم" کە دووکتێبی پرۆدۆن "بریتین لە چەند نامەیەك کە ئاراستەی. م .بلانکی برا گەورەی شۆڕشگێری بەناوبانگ کرا بوون لە ساڵی ١٨٤١، دواتر لە ساڵی ١٨٤٢ کتێبکی بڵاوکردەوە بە ناوی "وریاکردنەوەیەك بۆ موڵکدارەکان". لە ئەنجامی بڵاوبوونەوەی ئەم کتێبانە پرۆدۆن لە بەردەم دادگای تاوان "دۆبس" "Doubs" لە ساڵی ١٨٤٢ دادگایی کرا، بەڵام ئەم دادگاییکردنە بەبێ تاوان ئازادی کرد. ئەو وتارەی کە بۆ بەرگریکردن لە خۆی بەرامبەر ئەم دادگایە بەرزی کردەوە لە هەمان ساڵدا بڵاوکرایەوە. کە بووە هۆی بێبەشبوونی لە زمالەی سوارد لە هەمان کاتدا لە هەموو هۆکارەکانی ژیانیش بێبەشی کرد. بە هۆی ئەو هاوکێشە بەناوبانگەی کە دەڵێ "موڵکایەتی = دزی" کە وەکو بۆمبێك تەقییەوە و ناوبانگی تەواوی دەرکردو دووبارە بێ کار مایەوە. جارێکی تر برایانی گۆتییە لەو بارودۆخە ماددیە نالە بارە رزگاریان کرد و کردیان بە جێگری بەرێوبەری کارگەی گواستنەوە کە لە شاری لیۆن "Lyon" دایا نمەزراند بوو. لە راستیدا ئەم پۆستە هەم رێگای چوونی بۆ پاریس، بۆ خۆشکرد و هەم کاتێکی زۆری دەست بەتاڵی بۆ دەهێشتەوە.

ئەو دوو ساڵەی کە لەگەڵ برایانی گۆتییە بردیە سەر، دوو کتێبی بڵاوکردەوە: یەکەمیان لە ساڵی ١٨٤٣ بەناوی "سەرهەڵدانی سیستەمی مرۆڤایەتی " و کتێبی دووەم کە لە دوو بەرگدا بڵاوی کردەوە لە ساڵی ١٨٤٦ بەناوی "سیستەمی دژپێکە ئا بوورییەکان" کە بە "فەلسەفەی کلۆڵی" بەناوبانگ

بوو. مارکس و پرۆدۆن لەو مشتومرانەی کە لە ساڵی ١٨٤٤ لە پاریس لە نێوانیاندا روویدا هاوسۆز نەبوون. هەر لەم کاتەدا پرۆدۆن چاوی بە رۆژنامەنووسی ئەڵمانی کارل گرۆن و دوای ئەویش بە باکونین Bakuonine و هێزترن Hertzen ، کەوت.

لە ساڵی ١٨٤٥ لێکپچڕانێك لە نێوانی مارکس و پرۆدۆن روویدا، ئەمەش لە ئەنجامی رەتکردنەوەی ئەو بەرپرسیاریەتە. هات کە مارکس داوای لە پرۆدۆن کرد ببێتە نوێنەری رێکخراوی هاندان و پرۆپاگەندەی نێو نەتەوەیی کە مارکس هەوڵی بنیاتنانی دەدا، بەبێ ئەوەی هیچ سەرکەوتنێکی تیا بەدەست بهێنێ. کاتێك مارکس لە ساڵی ١٨٤٧ کتێبێکی بڵاوکردەوە بەناوی "کلۆڵی فەلسەفە"، وەك رەتدانەوەیەکی "فەلسەفەی کلۆڵی" پرۆدۆن، لەو کتێبەدا هێرشێکی توندی کردبووە سەر کتێبی" دژپێکە ئابوورییەکان"، مارکس هەستی بە رق و قینێکی زۆر دەکرد بەرامبەر پرۆدۆن، ئەمە وایکرد کە مارکس بکەوێتە چەند هەڵەیەکی راڤەییەوە سەبارەت بە کتێبەکەی پرۆدۆن، ئەمەش غەدرێکی گەورە بوو لەو کتێبەکرا.

لە سەرەتای ساڵی ١٨٤٧دا پرۆدۆن بڕیاریدا کارەکەی لە لیۆن جێ بهێڵێ، بۆ ئەوەی لە پاریس کاری رۆژنامەوانی بکا. لەسەرەتادا رووبەڕووی هەندێ هەرەس و ژێرکەوتن بۆوە تاکو لە کۆتایی هەمان ساڵدا سەرکەوتنی بەدەستهێنا، بە دامەزراندنی رۆژنامەی گەل "Lepouple" کە دواتر لەگەڵ نزیکبوونەوەی شۆڕشی ١٨٤٨ ناوی گۆڕی بە نوێنەری گەل " Le represenant". لە راستیدا پرۆدۆن کاتێك خۆی بە جێگری کۆمەڵەی نیشتمانی هەڵبژارد، نوێنەری راسنەقینەی گەل بوو. لە ماوەی ئەو هەڵبژاردنە بە شەکیانەی کە لە ٨ حوزەیرانی ١٨٤٨ ئەنجام دران، پرۆدۆن جوانترین گوزارشتکەر بوو لە چەپی پەڕگر لە ماوەی شۆڕشی ١٨٤٨، کە رەخنەی

توووندی ئاراستەی تێکرای ئەو یاسایانە دەکرد کە حکوومەتی کاتی سەبارەت بە مەسەلەی دروستکردنی "پۆستگەی نیشتمانی" "دەری کردبوو، کە هیچ نەبوو تەنها" سڕکردنی پرۆلیتاریا نەبێت بە بێ ئەوەی مافەکانیان بۆ فەراهەم بکرێ ". لەبەر ئەوە پرۆدۆن نکۆڵی لە بوونی "هەر توانایەکی شۆڕش دەکرد لای حکوومەت".

لە کاتی چوونی بۆ کۆمەڵەی نیشتمانی، ڕووبەڕووی دژایەتییەکی توند بۆوە لەلای زۆربەی هاوڕێکانی کە بۆ یەکێك لە هاوڕێکانی خۆی بە گاڵتەکردنەوە دەنووسێ و دەڵێ "ئەوان زۆر سەرسامبوون کاتێك کە بینیان من نە قۆچم هەیە نە چڕنووك". هەروەها لە نامەیەکدا بۆ براکەی ناردبووی دەڵێ " کەس ناتوانێ بەو کاریگەرییەی من قسە بۆ پرۆلیتاریا بکا". لە ڕاستیدا پرۆدۆن هەرگیز بەچاوی گرنگیەوە تەماشای شۆڕشی ١٨٤٨ نەدەکرد، تەنها ئەو ڕۆژانەی کۆتایی حوزەیران نەبێ کە ڕاپەرینێکی‌کرێکارانەی بە خۆوە بینی. ئاشکرایە کە ئەو بە دڵ لەگەڵ ڕاپەریوەکان بوو، دەربارەی ئەمەش لە چەند نامیلکەیەکیدا" دەڵێ " هۆکاری ڕاپەرینەکە خراپی ناوەڕۆکی کۆمەڵەی نیشتمانی بوو... ڕاپەڕینەکە ملکەچ کرا، بەڵام نەبەزی .... بەڵام بورژوازییە سەرکەوتووەکان وەکو پڵنگ دڕندەن".

ئەم بارودۆخە بووە لانکەی دانیشتنەکانی ٣١ تەمووزی ١٨٤٨ی کۆمەڵەی نیشتمانی کە پرۆدۆن خۆی وەسفی تەواوی ئەو دانیشتنانەی لە کتێبی" دانپیانانەکانی شۆڕشگێرێك" ١٨٤٩ کردووە. یەکەمجار لە کۆمەڵەکەدا وتارەکەی بەرهەڵستکارییەکی لە نێوان پرۆلیتاریا و چینی بورژوا دروستکرد، پرۆدۆن جەختی لەسەر ئەوە دەکرد کە پرۆلیتاریا لە توانای دایە سیستەمێکی نوێ دابمەزرێنێ و هەستێ بە پرۆسەی پۆلینکاری لەو ئامرازە یاسایانەی کە ڕێگای پێ دراوە، کاتێك ئەمەی وت، بێزارییەکی ئاشکرا لە لایەن ئەندامانی

کۆمەڵەوە هەستی پێ دەکرا. بۆیە داوای دەنگدانیان دەکرد بۆ بڕیاردانی ئیدانەکردن و سەرکۆنەکردنی پرۆدۆن، بڕیارەکە بە ٦٩١ دەنگ بەکۆی ٦٩٢ دەنگ بردییەوە. پرۆدۆن لە "دانپیانانەکان" بەڵگەی بۆ هەڵوێستەکەی خۆی هێناوەتەوە، دەڵێ " ئامانج گەیشتە بە پاککردنەوە و پۆلێنکردنی پرۆلیتاریا بە شێوەیەکی ئاشتیانە لە لایەن یۆتۆپیاوە". "من لە چینی کارم دژی سەرمایە". پرۆلیتاریا تەنیایە و دوورە لە هەر شەرعییەت بوونێك، بە هۆی کارەکەی خۆیەوە بەبێ هیچ ناوەندێکەوە، دەتوانێ شۆڕشی ئابووری جێ بەجێ بکات".

بێگومان لێرەدا هەست دەکرێ بە نزیکی نێوان هەڵوێستی پرۆدۆن و ئەو ڕستەیەی لە بەیاننامەی شوعیەتدا هاتووە کە لە ساڵی ١٨٤٨ نووسراوە، کە هەرگیز پرۆدۆن نەیخوێندۆتەوە ڕستەکە دەڵێ "ڕزگارکردنی کرێکاران دەستکردی خودی کرێکاران خۆیانن".

لە ڕاستیدا نابێ هەرگیز سەرسام بین کاتێك دەبینین پرۆدۆن لە "دانپیانانەکان" ناڕەزایی دەربڕیوە و دەڵێ" "من پێم وانە بوو کە نموونەی ئەم دژایەتیکردنە ببینم: کە گاڵتەیان پێم کرد، ناشرینیان کردم، سەرکۆنەیان کردم، لێم تۆرە بوون و نەفرەتیان لێم کرد، بە هەموو ڕق و تورەییانەوە دوژمنایەتیان دەکردم)). بۆیە نابێ سەرسام بین کاتێ دەبینین مارکس لە "مقطوعتە تأبینیة" کە تایبەتی کردبوو بە پرۆدۆن دەڵێ "... هەڵوێستی پرۆدۆن لە کۆمەڵەی نیشتمانیدا تەنها شایانی ڕێزگرتن و پیاهەڵدان بوو، ئەم هەڵوێستە لە ئازایەتییەکی مەردانەوە سەرچاوەی گرتبوو، هەروەها ئەم هەڵویستە ئەنجامێکی دڵخۆشکەری لێکەوتەوە کاتێك بینیمان بەڕێز "تییر" وەڵامی پێشنیارەکانی پرۆدۆنی دایەوە" ئەو وەڵامدانەوەیە لە شێوەی کتێبێك بوو "کە

ئەو بنکە ساویلکانەیەی ئاشکرا دەکرد کە رۆشنبیری تایبەت بە بورژوازی فرەنسی لەسەر بوونیات نرابوو".

ژیانی پرۆدۆن لە سەردەمی ناپلیۆن پۆنابرت چۆن بوو؟ کاتێك لویس لە١٠ ی کانوونی یەکەمی ساڵی ١٨٤٨ بە سەرۆك کۆماری هەڵبژێردرا بە پێی ئەو یاسایەی کە کۆمەڵی نیشتمانی دانیابوو، پرۆدۆن دژایەتی خۆی بەرامبەر بەویاسایە دەرخست.

دوای هەڵگەڕانەوەکەی ٢ کانوونی یەکەمی ١٨٥١، سەرۆك خۆی کردە ئیمپراتۆر، بە درێژای ئەو ماوەیە پرۆدۆن لە لێدوانەکانیدا لە رۆژنامەی"دەنگی گەل" بێ دەنگ نەبوو، دەیوت"لویس پۆناپرت گەورەترین و سەر سەختترین دوژمنی دیموکراسی و سۆسیالیستی و پرۆلیتاریایە. لە زستانی ١٨٤٨ــ ١٨٤٩دا پرۆدۆن لە وتارە توندوتیژەکانیدا هێرشی توندی دەکردە سەر لویس، تا لە ئەنجامی ئەمەدا دیسانەوە بردیانە بۆ بەردەم دادگا و دادگا سزای سێ ساڵ زیندانی دا. بەڵام پرۆدۆن بۆ بەلجیکا رایکردو لە وێ مایەوەك بێ دەنگ بوو دواتر بە رێگای یاسایی گەڕایەوە فەرەنسا و بە گەڕانەوەکەی زانرا گرتیان و سێ ساڵ زیندانی بەسەردا سەپێنرا لە ٧ی حوزەیرانی ١٨٤٩ تا ٤ حوزەیرانی ١٨٥٢ لە بەندیخانەی سانت بیلاجی زیندانی کرا.

کەواتە هەستی پرۆدۆن بەرامبەر بە لویس دەبێ چۆن بێ؟ "نامیلکەکانی" هیچ گومانێکمان لەو بوارە بۆ ناهێڵێتەوە. کە لە کانوونی یەکەمی ١٨٥١ دەڵێ "لویس تەنها سەرکێشێکی بێ تامە کە لە کەشێکی وەهمانەی گەلدا هەڵبژێردرا بۆ ئەوەی دەست بگرێت بەسەر تواناکانی جەماوەردا، بۆ ئەمەش سوودی لە ناکۆکییە مەدەنییەکانی ئێمە وەرگرت. چەقۆی خستە ئەستۆمان بۆ رازیبوونمان بەدەست درێژیکردنە سەر دەسەڵات. پاریس لەو رۆژەدا وەك

گیرۆدەیەك وابوو کە لە لایەن دزێکی چەپەڵەوە دەست درێژی کرابێتە سەر ".
دوای مانگێك پرۆدۆن دیسان دەڵێ " کوری زیناکەرێکی خوێن رێژ، جۆزیفی کور و نەوەی سۆزانییەك و کلۆلێکی بێ توانای لە دوای خۆی جێهێشت... وەمەش تەنها هیچ و پوچێکە کە پێی دەڵێن پۆناپرت، ئاە... ئەی ترسنۆکەکان! ئەی فرەنسییە ترسنۆکەکان! باشترین رێگا بۆ رزگاربوونتان لە لویس پۆناپرت تەنها کوشتنییەتی. من ئەو کەسەم خۆش دەوێ و خۆشەویستر و گەورەتر دەبێ لەلام کە بتوانێ بیکوژێ " (نامیلکەکان، ٢٧ــ ٢٨ شوباتی، ١١ ئازار ١٨٥٢). لە راستیدا هەڵگەڕانەوەکەی ٢ کانوونی یەکەم، راگەیاندنی ئیمپراتۆر ئازارێکی سەختی پرۆدۆنی دا. ئەمەش وای لێکرد کەوا بیربکاتەوە کەسێك کت و پڕ بڕیاری کوشتنی دەدا، بەڵام ئەمە لە دیدگای تایبەتی خۆییەوە نەبوو، بەڵکو لە پێناو ئەو کێشەیە بوو کە بەردەوام هەوڵی بۆ دەدا، هەرچەندە لە ماوەی ئەو پێنج ساڵ و نیوەی لە حوزەیرانی ساڵی ١٨٥٢ لە بەندیخانە گەڕابۆوە کەس دەستی لێ نەدا، تا لە ساڵی ١٨٥٨ کتێبێکی چوار بەرگی بڵاوکردەوە دەربارەی" دادپەروەری لە شۆڕش و کلێسا" دا، تاکو دوبارە فەرمانی چەند ساڵێك زیندانی بەسەردا درایەوە و کتێبەکەی قەدەغەکرا. دیسان بەرەو بەلجیکا هەڵات و چوارساڵ لەوێ مایەوە"١٨٥٨ــ١٨٦٢" لە ساڵی ١٨٦٢ کۆتایی بەدوور وڵاتییەکەی هێناو بەسوود وەرگرتن لەو بەخشینەی کە پێش ساڵێك بۆی دەر چووبوو.

بەم شێوەیە پرۆدۆن هەموو ژیانی لە دوور وڵاتی بردەسەر، تەنها دوو ساڵ و نیو پێش مردنی نەبێ.

کەواتە ئەم چیرۆکە ئەفسانەیانە لە کوێوە هاتوون کە هەندێ جار لەلایەن دوژمنانی پرۆدۆنەوە بەکارهێنراون کە دەیانوت پرۆدۆن لە سەردەمی ئیمپراتۆری دووەمدا رەوشتی سیاسی دوولایەن و لێڵ بووە، لە راستیدا ئەم

قسانه پشتیان به چەند رستەیەك دەبەست كە بە خراپی راڤەكرابوون. یەكەم ئەو گفت و گۆیانەی كە پرۆدۆن لەگەڵ سەرۆك جیرۆم سازیدا، كە ئامۆزا و جێگری ئیمپراتۆر بوو بە هەندێ بیروباوەڕی دژی "لاكلیرۆس" و بیروباوەڕی كۆمەڵایەتی پێشكەوتوو لە بیروباوەڕەكانی ناپلیۆنی سێیەم، دەستی پێكرد. هەرچەند ئەو گفتوگۆیانەی كە بۆ سەرۆك جیرۆم دەست پێشخەری تێدا كرد هیچ بەرەنجامێكی نەبوو. دواتر هەندێك پێیان وایە كە پرۆدۆن بە هۆی ئەو نامەیەی كە بۆ ئیمپراتۆر ناردی توانی نارەزایی دەربڕێ لەسەر قەدەغەكردنی كتێبەكەی " شۆڕشی كۆمەڵایەتی كە هەڵگەڕانەوەكەی، كانوونی یەكەم چەسپاندی" ١٨٥٢. لە راستیدا ئیمپراتۆر دوای ئەوەی نامەكەی پێ گەیشت، یەكسەر بڕیاری قەدەغەكردنی كتێبەكەی لابرد. لەگەڵ ئەوەشدا پرۆدۆن هەرگیز كۆڵی نەداو و وازی نەهێنا، لە بانگەوازی ئەوەی كە ئەو دوژمنێكی سەرەكی سیاسەتەكانی سیستەمە، بۆیە دەڵێ" هەرگیز تیاتاندا دروست نەبوو هەرگیزیش تیاتاندا دروست نابێ ... دوژمنێك لە من بە تواناتر و چالاكتر" (چاپی ریفیر، ١٩٣٦ ل١٤٧). لە راستیدا پرۆدۆن هیچ دڵنیایەكی نەدابوو بە لویس ناپلیۆن، بە تایبەتی لە رێگای ئەو رستە روونەی كە تێیدا بلاویكردەوە، كە ئیمپراتۆر"بەرەو لە ناوچوون دەچێ ئەگەر وەك بریكاری شۆڕشی كۆمەڵایەتی و فەرمانبەرێكی دەسەڵات هەڵسوكەوت نەكات". پرۆدۆن بۆ كارە یاساییەكانی خۆی دەبوایە رووبەڕووی كەسێك ببوایەوە كە تاسەر ئێسقان رقی لێدەبۆوە و ئارەزووی كوشتنیشی دەكرد، لە راستیدا پرۆدۆن ئەم نامەیەی بە نامەیەكی "میكاڤیلیانە" دادەنا، بەوەی كە لەنامیلكەیەكدا پوختی كرۆتەوە دەڵێ " لە ئاودانی سیاسەت واتا سووربوونی دەست لە چەپەڵێدا".

هەرچەند پرۆدۆن رووگیرێكی منجڕ و فێڵبازێكی سیاسیش نەبوو، بەڵكو بە پێچەوانەوە هەرگیز میكیاڤیلی لەگەڵێدا هەڵی نەدەكرد و نە دەگونجا. بۆ

ئەوەی زیاتر ئەم مەسەلەیەمان لە لاروونتر بێ دەبێ خوێندەوەیەك بۆ كتێبە قەدەغەكراوەكەی بكەین، ئەو كتێبەی كە بە فێڵی ئاشكرا رازێنرابۆوە. ئەم فەرمانەش تەنها ئەم كتێبەی ناگرێتەوە، بەڵكو ئەو كتێبەی پێشووش دەگرێتەوە كە پرۆدۆن لە ساڵی ١٨٥١ لە بەندیخانە نووسیبووی بە ناو نیشانی "بنەمای گشتی بۆ شۆڕش لە سەدەی نۆزدەمدا"، لەو كتێبەی دواییاندا پرۆدۆن پێشنیاری "رێكەوتنی نێوان پرۆلیتاریا و چینی ناوەڕاستی كرد بۆ لە ناوبردنی سەرمایەداری "و" جێبەجێ كردنی شۆڕشی كۆمەڵایەتی". بەڵام بەپەلە بیروباوەڕە كۆنەكانی گەڕاندەوە، بۆ ئەوەی لە نووسینی " فەلسەفەی پێشكەوتندا "پشتی پێ ببەستێ، كە دواین كتێبی بوو لە بەندیخانەدا لە ساڵی ١٨٥٣ نووسی، كە دەربارەی "وزەی شۆڕش بوو لەلای جەماوەری كرێكاری "لە پێناو لەناوبردنی رێبازی كۆنەپەرست و "دەرەبەگایەتی پیشەسازی".

پرۆدۆن پشتگیری ئەو گەڕانەوەی دەكرد بۆ هەڵوێستە شۆڕشگێرییەكان "لە پێشەكییەكی نوێ"و لە" دەرئەنجامی گشتی" كتێبی "پەراوی تێڕامانەكان" كە چاپی سێیەمی لە چاپی سێیەمی لە ساڵی ١٨٥٧ لە پاریس لە چاپخانەی برایانی گۆتیە چاپی كرد، بەشێوەیەكی بنەڕەتی چاكسای تێدا كردبوو. لە ساڵی ١٨٥٧ كە لەپاریس لە چاپخانەی برایانی گۆتییە چاپی كرد بەشێوەیەكی بنەڕەتی چاكسازی تێداكردبوو، بەڵام دوو چاپەكەی پێشوو جێگای چاپكردنیان دیار نییە، كە لە ساڵانی ١٨٥٤ و١٨٥٥ بڵاوكراونەتەوە وە ئەو دەقە بەرزانەی كە لە سەری قسەی كردووە ئاماژەی پێداوە لە ساڵی ١٨٥٦ نووسراون، پرۆدۆن هەستاوە بە دروستكردنی چەند بەرهەڵستكارییەك لە نێوان قۆناغەكانی سەرمایەداریدا:

أ ـ قۆناغی گێرەشێوێنی پیشەسازی.

ب ـ قۆناغی دەرەبەگایەتی پیشەسازی.

ج ـ قۆناغی ئیمپراتۆرییەتی پیشەسازی، "کە بەلوتکەی تەنگانەکە دادەنرێ "هەروەها بە" خاڵی جیاکردنەوەی نێوان پرۆسەی مژینی سەرمایەداری بانکی و پشت بەستو بەباج دادەنرێ "وەکو چۆن پێشتر" قەیسەری ئابووری وا پێناسە دەکرا.

لێرەدا پرۆدۆن پەردەی لە رووی رەوشتی ئۆتۆکراتی و زۆرداری ئیمپراتۆرییەتی دووەم لادا، بۆیە بەبێ چاوپۆشی رۆڵی دەستپێشخەری سەرمایەداری رێکخراوی دەرخست، ئەو رۆڵەی کە پرۆدۆن بە هێزێکی واقعییەوە هەڕەشەی لێدەکرد، کە لە هەمان کاتدا کە ترسی فاشییەتی بەڕێوەبەری بەرێوەیە.

د- ئەو قۆناغەی کە دیموکراسی پیشەسازی دێ بۆ کۆتایی هێنان بە سەرمایەداری. ئەم دیموکراسییەش جێگیر نابێ تەنها لە رێگای شۆڕشی کۆمەڵایەتییەوە نەبێ، و پێویستە کرێکارەکان خۆیان کارەکان جێبەجێ بکەن، ناوەڕۆکی موڵکایەتی و ئامرازەکانی سەرەوژێر بکەن و لەم دیموکراسییەدا چارەسەری تەنگانەکە دەردەکەوێ، بەڵام بە زۆرلێکردن بۆ کاری کۆمەڵانی نامەرکەزی.

ئەمەش بەرنامەی ژیان و تەواوی کارەکانی پرۆدۆنە، کە قۆناغی پێگەیشتنمان بۆ ڕوون دەکاتەوە، بەتایبەت لە کتێبە سەرەکییەکەی دەربارەی" دادپەروەری لە شۆڕش و کڵێسا" ساڵی ١٨٥٨، هەرچەندە کتێبەکە تایبەتە بە چەند بارودۆخێك، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پرۆدۆن هەموو بیروباوەڕەکانی خۆی تێدا دەخاتەڕوو.

لە ئایاری ١٨٥٥دا، نووسەرێکی کاسۆلیکی راستڕەو کە پێیان دەگوت أ. دی میریکور، هێرشێکی دژی پرۆدۆن دەستپێکرد، کە بریتی بوو لە بلاوکراوەیەك پڕ لە هەڵە و درۆ، لەگەڵ ئەوەشدا نامەیەکی لە قەشەی بیزانسۆن کاردینال ماثیو پێ گەیی. دوای دوو دڵییەکی درێژ، پرۆدۆن بریاری دا وەڵامی ئەو بلاوکراوەیە بداتەوە. ماوەی وەڵامدانەوەکەش سێ ساڵی خایاند، کە بەیەکێك لە کتێبەکانی نووسەر دادەنرێ، کە دواتر بوو بەرێبازێك دژی لاکلیرۆس لە فەڕەنسا. لەم کتێبەدا هەموو ئەو بەڵگانە خرابووە ڕوو کە دانراوی ئەوکەسانە بوون کە لەسەروەی کۆماری سێیەمدا، داوایان دەکرد دەوڵەت لە کلێسا جیابکرێتەوە. هەروەك چۆن رادیکالییە سۆسیالیستەکان و سۆسیالیستە سەندیگاکان، و دوای ئەوانیش شیوعیەکان، بەکورتی هەموو عەلمانییە فرەنسییەکان، ئیلهامیان لێ وەرگرت. کتێبەکە بەگشتی بەئینسکلۆپیدیایەکی حەقیقی دەچوو لە بیری فەلسەفی و کۆمەڵایەتی و سیاسی پرۆدۆندا، بەوەی کە ئامانجەکەی خۆی تێپەڕاندووە کە دەبو بۆی بنووسرایە.

کاتێك کە ناچارکرا بۆ ماوەیەکی درێژ لە دوورە ولاتی لە بەلجیکا بمێنێتەوە، کە لە دەستی دەسەلاتی یاسایی نوێ هەلاتبوو و بلاوکردنەوەی کتێبەکانی قەدەغەکرابوون، پرۆدۆن لە بەلجیکا هەستا بە پوختکردنی کتێبەکانی دوایی. بەم جۆرە لە بەلجیکا لە ساڵی ١٨٦١ کتێبی"جەنگ و ئاشتی" نووسی، ئەمەش کۆمەلێك دەنگە دەنگی دروستکرد. لە راستیدا هەندێك پێیان وایە پرۆدۆن لەم کتێبەدا جەنگی پیرۆزکردووە، بەڵام لەڕاستیدا تەنها بەڵگەیەکە بۆ ئەوەی کە جەنگ لە هەموو کۆمەڵگاکان هەمان روخساری نییە، لە سیستەمی سەرمایەداریدا شێوەی رکابەرێ وەردەگرێ، بەلام دواتر سەر دەکێشی بۆ ململانێی چینایەتی.

کاتێك پرۆدۆن لە دورخراوەیی گەڕایەوە، گرنگییەکی زۆری بە "فیدرالی" " Federa lisme " دەدا، کە پێشتر ئەو مەسەلەیەی وەك پابەندییەك بەمەسەلەی دیموکراسی پیشەسازی خستبووە روو. سەرەڕای ئەو گرنگییەی کە بە فیدراڵی دەدا، بەڵام بەهۆی ئەو گفتوگۆیانەی کە سەبارەت بە یەکێتی نەتەوەی ئیتالی ئەنجام دەدرا پرۆدۆن رقی لەو یەکێتەیە"فدرالییە" هەستا، ئەم رق لێبونەوەیەشی بووە هۆی ئەوەی دیموکراتییەکان و قەیسەرییەکان قێزیان لێ ببێتەوە. کاتێك لە کەنارە بێ دەنگ و دوورەکەی"باسی" جێگیربوو، هەولێدا گۆڤارێك دەربکا بەناوی"یەکێتی"یا"فیدراڵییەت"، بەڵام وەزارەتی ناوەخۆ رێگای دەرچونی نەدا. لەبەر ئەوە پرۆدۆن لە ساڵی ١٨٦٣ کتێبە نوێیەکەی بڵاکردەوە دەربارەی "بنەمای فیدراڵی و پێویستی دووبارە بێکهێنانەوەی پارتی شۆڕش". ئەو کتێبە رووکەشێکی گفتوگۆیانەی هەبوو، چونکە پرۆدۆن وەڵامی ئەو هێرشانەی دابۆوە کە لە رۆژنامەکاندا کرابوونە سەری، لەگەڵ ئەوەشدا لە ناوەڕۆکدا گرنگییەکی زۆری هەبوو، چونکە پابەندییەکی زۆری هەبوو بەبیروباوەڕەکانی پرۆدۆنەوە. پرۆدۆن لەم کتێبەدا جەختی کردبووە سەر ئەوەی" سەدەی بیست، سەدەی کرانەوەی فیدراڵییەت و یەکێتیە". جێبە جێکردنی ئەم فیدراڵییەش کاری پرۆلیتاریایە..." ئەوەی بە ئازادی دەوترێ ... بە فیدراڵی دەوترێ ... ئەگەرنا وەك ئەوە وایە هیچ نەوترابێ ".' هەموو ئەو بیروباوەڕە ئابووریانەی کە ماوەی بیست و پێنج ساڵە چاکسازیم تێدا کردوون، دەتوانم لەم سێ وشەیەدا کورتی بکەمەوە: یەکێتی کشتوکاڵی _ پیشەسازی. هەروەها هەموو تیۆرە سیاسییەکانم دەتوانم لەم هاوکێشەیەدا کورت بکەمەوە: یەکێتییەکی سیاسی یا داماڵینی مەرکەزییەت". موڵکایەتی ئەگەر لە رێگای پۆلینکاری سیستەمی سەرمایەداریدا لە خراپییەکانی پاك بکرێتەوە بۆ خۆی دەبێت بە

موڵکایەکی یەکگرتوویی. بریتییە یە لە موڵکایەتییەکی سنووردار کە پەیوەستە بەو هاوسەنگییە ئاڵۆزانەی نێوان موڵکدارەکان، ئەوانەی لە هەمان کاتدا یەکێتییەکی پیشەسازی کشتوکاڵین، هەموو لقێك لە لقەکانی پیشەسازی و هەموو ناوچەیەك تا ئاستێك و هەموو کۆمەڵە بەرهەمهێنەکان و هەموو کرێکارەکان، بەجیا تەماشا دەکرێن. پرۆدۆن ئەم مەسەلەی بە درێژییەوە لەکتێبەکەیدا چارەسەرکردووە، وەك بەشی دووەمی کتێبی "بنەمای فیدراڵی" دایدەنا، بەڵام تا ساڵی ١٨٦٥ بڵاو نەکرایەوە، واتا دوای مردنی پرۆدۆن، بەناوی "تیۆریی موڵکایەتی" یەوە.

لە ماوەی ساڵەکانی کۆتایی ژیانیدا، پرۆدۆن کاری لەسەر کتێبێك دەکرد، کە دەتوانین وەکو ئامۆژگارییەك تەماشای بکەین، کە ئەو بیریار و تێکۆشەرە لە دوای خۆی جێهێشت، کە "دەربارەی توانای سیاسی بوو لای چینی کرێکار". کتێبەکەی زۆر نایابە، بە تایبەتی بەشەکانی کۆتایی کە هیوای پرۆدۆن زۆربێ هێزە، لە مردن نزیکترە وەك لە ژیان. ئەو کتێبە دواتر بوو بە ئینجیلێك بۆ بزووتنەوەی کرێکاری فەڕەنسی، لە سەردەمی خۆشیدا پڕترین خوێنەری هەبوو لە چاو کتێبەکانی تریدا لە ناو چینی کرێکاردا. وەکو چۆن نوێنەری لقی فەڕەنسی لە "نەتەوە یەکەمینییەکان" و دواتر تیۆرزانەکانی سەندیکای شۆڕش، ئیلهامیان لێ وەرگرت بۆ نموونە "بیلوتییە، و گریفولس و سوریل".

یەکەم شت کتێبەکە وەڵامێکی توند بوو بۆ "بەیاننامەی کرێکارانی سین ستین"، کە ژمارەیەك لە پرۆدۆنییە میانڕەوەکان نووسیبویان، بەیاننامە کە داوای کاندیدای کرێکاری سەربەخۆی دەکرد لە هەڵبژاردنی یاسا دانان. بەڵام پرۆدۆن لەلایەنگرانی بەشداری نەکردن بوو لە هەڵبژاردنەکان، ئەمەش نەك تەنها لەبەر ئەوەی وای دەبینی کە پێویست ناکات پرۆلیتاریا لە ژێر دەسەڵاتی سەرمایەداریدا کاربکەن، تەنها بەهۆی رێکخستنی تایبەتیانەوە نەبێت بۆ

ئەوەی بتوانن خۆیان ئامادەبکەن بۆ شۆڕشی کۆمەڵایەتی، و بانگەوازی "مومارەسەی جیابوونەوەی" دەکرد کە پێی وابوو کاراترین چەکی دەستی پرۆلیتاریایە "کە ئامانجیان ئەوە بووە .... وەکو بورژوازییەکانی ساڵی ١٧٨٩ لە هەندێ شتەوە بن بە هەمووشت". ئەم "جیابونەوە رەهایە" سەبارەت بە بورژوازەکان سەرەتای کۆتایی بوو کە رۆڵی مێژوویان کۆتایی هاتووە. بەم جۆرە پرۆدۆن تا دواساتەکانی ژیانی بە شۆڕشگێری مایەوە، بەڵکو لە هەندێ چالاکی دیاری کراوەوە، لە مارکس شۆڕشگێڕتر بوو، کە لە کتێبەکانی دواییدا زیاتر لێی نزیك بوو.

بەم جۆرە بەپەلە باسمان لە ژیانی پرۆدۆن و هەندی واقیعی بەرزی ژیان و هەروەها هەندێ هەڵوێستی سیاسی کە بە شێوەیەکی راستەوخۆ کاریگەری لەسەر دوا رۆژی هەبوو، کرد. هەرچەند پرۆدۆن زانایەکی کۆمەڵایەتی و لە هەمان کاتدا فەیلەسووف و تیۆریستێکی سیاسیش بوو. ئێمە لەم چەند لاپەڕەیەدا تەنها دەتوانین ئاماژەیەکی کورت بە پەرەسەندنی بیروباوەڕی بکەین، بەلام ئێستا هەوڵ دەدەین هەموو روخسارەکانی ئەم بیریارە دیاری بکەین، ئەمەش لە و بەشانەی کە تەرخانکراون بۆ ئەو سامانە هزرییەی کە پرۆدۆن بۆی جێهێشتوین.

فەلسەفەی پرۆدۆن

١ـ فەلسەفەی کۆمەڵایەتی پرۆدۆن:

پرۆدۆن فەیلەسووف و کۆمەڵناس لە هەمان کاتیشدا تیۆریستێکی"منظر" کۆمەڵایەتی ـ سیاسیش بوو، ئەم سێ روخسارە کە لە بیرکردنەوەی پرۆدۆندا جیاناکرێتەوە، دەتوانین لە "فەلسەفەی کۆمەڵایەتیدا یەکانگیریان بکەین. هەر چەند بەم جۆرە جەختکردنە رەنگە ستەم لە هەڵوێستە قوڵ و رەسەنەکانی پرۆدۆن بکەین: لەراستیدا ئەم تیۆریستە سروشتی خۆی لە رێگای دیدگایەکی دیارکراوادا بۆ هەمە جۆرکردنی جیهانێکی ناکۆتایی و نا جێگیر خستەڕوو: جیهانی کۆمەڵایەتی و جیهانی رەوشتی و جیهانی ماف، بەکورتی جیهانی حەقیقەت، هەموو ئەم جیهانانە پشتی بەستبوون بە "فرەییەك کە چەند رەگەزێك دەگرێتەوە ناکرێ لێکیان هەڵوەشێننەوە".

"واقیع بە سروشتی خۆی ئالۆزە، ساکاریش لە میسالییەتەوە سەرچاوەی نەگرتووەو هەرگیزیش ناگات بە بەرجەستەبوون، لە "دەربارەی بنەمای فیدرالی، چاپ ریڤیر ١٩٥٩، ل٢٨٧". بۆ ئەوەی بەدرێژی پەی بە جوڵەی واقیع ببەین، رێگایەکمان نییە تەنها رێبازی دیالێکتێکی "دژکاری" نەبێ، کە هەموو پێکهاتە هاوسۆزییەکان رەت دەکاتەوە. هەرچەند واقیعی کۆمەڵایەتی یا واقیعی مرۆیی بە شێوەیەکی فراوانتر دەبێ لە چوارچێوەی بزاوتی دیالێکتێکی بێ کۆتایی تێبگەین. بەلام بۆ ئەوەی بە دوای خواروخێچی (کۆکردنەوەکانی) و (جیاکردنەوەکانی) پرۆدۆندا بچین پێویستە پەنابەرینە بەر جۆرێك لە دیالێکتێکی ئەزموونگەرایی Empirisme. هەرچەند پرۆدۆن

بچوایە ناو تەمەنەوە، زیاتر ڕووە و ئاڕاستەی پراگماتیکی واقیعی لە فەلسەفەدا دەرۆیشت، هەرچەند وای دەرخست کە کۆمەڵناسی ڕێژەگەرایی سەرپەرشتیاری فەلسەفەیە (لەمەش ئامانجێکی دیاریکراوی هەبوو کە دیالێکتێکی کۆمەڵگاو دەستەو چینەکان بوو)، بەڵام فەلسەفە لەلای ئەو دەبوو بەرێبازێکی ڕوون بۆ کۆمەڵناسی. ڕێبازی دیالێکتیکی ئەگەر لە فەلسەفە جیابکرێتەوە ئەوە پێش فەلسەفەو هەموو مەعریفەکانی تر دەکەوێ، چونکە پێشینەیی کاری مرۆڤ ئاشکرا دەکا. لەگەڵ ئەوەی پرۆدۆن کە تیۆریستێکی کۆمەلایەتی سیایش بوو، بەلام بەوەندە وازی نەدەهێناکە بەدوای "هاوسەنگییە دژەکاندا بگەڕێ کە لاسەنگ دەبن بێ ئەوەی دژکارییەکە بزربێ"، بەمەش پرۆدۆن مل کەچی عەقڵە سەرەتاییەکان دەبوو کە نەیتوانی بەیەکجاری لێیان دەرباز ببێ. لەراستیدا ئەو تێکۆشانە بەردەوامەی نێوان پراگماتیکی و عەقلانی، ئەزموونگەرایی وگەڕان بەدوای هاوسەنگییەکاندا کە کەمتر جێگیردەبوون، کلیلی هەموو ئەو هەوڵە زهنیانەی پرۆدۆنی حەشارداوە. لێرەدا ئەو ناخۆشیە ڕاستگۆییە لە ڕووبەڕووبوونەوەی دژکارییەکان دەدۆزینەوە کە بوونی لە بزاوتی واقیعەکان و لە سێبەری فکرێکی تایبەت ئاشکرا دەبێت، ئەم فکرە بە وێنەیەکی تایبەت ڕاکێشەرە، بەلام هەندێ جار پەی پێ بردنی ناخۆشە. لە کۆتاییدا دەتوانین بڵێین پرۆدۆن "باسکالی کۆمەلایەتی" بوو، وەکو چۆن کاتێك بەرەوشیکردنەوەی ڕەخنەیی تیۆرەکان چوو، بوو بە "دیکارتی کۆمەلایەتی".

ئەگەر مەسەلەکە ئاوالاسەنگ بێ کە پرۆدۆن دیدگا یەکەمینەکانی بۆ جیهان کۆکردۆتەوە، پێش ئەوەی فەلسەفە بخوێنی، سەرچاوەی ئەم پەروەردە فەلسەفییەش دۆزینەوەی گران نییە. لەنامەیەکدا کە بۆ تیسۆی وەرگێڕی "ڕەخنەی عەقڵی پوخت" ناردبوو، تێیدا دانی بەوەدا ناوە کە ئەو "ڕۆژانە کانتی

دەخوێندەوە". پرۆدۆن وەك کانتیە دیارەکان لەڕێگای شیکردنەوەی دژکارییە شارەواکان گرنگییەکی زۆری بە"کانت" دەدا. پرۆدۆن هەرگیز بەگومان نەبووە لە"هۆشیاری بالا" و ئەو وتانەی کە "کانت" پێشتر باسی کردبوون.

"لەسەرهەلدانی سیستەم لەلای مرۆڤایەتی"، ١٨٤٣، پرۆدۆن تێبینی"ئەو ڕێگا داخراوانەی کرد بوو، کە ڕەخنەکانی کانت بیری بۆی دەچوو" "چاپی ریفیر ل٢٦٢". پرۆدۆن لە کتێبە سەرەتاییەکانیدا ئاماژەی بەوەداوە کە ئەو بە پێچەوانەی هیگڵ لە دیالێکتێك گەیشتووە. دەربارەی ئەمە دەڵێ "کاتێك کە ناوی هیگڵم بیست، من تەواوی سیستەمی فکری خۆم داڕشتبوو" "هەمان سەرچاوە ل٢١٢". کەواتە پرۆدۆن پێش ئەوەی چاوی بە مارکس و گرۆن و باکۆنین ... هتد بکەوێ، چۆن دەربارەی هیگڵ شتی بیستووە؟. بێگومان ئەمەش لە ڕێگای ئاهرنزبوو لە کولیژی دی فرانس. ئاهرنز کۆچەرێکی ئەلمانی بوو کە قوتابی کراوسی فەیلەسووف بووە، لە ژێرکاریگەری بیروباوەڕکانی فیختە بووە. هەروەها لە سالەکانی ١٨٣٤__١٨٤٢ لە کۆلیژ مێژووی فەلسەفەی ئەلمانی خوێندوە. ئەشێ پرۆدۆن لە سالەکانی ١٨٣٨_١٨٤١ قوتابی ئەو بووبێ. ئاهرنز بیروباوەڕە مێژووییەکانی خۆی لە سالی ١٨٣٦"چەند وانەیەك لە زانستی دەروونناسی" بلاوکردەوە، "بەشی یەکەم ل٤٧_١٣٢. دواتر لە کتێبێك بەناوی "چەندوانەیەك لە مافی سروشتی" "چاپی دووەم، ١٨٤٢. ل٣٥٦، ژمارەی ٣"، بەهاوسۆزییەوە باسی کتێبە سەرەتاییەکانی پرۆدۆنی کردووە، دوای چەند سالێك برادەرێکی پرۆدۆن کە قوتابیی خۆیشی بوو بە ناوی "داریمون" کتێبێکی خۆی بە دیاری دایە ئاهرنزکە لەسەرکراوس نووسیبووی. هەرچەند ئاهرنز بەتوندی هێرشی کردبووە سەر سیستەمەکەی هیگڵ کە لە ڕووبەڕووبوونەوەکەیدا دیالێکتێکی فیختە و کراوسی دانا" "ئەو دیالێکتێکەی کە ڕێگایەکە بۆ هێنانەوەی گۆمانێکی" حدس" گشتگیر "گومانی

ئەزموونگەرایی" پێدراوەکانی هەمیشە فرەیین. لە لایەکی ترەوە کراوس و ئاهرنز کە چەمکی" میسالیەت- واقیعییەت" یان پوختکردەوە و دواتر پۆردۆن لێی وەرگرتن و مانایەکی نوێی پێدا.

بەڵام لێرەدا دەبێ بگەرێینەوە بۆ ئەو رەخنانەی کە پرۆدۆن رووبەرووی هیگڵی کردبوونەوە، پێشتر لە کتێبی "دروستکردنی سیستەم" پرۆدۆن هیگڵی بە ئایدیۆمانیا "نەخۆشی وشك باوەڕی" تۆمەتبارکردبوو، کە وەك پێشتر هەریەك لە ئەفلاتوون و مالبرانش بەهەمان شت تۆمەتبارکرابوون "هەمان سەرچاوە ل١٥٦و ل٨٧ـ ل٨٩"، پرۆدۆن نارەزایی دەربڕیبوو دژی ئەو پەیوەندییەی کە هیگڵ هەوڵی دەدا جێگیری بکا لە نێوان دیالێکتێك و رۆحانییەت، پرۆدۆن دەیوت" ئەم تیۆرە بە شێوەیەکی بنەڕەتی بێ هێزە، چونکە چەمکەکانی "مفاهیم" پێش عەقل خستووە و عەقڵی دوای چەمکەکان خستووە، وەك چۆن سێبەر دوای جەستە دەکەوێ، ئەم چەمکانەشی لە رێگای دەستکەوتنی روخسارەکانی بەپێش هەموو تێروانینەکانی خۆی خستبوو "ه .س .پ ل٢٦٢". هیگڵ لە بڕی ئەوەی بە واقیع بگا پێش واقیع کەوتبوو" "ه . س . پ ل١٦٣"." سیستەمەکەی "منظومة" هیگڵ بۆ بیروباوەڕی سێینەی برەوی پەیداکرد، بەوپێیەی شیکارییەکان و "حلولیون" میسالییەکان و ماددییەکان گۆران بۆ سێینەیی "ثالوثین"، زۆرکەس وایان خەیاڵ دەکرد کە نهێنییەکی مەسیحییە و لە رێگادایە بۆ ئەوەی ببێ بەشتێکی ئاسایی "ه . س . پ ل٢٦٢". لە لایەکی ترەوە بە نەگەیشتنیان بە دیالێکتێکی نێگەتیڤ و ئەزموونگەرایی. پرۆدۆن پێشتر تێبینی کردبوو کە "سیستەمەکە بەتەواوی لەناو ناچی، بەڵکو بە شێوەی تیۆرەو دژەکەی "ه . س . پ .ل٢١٤. بە شێوەیەکی گشتی سەیرە کە دەبینین ئەو رەخنانەی کە پرۆدۆن ئاراستەی هیگڵی کردووە، چەند نزیکە لەو رەخنانەی کە مارکس ئاڕاستەی هیگڵی

کردووە، هەر چەند مارکس پرۆدۆنی بەوە تۆمەتبارکردووە کە لە "هیگڵ تێنەگەیشتووە...

لە کۆتایدا پرۆدۆن هێرشەکەی دژی دیالێکتێکەکەی هیگڵ کۆتایی پێ هێنا، لە رێگای ئەو تێبینی کردنەی کە ئایینە"کۆن و نوێیەکان" "بەرەو مانەوە نارۆن، بەڵکو بەرەو لەناوچوون دەچن" کە هەمان قسەش بەسەر فەلسەفەدا دەسەپێ" کاتێك کە ئاین ناگەرێتەوە، دەستە فەلسەفییەکانیش ناگەرێنەوە" "ه . س . پ ل١٢٦. پرۆدۆن لە بەرامبەر فەلسەفە میتافیزیکای دادەنا، کە رێبازولۆژێکی زانستەکانە، بەتایبەت "زانستی کۆمەڵایەتی، یا کۆمەڵناسی، و "دیالێکتێك" لە رێگای ئاشکراکردنی" فرەییە بە دوایەکدا هاتووەکان" "التعددية المتتابعات" چەقی لەسەر بەستبوو."لێرەدا سەربەخۆییەك لە نێوان هەموو رێکخراوە بەدوایەکدا هاتووە جیاوازەکان هەیە... وەکو چۆن گۆڕانێك هەیە بۆ سەرهەڵدانی زانستێکی گشتگیر ... گواستنەوەی ئەم هەمە جۆرییەی ئێستا بۆ ناسنامەیەك، واتا وازهێنان لەمەسەلەکە" وەکو چۆن شلێنگ و هیگڵ هەمان شتیان کرد.

پرۆدۆن دیالێکتێکەکەی بە شێوەیەکی چڕتر لە هەردووبەرگی "دژپێکە ئابوورییەکان" دیاریکرد"١٨٤٦" "رۆحانییەت واقع لە ناو دەبات، واقیعیش ماددیەت تێك دەشکێنێ" "بەشی٢، چاپ ریفیر، ل١٠٦". "کەواتە رۆحانییەت و ماددییەت بە هەمان شێوە رەتدەکرێنەوە" "بەشی١، ل١٧٠، لێرەدا مەسەلەکە لە کۆمەڵگا دەکۆڵێتەوە" ئەو جیهانەی کە چواردەوری داوین، لەناومان بڵاوبۆتەوە، دەمانبزوێنێ، ئەوە جێیهانێکی نامۆیە....ئەوە کۆمەڵگایە....ئەوە ئێمەین" "ه. س. پ، ل٣٨٩". "بەم شێوەیە زانست بەبێ ئەوەی هیچ شتێکمان بداتێ، نە بە شێوەیەکی پێشینەیی، نە لەرێگای ئەزموون و نەلەرێگای عەقڵەوە، کە پەیوەندی بەم مەسەلەیەوە هەبێ، مرۆڤ بۆ

خۆی لەزانستدا هەمووشتێکی پۆخت کردۆتەوە: چەمکەکان، دیاردەکان، گشتگیری و وتەکان و واقیع وبیروباوەڕەکان ... بەم شێوەیە مرۆڤ داهێنەری لۆژیکی ئابووری و دانەری سیستەمی ئابوورییە.

مرۆڤایەتی دوای ئەوەی عەقڵ و ئەزموونی کۆمەلاّیەتی بەرهەم هێنا، هەستا بە بونیاتنانی کۆمەڵناسی "هـ . س . پ ل٣٩٠ـ٣٩١". لێرەدا دەبینین پرۆدۆن ئاماژە بە دارشتەیەك دەکا، کە دواتر جەختی دەکاتە سەر "فکر لەکارەوە سەرچاوە دەگرێ و دەگەڕێتەوە بۆ کار"، ئەم دارشتەیە ئەو پراگماتییە پێچەوانە بووەیە کە دواتر لە "دروستبوونی سیستەمدا" بەئاراستەی دەروا. پرۆدۆن پراگماتیك بە دیالێکتیك دەبەستێت، وەکو چۆن مارکس دواتر دیالێکتیکی بە "مومارەسەی کۆمەلاّیەتی"دەبەستەوە. ئەوها پێویستە رێبازی دیالێکتیکی نەك تەنها بەسەر تیۆرە و بیرو باوەڕەکاندا جێ بەجێ بکرێ، بەڵکو پێویستە بەسەر ئەو واقیعە کۆمەلاّیەتیانەش جێ بەجێ بکرێ کە دروستی دەکا، ئەو لە بزاوتی دیالێکتیکیدا خودی خۆیەتی.

دەبینین پرۆدۆن لە چوارچێوەی ئەم واتایەدا پرۆمثیوس بەکۆمەڵگا بەراورد دەکا، کە خۆی خۆی دروست دەکا، هەروەها خۆی لە ناوەرۆکی رێرەوەوەی بەرهەمدا دەدۆزێتەوە. پرۆمثیوس لە سیستەمی سەرمایەداریدا چینی پرۆلیتاریایە. هەروەك هرقل کە لە رێگای کارو فەزیلەتەوە گەیشت بە نەمری" هـ . س . پ. ل٤٠٦". کەواتە مەسەلەکە بەتایبەتی پەیوەستە بە دیالێکتیکی کارو بەوتالاّنکردنەی ئێستا و رزگارکردنی لەو تالاّنکارییە لەداهاتوودا. لەلایەك مرۆڤ لەکاردا بەدیهێنەرە، لەلایەکی ترەوە کار دەگۆڕێت بۆ رەنجکێشانێکی بێ کۆتایی کە تالاّنکراوە. دیالکتیك لە کارەوە سەرچاوە دەگرێ، بەلاّم دەبێت بە تراژیدیایەك کاتێك لە سەرەوە "رێکخستنی کار" بەسەر کرێکاراندا دەسەپێنرێت، ئەم سەپاندنەش یا لە رێگای ویستی

موڵکدارەکانە یا لە رێگای بەرپرس و هاوسۆزانی دەرەبەگایەتی پیشەسازی، یا لەرێگای دەوڵەتە سەرمایەدار و فەرمانبەرە بیروکراتییەکانییەوە بێت. ئێمە بە شێوەیەکی گشتی ناتوانین دیالێکێتکی تایبەت بەکار دروست بکەین، تەنها دەتوانین شۆڕشێکی کۆمەلاّیەتی بەرپابکەین، کە کار لە هەموو ئەو شتانەی کە پێوەی نوساوە پاك بکاتەوە، ئەمەش لە رێگای فەراهەمکردنی خۆ بەرێوەبەری کرێکاری Autogestien، کە ئەمە چەقی دیموکراسی پیشەسازییە لە کەشێکی کۆمەڵی لامەرکەزیدا.

ئەم شیکردنەوانە هەلێکی نوێیان بۆ پرۆدۆن فەراهەم کرد، کە یارمەتی‌دا بۆ ئەوەی بەتوندی بەرهەڵستی هیگڵ بێتەوە، ئەو پێی وابوو هیگڵ "لە بازنەیەکی داخراودا بەندە". هیگڵ بە شێوەیەکی بەردەوام هەوڵی دەدا لە پێناو دروستکردنی لۆژیکەکەیدا ئەزموونکاری بگۆڕێ، بۆیە وازی لە ئەزموونکاری هێنا بەبێ ئەوەی بزانێ کە "تیۆرە دژکارەکان سەرەڕای ئەو هێزە بێ وێنەیەی کە هەیەتی تاکە نهێنی ئاشکراکراو نییە" لەرێگای واقیع یا لە رێگای عەقڵەوە" هـ. س. پ، ل١٧١ـ١٧٢". هیگڵ ئەو ئەزمونکاریە مرۆییە کردەییەی کە زۆر و هەمە چەشن بوو فەرامۆش کرد بوو، وەکو چۆن ئەو فرەییەی فرامۆش کردبوو کە رێگای بە ئەزموونکاری دەدا ئاشکرای بکا. بەم شێوەیە دەبینین پرۆدۆن بەو رەخنانەی کە ئاراستەی هیگڵی کردبوو تەنها بە رەخنەگرتن لە "ئەزموونکاری دیالێکتیکی" وازی نەهێنابوو، بەڵکو رەخنەی لەوەش دەگرت کە پێی وابوو بزاوتە دیالێکتیکەکان حەقیقین، هەروەها لەو ئامرازە هەمە جۆرانەی کە چاودێری خوار و خێچی و چەماوەییەکانی ئەو بزاوتەش دەکەن "تەواوکاری، بە دواداچوونی هەمبەری، جەمسەرگری هاوشێوەیی دیدگاکان...". پرۆدۆن لەکتێبی "دادپەروەری لە شۆڕش و کلێسا" ئاماژەی بە هەموو ئەم شتانەدابوو، بەبێ ئەوەی بگاتە کۆتایی ئەو رێگایە،

ئەمەش لە بەر ئەوەی کە هەرگیز نەیدەتوانی بگاتە تێپەڕاندنی ئەو کاریگەریە گەورەیەی کە بیرۆکەی دژکاریەکان لەسەری هەبوو Autinomies، یا گەورەیی ئەو دژکاریانە ڕەتبکاتەوە.

لە کۆتایدا بۆ ئەوەی کۆتایی بەرەخنەکانی پرۆدۆن بهێنین دەربارەی ڕێبازەکەی هیگڵ، ئاماژە بە هەندێ دەقی تر دەکەین :"دژکاریەکان هەرگیز چارەسەرناکرێن" لێرەدا کەم کوریەکی سەرەکی لە فەلسەفەی هیگڵ دەردەکەوێ. ئەو دوو بڕگەیەی کە دژپێکەکەکانی پێك هێناوەAntinomie، یا لە نێوان خۆیان دەجولێنەوە یا لەگەڵ بڕگەیەکی دژپێکی تردا، کە دەبێتە هۆی بەدیهێنانی بەرەنجامی نوێ "دەربارەی دادپەروەری ... چاپی ریفیر بەشی ٤ ل١٤٨)." "بڕگە دژکارەکان هەرگیز چارەسەر نابن، هەروەك چۆن هەردوو جەمسەری پاتری کارەبایی یەکترتێك ناشکێنن. گرفتەکە لە پێك گەیشتنیانە نەك لە لێکدانیان کەواتای لەناوچوونیانە، بەڵکو دەگەن بە هاوسەنگییەکی جێگیری هەمیشەیی، گۆڕینیشی دەبێتە هۆی پێشکەوتنی کۆمەڵگا" (تیۆرەیی موڵکایەتی، چاپی لاکردا،١٨٦٥، ل٥٢). لەڕاستیدا ئەو هاوسەنگییە جێگیرەی نێوان ئەو دوو بڕگەیە "هەرگیز لە ڕێگای سێیەمەوە دروست نابێ، بەڵکو لە ڕێگای بزواندنی دوو بڕگەی هەمبەر دروست دەبێ". بەکورتی"داڕشتەی هیگڵی سێ داڕشتەی نییە، تەنها بەپشت بەستن بە میزاجی فێرکەر، سێ ڕەگەز دەژمێرێ لە کاتێکدا کە تەنها دوو ڕەگەز هەیە، فێرکەر نازانێ کە دژکارییەکان هەرگیز چارەسەرنابن، بەڵکو دەبنە هۆی لەرینەوە و ململانێ، لەرینەوە و ململانێش ئەو دووشتەن کە دەتوانن هاوسەنگییەکە جێگیر بکەن. لەم گۆشەنیگایەوە، پێویستە دووبارە چاو بە سیستەمەکەی هیگڵدا بەگشتی بخشێننەوە" (دەربارەی دادپەروەری. بەشی ١، چاپی ریفیر، ل٢٨ـ٢٩).

پێکهاتەی حکوومی هیگڵ، کە لەگەڵ هەندێ ئاسانکاریشدا کە بۆی سەربارکردبوو "دەستپێشخەرو بالآیە بەسەر ئەو داڕشتەیەی کە کۆی دەکاتەوە" هەروەها ئەوەیە کە هیگڵی بەرەو بیرۆکەی "هێز و تواناکانی دەوڵەت" بیرۆکەی "پتەوکردن و جێگیرکردنی دەسەلات" برد"، کتێبەکانی بیرۆکراتی یا "التعساء في الزمن الحديث" کلۆڵی سەردەمی نوێ" کتێبەکانی دواتر، چاپی لاکروا ١٨٧٥". "هیگڵ و هۆبس گەیشتن بە دەسەلاتێکی ڕەها و هێزی گشتی دەوڵەت، هەروەها گەیشتن بەوەی کە گرنگی تاك و کۆمەڵەکان ناوەندین. من نازانم کە ئەگەر هیگڵ توانیبێتی یەك لایەنگری خۆی لە ئەڵمانیا هێشتبێتەوە... بەهۆی ئەم بەشەی فەلسەفەکەیەوە. بەڵام دەتوانم بڵێم قسەکردن بەم بێ تامییە فەلسەفە ناشرین دەکات" "جەنگ و ئاشتی، ١٨٦١، چاپی ریفیر، ١٩٢٧، ل١٠٧.

پرۆدۆن دیالێکتێکە تایبەتییەکەی خۆی ڕووبەڕووی دیالێکتێکەکەی هیگڵ کردبۆوە، کە لە پێشەوەی هەموو فەلسەفە و زانستێکەوەی دادەنا. مەسەلەکە پەیوەست نییە تەنها بە دیالێکتێکی نێگەتیڤ یا دژکار کە هەموو هاوسۆزییەك ڕەتدەکاتەوە، بەڵکو پەیوەستە بەو ڕێبازەی کەکاری گەڕان بەدوای هەمە جۆرییەك بە هەموو درێژییەوە دەخاتە ئەستۆی خۆی. بەم مانایە دەبینین دیالێکتێکی پرۆدۆن لە ئەزموونکاری دیالێکتێکی Empirisme Dialectique نزیك بۆوە، گەیشت بەفرە چەشنییەك کە وردە وردە نزیك دەبۆوە لە واقیع. پرۆدۆن یەك لەدوای یەك بەڵگەی دەهێنایەوە، کە جوڵەی دیالێکتێکی یەکەم شت بزواتی واقیعی کۆمەڵایەتی خۆیەتی، هەروەها تەنها ڕێبازێکە کە ئامانجی ئەوەیە چاودێری خوار و خێچی ئەو واقیعە بکات. پرۆدۆن دەیزانی کە تەواوکارییەکان، بەدوایەکداهاتووە هەمبەرییەکان، دیدگا هاوشێوەکان، هەموویان بەئاستی حەقیقەتی جەمسەرگرییەکان حەقیقین، وای

لێ دەکا پەنا بەرێتە بەر پرۆسە دیالێکتێکییەکان کە گرینگیان لە دژکارییەکان کەمتر نییە. هەرچەند ئەزموونکاری و واقیعییەتەکەی پرۆدۆن دوودیالێکتێکن سنووریان هەیە.

سەرەرای هەمموو شتێك یەكێك لە ئامانجەکانی دیالێکتێکەی "هاوسۆزییەکی گشتگیرە لەرێگای دژکارییەکی گشتگیرەوە" ئەو هاوسۆزییەی کە لە ناو هاوسەنگییەکاندا بەدوای دادەگەڕا. هەرچەند پرۆدۆن دانی بەناجێگیری دژکارییەکاندا داناوە، هەرچەند ئەو هەوڵە بەردەوامانەی کە دەیسەپاند بێ ئەنجام بوون، دژکاریەکان تەواو و هاوسەنگ دەبوون، بە شێوەیەکی زۆر ئاسان، بەو پێیەی کە لە رێگای هەلاوسانییەوە هەموو بزاوت و پرۆسە دیالێکتێکەکانی تر بزر دەبن.

بەم شێوەیە سەرەڕای ئەوەی هەستی بە ئالۆزی زۆری دیالێکتێك، دەکرد، بەو پێیەی کە بزاوتێکی واقیعیە و هەروەها رێبازێکییشە، نیگەران بوو بەوەی کە دیالێکتێکەکەی خۆی بکات بە فرە چەشنییەکی رێك و پێك و تەواو و هاوسەنگە و دەرئەنجامی رێکخستێکی رێك و پێکی بابەتی پێشووە.

لێرەدا هەست بەو خزانە عەقڵییە دەکەین کە فکری پرۆدۆنی تێکەوتووە، ئەم خزانە لە کارە سەرەتاییەکانی هەستی پێ دەکرێ، کە هەرگیز نەیتوانی خۆی لێیان دەرباز بکات. بۆ نموونە پرۆدۆن لە کتێبی "پیرۆزکردنی رۆژی یەکشەم" (چاپی ریفیر، ل٨٩) دەڵێ: "لێرەدا زانستێکی بەهێز بۆ کۆمەڵگا هەیە، پێویست ناکات دایبهێنین، بەڵکو پێویستە بیدۆزینەوە"، چونکە "لەسەر عەقڵی گشتگیر چەقبەستووە"، دوای ئەو دەڵێ" یەکسانی مەرجەکانی مەسەلەکە لەگەڵ عەقڵدا رێکەوتووە" "ه. س. پ، ل٩٥". هەروەها پرۆدۆن لە "یادەوەری یەکەمدا" بە شێوەیەکی بەردەوام پەنا دەباتە بەر عەقڵ بۆ

ئەوەی بیسەلمێنێ کە موڵکایەتی و نایەکسانی هەرگیز پێك ناگەن. عەقڵی گشتگیر لە ماوەی دادپەروەریدا دەردەکەوێ." ئێوە لێرە هیچ نابینن تەنها زنجیرەیەك تاقیکردنەوە نەبێ دەربارەی یاسا و دادپەروەری " "ه. س.پ، ل١٣٤). لەراستیدا پرۆدۆن سەرەرای ئەوەی "بەرێکەوتنی نەرموونیانی"، وساکاری بیروباوەر تۆمەتبار دەکرا، دەنووسێ دادپەروەری هەسارەیەکی سەنتەرییە کە سەرپەرشتی کۆمەڵگاکان دەکا... بەو پێیەی کە هیچ شتێك بە نێوان مرۆڤەکان دا ناڕوا مەگەر بە پەیوەستبوونی بە یاساوە نەبێ، و هیچ شتێك ناشێ رووبدا بەبێ ئەوەی دادپەروەریمان بەیاد نەهێنێتەوە" ه . س . پ ". کەواتە س. بوگلیە بەهەڵەدا نەچووە کە دەڵێ :"پرۆدۆن بەوەندە واز دەهێنێ کە تێبینی ئەوە بکەین کە عەقڵ و هۆشیاری چۆن لە ئەنجامی موڵکایەتییەوە بێ هێزبوون. ئەو بەهێزی لۆژیك وا دەردەخا کە پێشی هەموو ئەو نەیارانەی کەوتووە کە بەبنەما تایبەتییەکانیانەوە کۆت و بەندبوون" "سۆسیۆلۆژیا پرۆدۆن، ١٩١١، ل١٥٥) هەروەها لە قسەکردن دەربارەی "ئەفلاتوونییەتی پرۆدۆن فیساگۆرسی" بەهەڵەدا چووە (ه. س. پ، ل٢٥ـ٢٧).

چیرۆکی ئەفلاتوونییەتی پرۆدۆن، کەبەم دوایە "بەیار هوبتمان "١٩٦١" لەسەر نووسینی دەربارەی "فەلسەفەی کۆمەڵایەتی لەلای پرۆدۆن" بنچینەکەی دەگەرێتەوە بۆ کتێبی "کلۆڵی فەلسەفە" کە مارکس لە ١٨٤٧ نووسیویەتی. لەو کتێبەدا مارکس پرۆدۆنی بەوە تۆمەتبارکردووە کە بەچاوی گرنگییەوە لە واقیعی نەڕوانیەوە" وتە ئابوورییەکان تەنها گوزارشتێکی تیۆری نین دەربارەی پەیوەندییە کۆمەڵاتییەکان و پاککردنەوەی ئەو پەیوەندیانە. پرۆدۆن، بەو پێیەی کە فەیلەسووفێکی حەقیقییە مەسەلەکانی بە هەڵگەراوەیی گرتووە، لەو پەیوەندییە حەقیقیانەش هیچ نابینێ، تەنها چاو تێبڕینی ئەو بنەماو وتانە

نەبێ کە لە باوەشی عەقڵی ناکەسایەتی مرۆڤدا ماونەتەوە "...." ئەو مەسەلەیەی کە پرۆدۆن لێی تێنەگەیوە" ئەوەیە کە "هەمان ئەو مرۆڤەی کە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان بەرێکی لەگەڵ بەروبوومە ماددییەکانی جێگیر دەکات، هەر ئەوانن کە بنەماو وتەو بیروباوەڕەکان بەرێکی لەگەڵ پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان بەرهەم دێنن. بەم شێوەیە دەزانین کە بیروباوەڕ و ووتەکان کەمتر نەمرن هەتا لەو پەیوەندیانەی کە لێوەشی دێن ئەمانەش تەنها چەند بەرهەمێکی مێژوویی و گواستنەوەکین"چاپخانەی کۆمەڵایەتی، پاریس، ١٩٤٥، ل٨٨".

لەو تێبینیانەی کە لە پەراوێزی کتێبەکەیدا نووسیویەتی دەربارەی "کلۆڵی فەلسەفە"ەکەی مارکس، پرۆدۆن بە توونـدنی نارەزایی دژی ئەو "شێواندنە هزرییە"ی دەربڕیوە، دەڵێ:" ئەوانە هەمووی درۆن، کۆمەڵگا یاسا و کەلوپەلەکان بە ئەزموونی تایبەتی خۆی بەرهەم دێنێ ... هەرگیز بینیوتانە شتی وا بڵێم، بنەماکان شتێکی ترن نەك راڤەی زهنی، هۆکاری لە دایکبوونی ئەو واقیعانەش نین؟" (چاپی ریفیر"دژکارییەکان" بەشی٢، تێبینییەکان ل٤١٦ـ٤١٨). تورەبوونی پرۆدۆن زیادی کردو بوو بە یەکێك لەوانەی کە بەتووندی هێرشیان کردە سەر ئەفلاتوون، هەروەك پێشتر هێرشی کردبووە سەر میسالییەکان نموونەیەکان" کەلە کتێبی "داهێنانی سیستەمدا" بە نەخۆشی وشکی بیروباوەڕ "ئایدیومانیس" وەسفی کردبوون، ئەم کتێبە ئەوەیە کە پرۆدۆن تێیدا هەوڵیداوە، وتەزاکان و بنەماکان و تیۆرەکان، لە گشتێکی کۆمەڵایەتیدا لێك بدات، بەو پێیەی بەرووبوومی ئەو چین و دەستە وکۆمەڵگایانەن، کە تیۆرەکانی هەوڵی بەڵگە هێنانەوەی دەدەن.

لەراستیدا مارکس وەك بوگلییە و بەیار هۆبتمان، بریارە هەڵەکانی خۆی لەرێگای تێکەڵکردنی عەقلانییەت و میسالییەت لەلایەك، و ڕۆحانییەت و

عەقلانییەت لە لایەکی ترەوە، پوختکردەوە. هەرچەند ئەم عەقلانییەتە بەرێگای هەریەك لە دیکارت و سپینوزا وکانت، دەتوانین لە ئاراستەی رۆحانی "کانتی" و ئاراستەی میسالییەتی (دیکارت و سپینوزا)ی، جیابکەینەوە.

عەقلانییەتی پرۆدۆن وەکو لە کتێبە سەرەتاییەکانی دیارە عەقلانییەتییەکی دیکارتی و کانتی رەسەنە. بەڵام ئەو هۆکارەی کە تووشی هەڵەی کرد، چەمکی "ئایدیۆ ـ واقیعی" لێڵ یا "میسالی ـ واقیعی" کە پرۆدۆن لە کراوس و ئاهرنری وەرگرتبوو، لە چوارچێوەیەکی جیاوازدا بەکاری هێنا بوو. دەڵێ بیروباوەڕەکان ـ لە هەمان کاتدا پرۆدۆن بەرهەمهێن و بەرهەمی واقیعی کۆمەڵایەتین، هاوبەشی کردن لە گشتگیری دینامیکی بۆ هەولی کۆمەڵی، دەبینین سان ـ سیمون و مارکسی گەنج هەمان شتیان وتووە.

بۆ ئەوەی بگەڕێینەوە بۆ عەقلانییەتی پرۆدۆن، دەبینین کە ئەگەر لە "یادەوەری یەکەمدا" قسەی دەربارەی "سەروەری عەقڵ" (ل٣٨٩)، و پابەندی یاسا و دادپەروەری بە عەقڵ کردبێ، کەواتە ئەو لە سەرەتاوە بەسنووری عەقڵ هۆشیار بووە. لە هەمان کتێب، دەڵێ :"زانستی کۆمەڵگا... بە هیچ حالێك هیچی نەکردووە، ئەمەش بە هۆی قولی و فرەچەشنی بابەتەکان بووە,کە چارەسەرەیان، ناکۆتاییە" ل٣١٧". دوای ئەو لە "دژپێکە ئابوورییەکان"، بەشی٢، دەڵێ ئەم زانستە ئەو زانستەیەکە" خۆی لە چوارچێوەی واقیعەکەیدا دروست دەکات" ل٣٨٩. لێرەدا دەبینین کتێبە سەرەتاییەکانی پرۆدۆن رێگامان بۆ خۆش دەکات لە نێوان بیرباوەڕەکانیدا، تامی پراگماتیکی بدۆزینەوە، هەروەها دژایەتییەکی توندو هەست پێکراو بۆ هەموو شێوەکانی خۆرسکی "فطریة"و هەموو جۆرەکانی پێشنەیی بدۆزینەوە. لێرەدا دەتوانین نارەزایی دەربڕین کە باوەڕی پرۆدۆن بە دادپەروەری و سەروەری یاسا، سەرلە نوێ دەگەڕێتەوە سەر خزینە عەقلانییەکەی، هەرچەند بەڵگە هێنانەوە بۆ ئەم

نارەزاییە ئاسان نییە، تەنها بۆ هەندێ لە دارشتەکان نەبێ، بەڵام بۆ بیروباوەڕە سەرەکییەکانی راست نییە. لەراستیدا پرۆدۆن دوو روخساری جیاوازی بۆ دادپەروەری دیاری کردووە ئەویش "بابەتی و خودەکیە"، بابەتی تەنها هاوسەنگییەکی ناجێگیری هێزی کۆمەڵایەتییە کە لە ناو دیالێکتێکی بزاوتدا دەگاتە بەرزی خۆی، کاتێك کە لەگەڵ روخساری خودەکیدا دەچنە ناویەك، هەروەك چۆن یاسا "ماف" هەمیشە رێژەییە و بە جیاوازی کۆمەڵگا و پێکهاتەکەی دەگۆرێ.

کەواتە بیری پرۆدۆن و پرۆدۆن گەیشتە لوتکەی کاملبوون پراگماتی دیالێکتێکی و واقیعی ئەزموونگرایی بەشێوەیەکی فراوان دەرکەوت، ئەو ئاراستە عەقلانییە لە کوێوە هات، کە بووە هۆی جێگیرکردنێکی هاوشێوە لە نێوان "هۆشیاری کۆمەڵی" و "عەقڵی کۆمەڵی" پێش خستنیش"الافضلیة" بۆ عەقڵی کۆمەڵییە، لە پرۆسەی نارێکی واقیعی کۆمەڵایەتیدا، مەسەلەی پێش خستنی دادپەروەری بەسەر نموونەی باڵا" دا لەسەر ویژدان چەقبەستووە، هەروەها گەران بەدوای هاوسەنگیدا جێگیر و رێکوپێکە؟ ئەم پرسیارە زۆر بە جەختکردنەوە لە خۆی کرد، پرۆدۆن کە زۆر جەختی لەسەر هەوڵی کۆمەڵی "خۆبە خش و ئازاد" دەکرد، ئەو هەوڵەی کە دەبێتە بنەمای مومارەسەی شۆڕشی داهێنەر، کە بە رەتکردنەوەی چەمکی پێشکەوتن کۆتایی دێ، بە واتایەکی تر دەگاتە ئاستێك کە ئەو چەمکەی سەرکەوتنیشی هەرەسهێنانییەتی، جێگای شۆڕشی داهێنەر دەگرێتەوە. دەتوانین وەڵامی ئەمە بەسێ تێبینی وەڵام بدەینەوە: یەکەم، عەقلانییەتی پرۆدۆن تەنها کاردانەوەیەکی توندە دژی ئەو سۆفیگەراییەی "التصوف" کە لە لای زۆربەی فەیلەسوفە کۆمەڵایەتییەکانی فەرەنسی بەرەوی هەبوو، مەسەلە کە چ پەیوەست بێ بەسان ـ سیمون یا بە کلێسای سان ـ سیمونییەوە، یا بە

"گوریە" یا "لێرو" یا "بوشیە" یا ئوگست کونت" کە زهنییەتی کلتووری گۆڕی بۆ زهنییەتی کۆمەڵایەتی بەکارهێنراو، بۆ "کەهوتیە" کە دەربارەی مرۆڤێکی گەورەی بونیاتنراو لەسەر خۆشەویستی، قسە دەکا، مەسەلەکە چ پەیوەست بێ بەمانە یا یەکێکی تر، لە چوارچێوەخستنی ویژدان لە کۆتایدا شێوەیەکی سۆفیگەری کۆمەڵایەتی فرەئاراستە بە خۆوە دەبینێ. ئاشکرایە پرۆدۆن دەرکی بەو رێگا داخراوە کردبوو کە بەرەو ئەو ئاراستەیەی دەبرد، هەروەها وای هەست دەکرد کە دیالێکتێکی هیگڵی لە سۆفیگەرییەك بۆ چەمکی رەوشت، زیاتر نییە. ئەگەر کاردانەوەکەی رەنگێکی عەقلانی وەربگرێ بۆ دارشتنەکەی، کەواتە ئەم دارشتنەیە بە شێوەیەکی سەرەکی فکری تێدەپەرێنی، بەرەو پراگماتی و واقیعی دەروا.

کاردانەوەکەی پرۆدۆن توند تر بوو و زیادەرەویەکی زۆری تێدا کرد، تاوای لێهات کاردانەوەکە لە زۆربەی فەیلەسوفە کۆمەڵایەتییەکانی سەردەمی خۆی، رەتکرایەوە، بەدانپیانەنان بەو رۆڵەی کە رێکخستنی یاسایی لە ئالۆزکاوی واقیعی کۆمەڵایەتیدا، دەیگێرێ. بەڵام رق لێبوونەوە لە هەموو ئەو دڵنیایانەی کە لە رێگای یاساوە دێن لەلای ئوگست کونت گەیشتە ئەوپەڕی و بەهەموو شێوەیەك یاسای رەتدەکردەوە، وەکو چۆن یاسای هۆکارەکیشی رەت دەکردەوە، بەوپێیەی کە دوو چەمکن لە قۆناغی میتافیزیکیاوە سەرچاوەیان گرتووە. بەڵام لەلای پرۆدۆن، پەنابردنە بەر دادپەروەری و یاسا پەیوەستە بە گەران بە دوای هاوسەنگییەکاندا. ئەوە سەرەرای ئەوەی دانی بەرێژەیی و خاویان دادەنا، کەچی پتەوبوونیان سوودی نەبوو. بەڵام هەمیشە جەختی لەسەر فرە رێکخستن و رێژەیی یاساکان دەکرد، بەرامبەر رێکخستنە کۆمەڵایەتییەکانی تر.

لە کۆتایدا دەبینین گشتگیری و سەروەری عەقڵ لەلای پرۆدۆن، وردە وردە لەگەڵ رێبازی دیالێکتێکی هاوشێوە دەبوون. وەکو چۆن "ژان پۆل سارتەر"

لەسەرەتادا بەمەسەلەی "عەقڵی دیالێکتێکی" سەرقاڵ بوو. بەڵام بە گوێرەی پێویست زهنی خۆی بە"دیالێکتێك عەقڵ" و ئەو پەیوەندییە دیالێکتێکییەی کە لە نێوان عەقڵ و واقیعدا جێگرە، سەرقاڵ نەکرد. کە بووە هۆی ئەوەی گرینگییەکی زۆر بە ڕێبازی دیالێکتێکی بدا، بەڵام بەبێ گرنگیدان بە بزاوتی دیالێکتێکی حەقیقی کە بۆ واقیع دەگەڕێتەوە بۆ ئەو واقیعە کۆمەڵایەتییە بە شێوەیەکی تایبەت. بەڵام هەرچەند پرۆدۆن زیاتر لە شیکردنەوەکانیدا قوڵ بوایەتەوە، زیاتر لە ڕێگای جەختکردنە سەر پراگماتیکی، ئەو ئاراستەیەی دیاری دەکرد. بەم شێوەیە گەیشتە بیرۆکەی سەرپەرشتی دیالێکتێکی تایبەت "مومارەسەی شۆڕش"، بەسەر دیالێکتێك کە ڕێبازە، هەروەها بەم شێوەیە دیالێکتێکی عەقڵی" وردە وردە گۆڕا بە دیالێکتێکی ئەزموونی، لێرەدا "عەقڵی دیالێکتێکی" پەنادەباتە بەرهەڵاوسانی دژکارییەکان.

ئاراستەی پراگماتیکی بۆ فەلسەفەی کۆمەڵایەتی پرۆدۆن، لە شەشەم لێکۆڵینەوەی کتێبی "دادپەروەری لە شۆڕش و کلێسا" زیاتر ڕوون و ئاشکرایە، کە لێکۆلینەوەکە تایبەتە بە "کار". لەم لێکۆڵینەوەیەدا پرۆدۆن دەڵێ "کار بنەمای هەموو ئەو شتە مرۆییانەی کۆمەڵگاو مرۆڤە". بەهۆی کارەوە "ئازادی مرۆڤ توانی کۆنترۆڵی ناچارەکی سروشت بکا" ل١٧. لە ڕێگای کارەوە مرۆڤ توانی ببێ بە سەروەری دروستکراوان. هەرچەند کار لەیەك کاتدا دەستەجەمعی و تاکەکەسیشە، بەڵام زیاتر لەوەی تەنها هێزێکی دەستەجەمعی بێت. کار هەوڵ و بزاوت و بەرهەم هێنی گشتیش چ بۆ هێزی کۆمەڵبێ یا بۆ زهن و بیروباوەڕ و بەهاکانی بێ. بەکورتی کار پێك گەیشتنی هەموو ئەو رەگەزانە بەرجەستە دەکات. کار تەنها هێز و بەها ئابوورییەکان بەرهەم ناهێنێ، بەڵکو مرۆڤ و کۆمەڵ و کۆمەڵگاکان و بیروباوەڕەکان بە بیروباوەڕی دادپەروەریشەوە، بەرهەم دێنێ. لە ئەنجامدا دەبینین "کۆمەڵگای

جوڵاو" لە گشتێتی خۆیدا، خۆی لەڕێگای کارەوە بەرهەم دێنێ. بیر، بە هەموو وتەکانییەوە، لە کارەوە سەرچاوە دەگرێ و پێویستە بگەڕێتەوە بۆ کار" "ئەمەش واتا هەموو زانیارییە پێشینەیەکان Apriori و بە میتافیزیکاش، لە کارەوە سەرچاوە دەگرێ، بۆیە پێویستە خزمەت بە ئامرازەکانی کار بکات، بە پێچەوانەی ئەوەی کە گەورە فەیلەسووف و روحانییە ئایینییەکان، بانگەشەیان بۆ دەکرد، کە پێیان وابوو فکرە ئاشکرا کردنێکی خۆڕاییە، کە بە شێوەیەکی غەیبی نادیارەوە بۆمان دێ، پیشەسازیش تەنها جێبەجێکردنیەتی "هـ . س . پ ل٦٩".

ئەگەر بیر" الفکر" بەتایبەت بیرۆکە" الفکرة" لە کارەوە سەرچاوەی بگرێ، نەك کار لە بیرەوە، کەواتە پێویستە کار بەسەر تیۆڕوانینەکاندا لاسەنگ بکرێ، وەکو چۆن پێویستە کرێکارێك بەسەر فەیلەسوفێکدا پێش بخرێ، واتا سەرەو ژێرکردنی بیروباوەڕەکانی پێشوو هەروەها سەرەو ژێرکردنی بارودۆخی ئێستای کۆمەڵگا "هـ . س . پ ل٧١. " لە ناو ئەم مەرجانەدا چالاکی دەردەکەوێ بە وپێیەی کە یەکەم هۆکارە کە کاریگەری لە بیروباوەڕەکان دەکا، وەکو چۆن کاری یەکەم لە سەرەتادا هۆشیاری مرۆیی ڕووناك دەکردەوە" هـ . س . پ ل٧٢". مرۆڤ لە ڕێگای چالاکیە هەرەمەکیەکانیەوە خۆی ئاماژە بۆ خۆی دەکات، بیری کاریگەری لە زهنی دەکا و دەبێت بە کارێکی تایبەت، واتە مرۆڤ رۆلێکی دوولایەن دەگێرێ، ئەو لەلایەك لەڕێگای واقیع و هەڵس و کەوتەکانییەوە، کە گوزارشت کردنە لە بیرو باوەڕەکانی، "سەروەرە" بەڵام لە ڕێگای ملکەچی بۆ کارەکانی "پاشبەندە" تابع"، هەروەها دەبێ مرۆڤ هەوڵی پتەوکردنی پەیوەندی نێوان ئەو ئامرازە دەرەکیانە بدات کەلە چوارچێوەی جوڵەکانیدا هێماو ئاماژەکانی دەدۆزینەوە. لەڕاستیدا ئەمانە هەمووی سەرو ژێر بوونەتەوە، فەلسەفەی ڕوحانییەت دەمانبا بەرەو ئەوەی کە کرێکار

دامەزرێنەری شارستانییەتە، داهێنەر و سەروەری بیرە، سەروەرێکی رەهای فەلسەفەشە" هـ. س. پ، ل٧٣".

لێرەدا لە کۆمەڵگا "شتێك بۆ هەموو ئەو هێمایانەی لە دێرزەمانەوە، وەکو هۆکار و ئامرازێکی زانیاری بەکارهاتوون، شتێك کە ئەو هێمایانە لاساییکەرەوەبن، ئەگەر کۆپیەکەی نەبن "هـ . س . پ ل٧٣." ئەو شتانەش بزوێنەرانی پیشەسازیین ... یەکەم شتە لە نێوان هەموو ئامرازەکانی کاری مرۆیی ... گرینگترین و گشتگیرترینیان نوێل "العتلە" و بزوێنەرە"مرتاج" هـ. س. پ، ل٧٤ـ٧٥". بەم شێوەیە دەبینین پراگماتی لە هەندێ چەمینەوەکانیدا، لەلای پرۆدۆن ئامرازەکیە Instrumentalism ، لەلای فەیلەسووفی ئەمریکی " دیوی" Dewy هەمان شتە". "لە چوارچێوەی ئەم پەیوەندیەدا، دەتوانین بلێین، کە زیرەکی کرێکار تەنها لەسەریدا نییە، بەڵکو لە دەستەکانیشیدایە" هـ . س . پ .ل٩٦ـ٥٧.

لەم کاتەدا دەبینین هاتنی مەکینە لەم بوارەدا هەندێ گرفتی دروستکرد "دوای ئەوەی ئامێرە وردەکان بەتەواوی جێگای شارەزایی دەستەکانیان گرتەوە، رۆڵەکانی نێوان مرۆڤ و مادده گۆڕان: زهنییەت نەگەڕایەوە بۆ کرێکار، بەڵکو لە ئامێرەکاندا بەرجەستە دەبوون، ئەو شتەی کە لە رابردوودا لەلای کرێکار چاوەڕوان دەکرا، ئێستا سەبارەت بە کرێکار بۆتە جۆرێك لە گەندەڵی عەقڵی"(هـ . س . پ ل٩١). کار و بیر ناگەڕێتەوە وە بۆ کار تەنها ئەگەر" ئەو هێزە کۆمەڵییەی کە بۆ بەرژەوەندی هەندێ موڵکدار تالآنکراوە، نەگەڕێنرێتەوە"، هەروەها تەنها ئەگەر کار لە رێگای دیالێکتێکەوە لە تالآنکاری پاك نەکرێتەوە، ئەوەش بەچەسپاندنی قۆناغەکانی پێشوو، کە یەکەمیان چەسپاندی دادپەروەری کۆمەڵایەتییە بەسەرکاردا و ئەوەی تریش شۆڕشی کۆمەڵایەتییە".

"بەم شێوەیە بەشی یەکەمی قسەکانمان جێگیربوون: بیر لەگەڵ گشت وتەزاکانی لە کارەوە لە دایك دەبن: یا بە چەند وشەیەکی تر پیشەسازی دایکی فەلسەفەو زانستەکانە. ماوە بەڵگە بۆ بەشی دووەمی قسەکانمان بهێنیینەوە: پێویستە بیر بۆ کار بگەڕێتەوە، واتا پێویستە فەلسەفە و زانستەکان بگەڕێنەوە بۆ پیشەسازی، ئەگەر نا مرۆڤایەتی دەڕوخێ و لە ناودەچێ "هـ . س . پ.ل٨١".

بەم شێوەیە داماڵینی تالآنکاری لە پرۆلیتاریا و بە هۆیەوە لە کۆمەڵگا، تاکە شتێکە کە دەتوانێ بیروباوەڕ و زانیارییەکان کارا "فعال" بکات . لێرەدا دەبینین بیری پرۆدۆن لەگەڵ بیری مارکس پێك دەگەن بەتایبەت لەو شتانەی لە مارکس لە کتێبی "تێزە زانستییەکان دەربارەی فیوێرباخ" وتویەتی.

بەڵام پراگماتی واقیعی لای پرۆدۆن زیاد جەختی لەسەرکراوە، ئەوەش لە رێگای ئەو گفتوگۆیەی کە لە لێکۆڵینەوەی حەوتەمی کتێبی "دادپەروەری لە شۆڕش و کلێسادا" گرتۆتە خۆی "بەشی ٣، ل٤٨١ـ٦٤٨". ئەم لێکۆڵینەوەیەکە ناوی "پێشکەوتن و داروخانە" باس لە گرتنی پێشکەوتنی گوماناوی دەکا. پرۆدۆن لێرەدا بەهێرشکردنی بە تەنها بۆ سەر ئەو پێشکەوتنە واز ناهێنی کە لەگەڵ پێشکەوتنی ناچارەکی و پێویستی و بزاوتی لە خۆوە تێکەڵ کراوە، بەڵکو هێرش دەکاتە سەر ئەو بیرەی کە دەڵێ دەکرێ پێشکەوتن بە حەتمییەتی زانستی کۆمەڵایەتیوە پەیوەست بکرێ. "داروخان و داکەوتن" وەکو پێشکەوتن حەقیقین " ل٥٣٧. پێشکەوتن سەبارەت بە پرۆدۆن "ماوەی ئازادیە"مسیرة الحرية" کە بە تەنیا دەتوانی بمانگەێنێ بە لوتکەی چاکسازی، بەمەرجێك بزووتنەوەیەکی پەلەی لەگەڵ بێ، کە لەسەر شێوەی شۆڕشەکان دەربکەوێ. "ل٤٥٠"، لەگەڵ ئەوەی کە سەرکەوتن هەمیشە ناوەڕۆك نییە. بەڵام هەر چەمکێکی تر بۆ پێشکەوتن دژکارو نەگونجاوە. من دانی پیادەنێم کە لە

رابردوودا بەم هەرا فیزیولۆجی سیاسییە هەڵخەڵەتابووم، کە زۆر بەرامبەر تاقیکردنەوەکان خۆراگر نەبوو" ل٤٩٥".

لەگەڵ ئەوەی کە پێشکەوتن بەو ڕێگای کە ئێستا دیاریمانکردووە" نەك تەنها شایەتی ئازادیمان نەبووە" بەڵکو بەڵگەی" کویلایەتیمان" بووە، لەگەڵ ئەوەی "کە مەسەلەکە پەیوەستە بە زانیارییەوە ئەگەر پێشکەوتن وەهەم نەبێت" ل٥٠٩". ئەگەر ئەم پێشکەوتنە بخەینە سەر کارە ئازاد و داهێنەرەکان کە لە شۆڕشەکاندا گوزارشتی لێدەکرێ. لەڕاستیدا شۆڕشەکان سوودیان لەو درزە وەرگرت کە کەوتە نێوان حەتمیاتە کۆمەڵایەتییەکان بۆ ئەوەی کۆنترۆڵی بکا. دەتوانین بڵێین ئەگەر "پرگسۆن" وای ببینێ، کە ئەوەی تایبەتە بە ژیانی بایۆلۆژی روتەوە، بیرۆکەی پەرەسەندنە"التطور" کە لەلایەن بیرۆکەی پەرەسەندنی داهێنەرانەوە تێپەڕێنراوە، کەواتە پرۆدۆن وای دەبینی، ئەوەی تایبەتە بە ژیانی کۆمەڵایەتییەوە بیرۆکەی پێشکەوتنە "التقدم" کە لەلایەن بیرۆکەی پەنابردنە بەر شۆڕشێکی بەردەوام نوێبووە تێپەڕێندراوە، کە لە ناوەڕۆکی خۆیدا هەمیشە سەرکەوتنێکی بەردەوام نەبووە.

لێرەدا دەبینین پرۆدۆن بە شێوەیەك بە سەردەمەکەیەوە پابەند بووە کە نەیتوانیووە بەرئەنجامی کۆی شیکردنەوەکانی خۆی لێ پاك بکاتەوە. پرۆدۆن بیرۆکەی پێشکەوتنی بەئاراستە پراگماتیەکانی خۆیەوە پابەندکردبوو. بۆیە دەنووسێ و دەڵێ:" پێشکەوتن بریتییە لە پاکانەی" تبریر" مرۆڤایەتی بۆ خۆی، بەدوور خستنەوەی نموونەی باڵا "هـ . س . پ ل٥١١. بەڵام ئەگەر پێشکەوتن تەنها نەبێتە پاکانەی مرۆڤایەتی بۆ خۆی ئەوا نابێتە جۆرێکیش لە ئایدیۆلۆژیا، ئەگەر نەڵێین ئەفسانە سروش بەکار دەدا بەهەمان شێوەی کە"سورێل" بەهۆیەوە لە مانگرتنی گشتی تێگەیشتووە، لە واقیعدا ئەم تیۆرەیە بووە پشتگیرییەك بۆی کاتێك باسی لە پێشکەوتن کردووە کە "بڵاو

بوونەوەی هۆشیارییە". لێرەدا دەتوانین پرسیارێك بخەینە روو، بۆچی بیرۆکەی پێشکەوتن، کە لە کارەوە سەرچاوەی گرتووە ناگەرێتەوە بۆ کار "لەسەر شێوەی یاسایی یا رەنگ رێژکراو؟ لەم بوارەدا پرۆدۆن دەڵێ: "بەبێ ئەوەی گرینگی زۆر بە پەرەسەندن و سروشت و مێژوو بدرێ، دەڵێت پێشکەوتن پێش هەر شتێکی تر بریتییە لە دیاردەیەك لە دیاردەکانی سیستەمی رەوشتی، کە بزاوتەکەی زۆر بەپەلە بڵاو دەبێتەوە" ل٥١٢. هەرچەندە کە سیستەمی رەوشتی بەکاروکاری کۆمەڵێیەوە پەیوەستە، لێرەدا پێشکەوتن جارێکی تر لەسەر شێوەی بیرۆکەی پراگماتیی پێشکەش دەکات، کە بە توانا لە سروش وەرگرتن لە بەرزترین ئاستی هەوڵ و ئازادی و کارو کاری شۆڕشی.

بە شێوەیەکی کۆتایی، پێشکەوتن لای پرۆدۆن، هەندێ جار لەسەر شێوەی تیۆرەیەکی تایبەت پێشکەش دەکرێ کە ئامانجی هاندانی کاری کۆمەڵییە، هەندێ جاریش لەسەر شێوەی سەرکەوتنی ئازادی مرۆیی بەسەر حەتمیاتە کۆمەڵایەتییەکاندا خۆی نیشان دەدات، بەڵام هەندێ جار لەسەر شێوەی گوزارشت لە واقیع بە هۆی شۆڕشە سەرکەوتوو و لە بارچووەکانەوە خۆی پێشکەش دەکا "مرۆڤایەتی خۆی چاکی دەکا و خراپیشە بۆی" ئەم سێ لایەنە لە ڕێگای بنەچە هاوبەشەکانییەوە خۆی دەبینێتەوە کە چوونەتە ناویەك. هێزی کۆمەڵی لە ڕێگای دیالێکتێکی ئالۆزی تایبەت بە واقیعی کۆمەڵایەتییەوە دەگاتە ئاستی نموونەی خۆی، ئەو دیالێکتێکەی کە لە نێوان هەموو پلە جیاوازەکانی کۆمەڵگای بزاوتەکی "المتحرك" بەدوایەکدا چوونێکی هەمبەری دەخاتەڕوو. لە بنەمادا دەبینین پرۆدۆن بیرۆکەی پێشکەوتنی هەمەکی تێپەڕاندووە، بەبێ ئەوەی بزانێ کە یەکجارەکی لێی پاك بۆتەوە. ئەو تەنها لە پێناو پاراستنی وزەی شۆڕشی چینی کرێکار لای مابۆوە. ئەو دەقانەی کە لەسەرەوە شیمان کردەوە قۆناغێکی باڵامان پێشکەش دەکات کە لەناو

چوارچێوەی کۆمەڵناسی هاوچەرخدا دەبێتە هۆی واز هێنان لەو تێگەیشتنەی "مفهوم" کە ملکەچی گفتوگۆیە. ئێستا ئەوەی دواییان لە چوارچێوەی سۆسیۆلۆژیای مەعریفەدا دەچێتە ناو سۆسیۆلۆژیای ئەفسانەکان "کە سۆسیۆلۆژیای بیرۆکەی پەرەسەندنی پێ دەبەسترێتەوە"، لە هەمان کاتدا هەموو ئەو دەرخستنانەی کە دەیبا بەرەو پێشبینی کردنی دوا ڕۆژ بۆ مەودایەکی درێژ، لە هەمانکاتدا لە هەموو تێکەڵکردنێکی نێوان بزاوتی کۆمەڵایەتی حەقیقی و چاکبوونێکی دڵنیا ڕزگاری دەکا.

٢ـ سۆسیۆلۆژیای پرۆدۆن:

پرۆدۆن بە کۆمەڵناسی دەوت، زانستی کۆمەڵایەتی. ئەو لە کتێبە سەرەتاییەکانیدا هەستی بە ناوەڕۆکی کۆمەڵناسی کردبوو، کە دواتر لە کتێبی "دژکارە ئا بوورییەکان" پەرەی پێدا، لە کتێبی "دادپەروەری لە شۆڕش و کلێساشدا" وێنەیەکی شیکاری وردتری خستەڕوو. " چاپی ڕێفیر بەشی ٢، لێکۆڵینەوەی ٤، دەوڵەت، بەشی٣، دیراسەی حەوتەم، بیروباوەڕەکان".

لە یادەوەرییەکانیدا دەربارەی موڵکایەتی، پرۆدۆن بانگەشەی چەمکێکی سەرەکی کۆمەڵناسییەکەی دەکرد، ئەویش چەمکی "هێزی کۆمەڵی" یەکە ناتوانرێ لە "هێزی تاکی" جیا بکەینەوە، هێزی کۆمەڵی تایبەتە بە کۆمەڵ و چین و کۆمەڵگاکان، کە بەروبوومیان لە کۆی هێزی تاك زیاترە. بەشێوەیەکی تایبەت دەتوانین بڵێین هێزی کۆمەڵایەتی کارو بەها ئا بوورییەکان بەرهەم دێنێ. ڕاستە سەرمایەدارەکان تا ئاستێك نرخی هێزی تاکی هەموو کرێکارێك دەدات، بەڵام نرخی ئەو "هێزە گەورەیە" نادات کە لە ئەنجامی یەکگرتن و یەکێتی و هاوسەنگی هەوڵی کرێکارەکان و "هێزی کۆمەڵیانەوە" دەردەچێ ".

لێرەدا ئیستغلال کردنی کرێکار دەست پێ دەکات. ئاشکرایە ئەم تیۆرەیە لە پێش تیۆرەی "زێدە- بەها" دێت کە مارکس دوای ٢٧ ساڵ لە کتێبی "سەرمایە" دا، چاکسازی تێدا کرد لەگەڵ ئەوەشدا پرۆدۆن لەڕێگای وەرگرتنی چەمکی" کۆمەڵایەتی Sociabihte " یەوە جیاوازی لە نێوان پلەی کۆمەڵایەتی دەکرد، کۆمەڵایەتی هەرەمەکی "کە بریتییە لە کۆمەڵایەتییەکی سۆزدار"، کۆمەڵایەتی دادپەروەری، کۆمەڵایەتی یەکسان لە بارودۆخەکان، کە پێشتر هەرگیز بەدی نەهاتووە.

لە کتێبی "سەرهەڵدانی سیستەمی مرۆڤایەتی" پرۆدۆن هێزی کۆمەڵی دەبەستێتەوە بە چاکسازی ئامرازەکان و مەسەلەی ڕێکخستنی کار، کە بزوێنەری سەرەکی بوون بۆی. "کرێکاری کۆمەڵی تەوەری بزاوتی کۆمەڵایەتییە" و "کار هێزێکی پێکهێنەرە لە کۆمەڵگا... یا کار هەموو قۆناغەکانی گەشەی کۆمەڵگا دیاری دەکات، لەگەڵ ئەوەشدا ڕێکخەری کۆمەڵگایە چ دەرەکی بێ یا ناوەکی." بنکەی بزاوتی کۆمەڵایەتی، ژیانی ئابوورییە"، بەڵام لێرەدا دەبینین س. بوگلییە، کەوتۆتە هەڵەوە کاتێك لە کتێبەکەیدا دەربارەی پرۆدۆن دەڵێ، "پرۆدۆن لە کتێبەکانیدا وێنەی جۆرێك لە ماتەریالیزمی مێژووی پێش مارکس، کردووە" سۆسۆلۆژیای پرۆدۆن، ١٩١١، ل١٠٨ـ١١٣. لەلای پرۆدۆن و هەروەها لەلای مارکسی گەنجیش "کە دواتر هەڵوێستەکانی توونند کردووە"، وای دەبینن کە هەوڵی گشتگیری لە کۆمەڵگا و لای ئەندامانی ئەو کۆمەڵگایە دەبێتە هۆی چوونە ناویەکی بەرهەمی ماددی و بەرهەمی ڕوحانی، بەو پێیەی لە ناو پەیوەندی دیالێکتیکی ئاڵۆزدا بوونیان هەیە، بۆیە پرۆدۆن جەختی لەسەر ئەوە دەکرد، پێویستە کۆمەڵناسی ڕەوشتی و چاکە و گێلی و تاوانەکانی مرۆڤ وەکو بابەتێك بۆ لێکۆڵینەوە، وەربگرێ، هەروەها ئەو بابەتە هێزی شۆڕشیش دەگرێتەوە کە داهێنەری دەستە و چین و کۆمەڵگاکانە، توانای تێکشکاندنی

حەتمیەتە ئا بوورییەکانیشی هەیە، بۆیە پێویستە کۆمەڵناسی تەنها بەلێکۆڵینەوەی هێزی بەرهەمە ماددییەکان، واز نەهێنێ.

پرۆدۆن کە لە"دژپێکە ئا بوورییەکان" هێرشی کردبووە سەر" ئابووری سیاسی کلاسیکی"، بەوەی تاوانبار دەکا، کە باسی لە مەسەلەی تر کردووە و واقیعی فەرامۆش کردووە، ئابووری تەنها بەشێکە لە زانستی کۆمەڵایەتی" واتە بەبێ کۆمەڵناسی ناشێ ببێ، ئەمە ئەو دیدگایە یە، کە دواتر مارکس باسیکردووە." زانستی کۆمەڵایەتی ئەو زانیاریە عەقڵێنراوە ڕێبازێنراوەیە کە چۆتە ناو هەموو کۆمەڵگا و هەموو بنەما و گشتگیری و بوونییەوە "بەش ١ ل٧٣. کۆمەڵناسی تاکە ڕێگایە کە دەتوانێ مانای حەقیقی هەموو دژکارە ئا بوورییەکان لە ڕێگای دانانی لە ناو چوارچێوەیەکی کۆمەڵایەتیدا، ئاشکرا بکات. هەروەها زانستی کۆمەڵایەتی لە هێزی کۆمەڵی و هۆشیاری کۆمەڵی دەکۆڵێتەوە، بە شێوەیەکی تایبەت ڕاڤەی دیالێکتێکە ئابوریەکان دەکا، کە بە پلەیەکی چری جیاواز، لە هەموو کۆمەڵگاکاندا هەیە."کۆمەڵگا سەبارەت بە ئابووریەکی حەقیقیی بوونەوەرێکی زیندوە، کە زیرەکی و چالاکی تایبەتی هەیە لەسەر یاسایەکی تایبەت دەڕوا، کە ناتوانین ئاشکرای بکەین، تەنها لە ڕێگای تێبینی و چاودێرییەوە نەبێت، بوونی لەسەر شێوەی ماددی دەرناکەوێ "بەڵکو لە ڕێگای" کاری کۆمەڵی برومسشیوس"ەوە دەردەکەوێ کە ئەو کارە کۆمەڵییە تەنها هێمایەکی کۆمەڵگای بزێوە" متحرك"، بە شێوەیەکی تایبەتیتر نیشانەی کارە، بەتایبەت ئەو کارەی کە ئازادە لە تاڵانکاری، کە دواتر بە چەند قۆناغێك دەگاتە جێبەجێکردنێکی گشتی، بۆ چالاکی کۆمەڵی داهێنەر. لە واقیعیی کۆمەڵایەتیدا دەبینین کە "ڕۆحانییەت واقیع دەسڕێتەوە، وەك چۆن واقیعییەکان ماددییەت دەسڕنەوە "بەشی ٢، ل١٠٦. کۆمەڵگای ئامادە "موجود" لە ڕێگای "یەکێتی کاری کۆمەڵی کە ژیان و کار و

هۆشیاری تاك و کۆمەڵ و عەقڵ و دادپەروەری دەگرێتەوە" زۆر لە پرۆسە باڵاکانی Sublimation هێزی کۆمەڵیش دەگرێتەوە.

لەسەرەتادا پرۆدۆن گرنگی بە کۆمەڵناسی چینە کۆمەڵایەتییەکان دەدا و جەختی لەسەر بابەتی ململانێی نێوان بورژوازییەت و پرۆلیتاریا لەسیستەمی کۆمەڵایەتیدا، دەکرد. لێرەدا کەمێك لەو کتێبە دەخوێنینەوە کە قسەی لەسەر دەکەین، کە هەڵوێستی خۆی دابەشی سەر دوو چینی کۆمەڵایەتی بووە،:(١) چینی بەڵێندەر و سەرمایەدار و بانکییەکان "کە هەموو ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و کۆی کەل و پەلەکانی بەکارهێنانیان قۆرخ کردوە، (٢) چینی کرێکار و جووتیارەکان، کە ناتوانن نرخی ئەو کەل و پەلانە بدەن تەنها نیوەی نەبێت، ئەستەمە بتوانن بەکارهێنان و دابەشکردن و دووبارە بەرمهێنانەوە بکەن" "بەشی ٣، ل٤٠٨". لەگەڵ ئەوەشدا پرۆدۆن جەختی لەسەر ئەوە دەکرد "گرفتی پرۆلیتاری لە زانستی کۆمەڵایەتیدا بەشداری دەکا، ئەمەش لەبەر ئەوەی کە یەکەی دامەزراوەیی کۆمەڵگای ئێستا، کارگەیە" ج١. ل٢٣٨.

لەو کتێبانەی کە لەبەندیخانەی سانت بیلاجی نووسیوییەتی، پرۆدۆن تێگەیشتنی بۆ کۆمەڵناسی چینە کۆمەڵایەتییەکان فراوانکرد، ئەوەش لە کاتێکدا لەگەڵ ئەو ڕاڤانەی کە پەوەست بوون بە سەرمایەدارەکان و پرۆلیتاریاکان، باسی "چینی ناوەڕاستیش"ی بۆ زیادکرد، کە لە وەرزێرو فرۆشیار و پیشەوەر و ڕۆشنبیرەکان پێك دەهات، ئەمانە وەکو پرۆلیتاریاکان دەژیان، بەڵام بەروبوومی خۆیان هەبوو وە بۆ حیسابی تایبەتی خۆیان کاریان دەکرد". لەڕاستیدا پرۆدۆن دوای ئەزموونە شوومەکەیساڵی ١٨٤٨ـــ ١٨٥١، ناچار بوو گرنگی بەو ڕێکەوتنە شێمانەیەی "المحتمل" نێوان چینی پرۆلیتاریا و چینی ناوەڕاست بدات، لەو هاوپەیمانییەدا کە ئامانجی هەرەسهێنانی سەرمایەداری و "جێبەجێکردنی شۆڕشی کۆمەڵایەتی" بوو.

بەڵام دواتر راستەوخۆ لە ساڵی ١٨٥٢ هیواکەیان بەتاڵ بۆوە، ئەم بێ ئومێد بوونەش لە کتێبی "فەلسەفەی پێشکەوتن" دا رەنگی داوەتەوە.

لە دوای ئەو پرۆدۆن هەستا چینی پرۆلیتاریای لە چینی ناوەڕاست جیاکردەوە، لە کتێبی "توانای سیاسی چینی کرێکار(١٨٦٥) پرۆدۆن تێبینی کرد، کە بە هۆی واقیعی پیشەسازی پێشکەوتووە کێشەی جووتیاران بۆتە هەمان کێشەی کرێکاری کارگەکان" چاپی ریفیر، ل٦٨-٧٠". ئەمەش هۆکاری ئەو کۆمەڵگایانەی کە لە ئەنجامی شۆڕشی کۆمەڵایەتییەوە هاتوون کە "یەکێتی نێوان جووتیارەکان و کرێکاری کارگەکان" دروست دەکات. پرۆدۆن لەو کتێبەدا بەشیکردنەوەی کێشەی "هۆشیاری چینایەتی" کۆمەڵناسی چینە کۆمەڵایەتییەکانی دەوڵەمەندکرد، لێرەدا تێبینی دەکرێ کە نموونەکانی پرۆدۆن وەکو نموونەکانی مارکس بوون، بەوەی کە چینە کۆمەڵایەتییەکان ناتوانن بە شێوەیەکی یەکجارەکی دروست بن، تەنها دوای بە دەستهێنانی هۆشیاری چینایەتی نەبێت. لەراستیدا ئەو گەشبینییە لە رادەبەدەرەی کە سەبارەت بە لە ناوچوون و روخانی هۆشیاری چینی بورژوا هەیبوو، ئامانجی بە ئاگاهێنانەوەی هۆشیاری چینی پرۆلیتاریا بوو.

لەگەڵ ئەوەشدا سۆسیالۆجیای پرۆدۆن، شیکردنەوەی سێ جۆری سەرمایەداری دەگرتەوە:

أ ـ ئاژاوەگێڕی پیشەسازی.

ب ـ دەرەبەگایەتی پیشەسازی.

ج ـ ئیمپراتۆریەتی پیشەسازی.

لەراستیدا پرۆدۆن سەرنجی ئەگەری سەرهەڵدانی سەرمایەدارییەکی رێك و پێك و ئاراستەکراوی دابوو، هەرچەند بە چاوی گرنگییەوە لە هێزەکەی نە دەروانی، وەکو چۆن بە چاوی گرنگییەوە لەو تروستات Trusts و کارتلە ناوخۆیی و جیهانیانە لە برەوپێدانی سەرمایەداریدا، نە دەروانی.

چەمکی "واقیعی کۆمەڵایەتی" کە سۆسیۆلۆژیای پرۆدۆن پشتی پێ بەستبوو، بە تایبەت ـ وەکو باسمان کرد ـ لە هەردوو لێکۆڵینەوەی چوارەم و شەشەمی کتێبی "دادپەروەری لە شۆڕش و کڵێسا". پرۆدۆن هیوا درێژ بوو بەرامبەر لە ناوچوونی دەوڵەت، بە هۆی باوەڕ و گەشبینی خۆیەوە گەیشتە شیکردنەوەیەکی واقعی بۆ دەوڵەت، بەو پێیەی کە زانایەکی کۆمەڵناسی بوو." ئەوشتە چییە، کە واقیعی دەسەڵاتی کۆمەڵایەتی دروست دەکا؟ بێگومان هێزی کۆمەڵییە ... تاکەکان تەنها نین کە شانازی بە هێزی خۆیانەوە دەکەن، کۆمەڵیش هێزی خۆی هەیە، کارگە لە کۆمەڵێك کرێکار پێك هاتووە، کە کارەکانیان لە یەك ئامانج کۆبۆتەوەو ئەوەش بەدەستهێنانی بەرهەمە، بەو وەسفەی کە کارگەسەنتەرێکە بۆ کۆمەڵ و هێزی تایبەت بە خۆیان هەیە: بەڵگەش بۆ ئەمە، ئەو بەرووبوومەی کۆمەڵێك کرێکار بەرهەمی دێنێ، زۆر بە هێزتر و پوخترە لەو بەرهەمەی کە کرێکارێك بە تەنها بەرهەمی دێنێ، ئەم بەڵگەیەش بەسەر دەستەیەکی ئەکادیمیای تیپی ئورکستراو دەستەیەکی هێزی چەکدار و... هتد دەسەپێ، هەموو ئەم کۆمەڵانە یادەستانە هێزێکی پێکهاتوویان هەیە، بە تایبەت و وەکو دەستە لە جۆر و وزەدا بەسەر کۆی ئەو هێزە سەرەکییەی کە پێکیان دەهێنی، بەرزترە" ((چاپی ریفیر، دادپەروەری، بەشی٢، ل٢٥٨)).

"بەم شێوەیە، لەگەڵ ئەوەی کە هێزی کۆمەڵی بەئاست هێزی تاکی ئیجابیاتی زیاترە، کەچی یەکەم تەواو لە دووەم جیاوازە، بەڵام بوونەوەرە کۆمەڵییەکان تەواو وەك بوونەوەرە تاکییەکان حەقیقین" ((هـ. س. پ)). لە م دیدگایەوە

دەبینین دەوڵەت لە کۆمەڵەکانی جیاواز نییە، هەروەها حەقیقەتیشی کەمتر نییە. "دەوڵەت لە ئەنجامی پشگیری و هاوکاری ژمارەیەك کۆمەڵی جیاوازەوە دروست دەبێت کۆمەڵەکان بە شێوەیەکی کۆمەڵی لە ناو دەوڵەتەوا کێ بڕکێ دەکەن بۆ برەوپێدانی هێزی نوێ، ئەو هێزەش گەورەتردەبێت بەپێی بەشداریکردنی ژمارەیەکی زیاتر "هـ . س . پ ل٢٥٨. "من جەخت لەسەر ئەوە دەکەم، کە دامەزراوەیەکی سیاسی لە واقیعێکی حەقیقییەوە دێت، نەك لە بەڵگەنامەیەك یا کارێکی ئیمانییەوە "هـ . س . پ ل٢٥٦" زۆر جار ئەم واقیعەکەلێنی تێدەکەوێ، دەوڵەت ئەوەیە کە خەڵکی، سەرەڕای هەموو بێ ئومێد بوونێکیان، خۆیان پێوەی هەڵدەواسن" هـ. س . پ ٢٥٦. "لەگەڵ ئەوەی کە دەوڵەت هزری خۆی هەیە، کە ئەمەش شێوە و هۆشیارییەتی، بەدەربڕینێکی تر رێکخستنی دەوڵەت لاشەکەیەتی ... لە ئەنجامدا دەگەین بەوەی کە ئەم وشانە: دەوڵەت، دەسەڵات، حکوومەت، ئاماژە بۆ بوونەوەرێکی حەقیقی دەکەن، چونکە ئەگەر رەگەزەکانی بوون "رۆح، لەش" کۆنەکەینەوە ناتوانێ ببێتە هۆی دروستبوونی نەبوون "ولادة العدم" ل٢٥٤.

لەبەر ئەوەی واقیعی هێزی کۆمەڵی دەوڵەت مەسەلەیەکە و تووویێژی لەسەر ناکرێ، ئەمە وامان لێ دەکا "کە ئەوەی پێویستە لێی بکۆڵینەوە، ئەو گیانەیە کە دەوڵەت دەیبزوێنێ، هزرەکەیەتی، بیروباوەڕەکانێتی" هـ . س . پ ل١٧٠. حکوومەتەکان لە رێگاو بە هۆی بیروباوەڕەکانییەوە دەژین و دەمرن. بۆیە بیرۆکە "فکره" حەقیقەتە، دەوڵەت هەرچەند رێکخستنێکی داشکاو بۆگەنی هەبێ، لەبەرامبەر هەر هێرشێکی دەرەکی و گەندەڵییەکی ناوەکیدا خۆی دەشارێتەوە "هـ . س . پ ل١٧٠. هەرچەند" بیروباوەڕی حکوومەتەکان دەسەڵاتێکی بەڵگەداربێ یانا، تا ئێستا لەگەڵ دادپەروەریدا دژکار بەرهەڵستکارن" کەچی دروستبوونی بیرۆکەی دادپەروەری و هەروەها بیرۆکەی

شۆڕش، تاکە بەڵگەی بوونی دەوڵەتن. لەبەر ئەوە بەدرێژایی مێژوو دەوڵەتێك دروست نەبووە، تەنها مەگەر لەسەر توندوتیژی وخراپ بەکارهێنانی دەسەڵات و خراپ کردنی هێزی بەرهەم هێن و تالانکاری، نەبێ.

ئەم جۆرە دەوڵەتانە بوو کە پرۆدۆن دژی تێدەکۆشا، بەلام شێوەی دیموکراسییەکی سیاسی وەردەگرت، بەرونتر شێوەی دیموکراسییەکی موڵکایەتی مافی Regalien جاکوبی وەردەگرت. هەرچەند پرۆدۆن هێرشی نەدەکردە سەر دەوڵەتێك کە لە رێگای دادپەروەرییەوە گۆڕانی بەسەردا هاتبێ، یا لە رێگای ئابوویەکی سەربەخۆوە دیاری بکرایە، کە خۆی خۆی لەسەر بنەماکانی دیموکراسی پیشەسازی، بەڕێوە ببردایە.

لەراستیدا هەموو ئەمانە دەمانگەیێنێ بە تێگەیشتنێکی گشتی پرۆدۆن، پەیوەست بە واقیعی کۆمەڵایەتییەوە، کە ئەم واقیعەش چوار تایبەتمەندی هەیە:

١ ـ بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتی سەرەتا خۆی وەك "هێزێکی کۆمەڵایەتی" پێشان دەدا، کە ناکرێ لە هێزی تاکی جیابکەینەوە،" هێزی یەکەم تەواو پابەندە بە کۆمەڵگاوە وەك بنەمای راکێشان بۆ ماددە. کاتێك کۆمەڵگا رێکدەخرێ، بەو کۆمەڵە تایبەتی و بە دەوڵەت و چینیشەوە، هێزی کۆمەڵی خۆی وەك دەسەڵات پێشان دەدات، جا چ مەسەلەکە پەیوەست بێ بە دەسەڵاتی سیاسییەوە یا دەسەڵاتی ئابووری و کۆمەڵایەتی" هـ . س . پ ل٢٦١ـ٢٦٢". هەرچەند ئەو هێزە کۆمەڵی و ئەو دەسەڵاتە ئەگەر زۆر چڕیش بن، ناتوانن بە شێوەیەکی راستەوخۆ بوونی دادپەروەری و یاسا و نموونەی بالا، بسەپێنن، بەلام وەك چۆن دەتوانێ دروستی بکا و بناسێنێ، ئاوهاش دەتوانێ دۆخەکە لەباربەرێ و دووریبخاتەوە. بەم شێوەیە دەبینین چۆن هێزی کۆمەڵی ئابووری لە سیستەمی سەرمایەداریدا، بزر بووە"مغربە"، هەروەها ئەو هێزە لەلایەن

خاوەن کارەکانەوە، ئەوانەی کرێکار ئیستغلال دەکەن دەستی بەسەردا گیراوە. دەبینین چۆن هێزی سیاسی تالآنکراوە، لە ولآتێکی دەسەلآتەکیدا "سلطوی" لە بڕی ئەوەی خزمەت بە دادپەروەری بکا، خۆی بەبەرژەوەندی چینی بەگزادەکانەوە بەستۆتەوە، ئەوانەی کە تا دوێنێ خاوەن زەوی بوون ئێستا بوون بە بورژوا. هەرچەند واقیعی کۆمەلآیەتی تەنها بەسەر باری هێزی کۆمەلّی‌دا کورت نابێتەوە. "مادده"، هەروەك پرۆدۆن لە کتێبەکەیدا دەربارەی توانای سیاسی لای چینی کرێکار "باسی‌کردوە"، "مادده" سەبارەت بە کۆمەلّگا کێشەیەکی شێواوە "عبثية"، ئەمەش لەبەر ئەوەی کە هێزی کۆمەلّی لە توانای دایە چەند بیروباوەڕ و بە هایەك دروست بکات کە تەواوکاری بێ، ئەوکات دەتوانێ ئاراستەی بکا، ئەمەش بە شێوەیەکی تایبەت بارودۆخی کاری کۆمەلّییە لە تێکوشان دژی تالآنکاری.

٢ـ لێرەدا دەگەین بەروخساری دووەمی بوونەوەری کۆمەلآیەتی، وەکو ناوەندێك لە نێوان هێزی کۆمەلّی و ئەو بیروباوەڕ و بەهایانەی کە لێوەی سەرهەلّدەدا "بەتایبەت بیرۆکەی دادپەروەری". مەسەلەکە لێرەدا پەیوەستە بە رێکخستن و بەیاسادارکردن "تقنین" لە رێگای یاسایەك کە توانای دروستکردنی هاوسەنگی هەیە، لە نێوان ئەو ململانێیەی لە ئەنجامی بوونی هێزی کۆمەلّی‌یەوە دروست دەبێ. ئاشکرایە پرۆدۆن لەو بوارەدا زیاد لە پێویست یاسایی "حقوقی" بووە، ئەو ـ لە ئالۆزکاری واقیعی کۆمەلآیەتیدا ـ گرنگییەکی زۆری بە یاسا بەتایبەت یاسای دادپەروەری، دەدا ـ لەلایەك ـ لەلایەکی ترەوە گرنگی بە یاسای کۆمەلآیەتی سەربەخۆ، هەرەمەکی، دەدا، ئەو ئەم دوویاسایەی بە مافی دەولّەتی دەخستە روو، کە لە یاسای رۆمانی تەقلیدییەوە سەرچاوەیان گرتبوو.

بۆ ئەوەی دادپەروەر بێ بەرامبەر پرۆدۆن و هەموو چاکییەکانی پیشان بدەین، رەنگە بتوانین چەمکی "یاسا" بە چەمکی وەك "یاسادارکردنی کۆمەلآیەتی"

یا "چاودێری کۆمەلآیەتی" بگۆڕین، کە ئەم دوو چەمکە رەواجێکی باشی هەبوو لەلای کۆمەلّناسە ئەمریکاییەکان. مەسەلە کە لێرەدا پەیوەستە بە شێواز و یاساو هێماو ئاماژە و دروشم و نیشانەکانی بە هەموو دروشمەکانییەوە، کە لە چوارچێوەی واقیعی کۆمەلآیەتیدا یەکدەگرن یا لێك دەدرێن "دوای ئەوە پێویستە چوارچێوەیەك بۆ پرۆدۆن دابنێین لەبەر ئەوەی جەختی دەکردە سەر واقیع، ئەو واقیعەی کە تەنها هێزی کۆمەلآیەتی نەدەگرتەوە، بەلّکو ئەو یاسا کۆمەلآیەتیانەشی دەگرتەوە کە لە هێزەوە سەرچاوەیان دەگرت، هەروەها جەختی دەکردە سەر واقیعێك، کە ئەم دوو پلەیە فرە پەیوەندییەکی دیالێکتێکیان هەیە، کە پرۆدۆن پێشتر هەستی بە ئالۆزییەکەی کردبوو.

لەم کاتەدا دەبینین پرۆدۆن ـ ئەمە مەسەلەیەکە بەلّگەی ئەوەیە کە لە تێپەڕاندنی عەقلّی سەرەتایدا سەرکەوتوو نەبووە هەرچەند ئەو یاسا کۆمەلآیەتیانە بگەیشتایە بە سەروەری هێزی کۆمەلّی، کە لە بنەڕەتدا هەر لە وەوە سەرچاوەی گرتبوو. ئەو هیوای بە دادپەروەری هەر لە ناو کۆمەلّگادا زیاتر دەبوو، ئەگەر بەلای کەمیشەوە لای کۆمەلّێك بوایە لە کۆمەلّەکان. بەلآم بۆ ئەوەی ئەم بارودۆخە بەدی بهێنین ـ ئەگەر بە شێوەیەکی بەشەکیش بێ ـ پێویستە دوو مەرج جێبەجێ بکەین، یەکەم هەموو ئەو بیروباوەڕ و بەهایانەی کە کار بەرهەمی دێنێ، بەتایبەت کاری کۆمەلّی رزگار کراو لە تالآنکاری، لە خودی خۆیدا دلّنیا بکاتەوە، دووەم هۆشیاری کۆمەلآیەتی سەرکەوتووبێ.

٣ ـ لێرەدا دەگەینە روخساری سێیەم، واقیعی کۆمەلآیەتی کە ئەو بیروباوەڕ و بەها کۆمەلآیەتیانە دەگرێتەوە کە نموونەی بالآو چەقبەستوی سەر هەستەکانن، ئەو" نموونەی بالآیە" ئەگەر بەبیری دادپەروەرییەوە پابەندی بکەین دەبێتە هۆی

بەهێزکردنی وزەی شۆڕش، بەڵام بە پێـچەوانەوە دەبێتـە رەگـەزێکی داروخـان. ئەگەر بەهزری دادپەروەرییەوە پەیوەست نەکرێ.

٤ ـ سێ روخسارەکەی پێشووە دەمانگەێنێتە روخساری چـوارەم، کـە پـرۆدۆن پیێ دەڵێ "هۆشیاری هاوبەش" یا "هۆشیاری کۆمەڵایەتی"، کە بە هەڵـە بـە "عـەقڵی کۆمـەڵی" و " رۆحـی کۆمـەڵی" هـەتا "عـەقڵی گـشتگیر" ەوە، لکێنراوە. ئەمە پرۆدۆن لە هـەموو کتێبـەکانی دا باسـیکردووە بەتایبـەت لـە "دیراسەی حەوتەم " کە تایبەتی کرد بوو بە "بیروباوەڕەکان".

پـرۆدۆن گومـانی لـەوە هـەبوو کـە "گەنـدەڵی عـەقڵی گـشتی "لـە رێگـای رەهاوە"المطلق" رووبدات، پێی وابوو کە شۆڕشـی بورژوازییـەت دەتـوانێ ئـەو عەقڵە گشتییە "پێك بهێنێ"، بەڵام بە گوێرەی پێویست کاریگەر نابێ، بـەڵکو تەنها شۆڕشی کۆمەڵایەتی" دەتوانێ بەدی بهێنـێ. لەلایـەکی تـرەوە پـرۆدۆن جەخت دەکاتە ئەوەی کە "جیاوازیەکی سەرەکی هەیە لە نێوان عەقڵی کۆمەڵی و عەقڵی تاکی "هـ . س. پ ل٥٥٠" " ئەم عەقڵە گشتیە هەرگیز کەمتەرخەم "تهـاون" نـابێ"، ئەمـە بـە شـێوەکی سـەرەکی کردەییـە، بۆیـە نـاکرێ لـە هەمانکاتدا تیۆری بێ. هـەروەها لـە شۆڕشـەکاندا دەتەقێتـەوەو لـە دوارۆژدا دەبێتە هۆی سەرکەوتنی دادپەروەری کۆمەڵایەتی. "من پێموایە کـە پێویـست ناکات جەخت کردنێکی زۆر بکەینە سەر جیاوازی سەرەکی نێوان عەقڵی تـاکی و عـەقڵی کۆمـەڵی، بـە جۆرێـك یەکـەم رەهایـە، دووەم دژی هـەر جـۆرە رەهاییەکە" هـ . س . پ ل٢٥٣.

عەقڵی کۆمەڵی بۆمان رووندەکاتەوە کە کۆمەڵگا بوونـەوەرێکی مەعنەوییـە، بە شێوەکی بنەرەتی لە بوونەوەرەکانی تر"تاکاکەکان" جیـاوازە، پابەنـدکردنی ئەندامەکانیان لە نێوان خۆیاندا، کە ئەمە بێگومان یاسای بـوونی کۆمەڵگایـە

بۆیە دەبینین کۆمەڵگا هەموو جۆرە بیروباوەڕێـك رەتدەکاتـەوە کـە بانگەشـەی پلەبەندی "هیرارکییەت" "المراتبیە" دەکـات بـەو جـۆرەی کـە گوزارشـتی لێ کـردووە، بـەم دارشـتەیە، هـەموو مرۆڤـەکان بـە سروشـتی لـە سـەربەرزیدا "الکرامة" یەکسانن، پێویستە لەودیدگای بارودۆخ و سەربەرزیانەوە، بەهاشیان یەکسان بێت" هـ . س . پ ل٢٦٥. "ئەو شتەی تر "عەقڵی تاکە"رەهایە، کـە بـەپێی رێگایـەکی دیـاریکراو مـشت ومڕێکـی رووکەشـی "الـشکلی Syllogisme" کاردەکات، بەردەوام خۆی لە پەیوەستکردنی کەسەکان و کارو رەوشتەکانیان لە پێکهاتەی کۆمەڵگادا، بەدوور دەگرێ، بەڵام عەقڵی کۆمـەڵی کـە دەبێتـە هـۆی هەڵوەشـانەوەی رەهـا، بـە شـێوەکی جـێگیر لـە رێگـای هاوکێشەکانەوە، بەڕێوەدەڕوا. بەتوندی هەموو سیستەمێکی کۆمەڵگای پابەند رەتدەکاتەوە" ل٢٦٧.

"ئامێری عەقڵی کۆمەڵی هـەمان ئـامێری هێـزی کۆمەڵییـە: کـە کۆمـەڵێك کرێکارە، یا کاریگەرییەکە، زانایەکە، هونەرمەندێکە، ئـەکادیمیا و قوتابخانـەو شارەوانییەکانە" ل٢٧٠. بەکورتی هەموو کۆمەڵگا بەگشتی ، بەمەرجێك ئـەو بارودۆخانە فەراهەم بکرێ کەرێگای پێ دەدا. پرۆدۆن هەمووکارێکی پراگمـاتی و لە هەمانکاتدا مەعنەوی دەگەڕاندەوە بۆ عەقڵی کۆمەڵی، لێرەدا بڕگەیـەکی بەناوبانگ هەیە کە لەو نامەیەوە وەرگیراوە کە پرۆدۆن بۆ "کۆرنۆ"ی نـاردووە، دەڵێ" رەوشت ئاشکراکردنێکە کە کۆ بۆ تاکی، بەدی هێنـاوە"، ئـەو نـاتوانی لەلای عەقڵی تاك، بەمەی بەراورد بکـا لێـرەدا دەتـوانین بلـێین بیروباوەرەکـان دەگەڕێنەوە بۆ کار،؟ واتا بە هۆی عەقڵی کۆمەڵی و پراگماتی بـە شـێوەیەکی تایبەت، لە دایك دەبێ.

هەرچەند پرۆدۆن دانی بە عەقڵی کۆمەڵی نـەدەنا، ئەگـەر جۆرێـك تێپەڕانـدنی تێدا بوایە، یا پاشکۆی لۆگۆس بوایە، نەیدەتوانی پەی پێ ببا. بەم شێوەیە ئەو

رێگایە دیاری ناکرێ کە "عەقڵی کۆمەڵی " بەهۆیەوە" هۆشیاری بیروباوەڕکان و ئەو بەهایانەی کە لە کارەوە سەرچاوە دەگرن ـ بەتایبەت کاری کۆمەڵی ـ، کۆدەکاتەوە. بەڵام رۆڵی ئەو وەکو روونکەرەوەیەك و جیاکەرەوەیەك لە نێوان ناوەڕۆك و بەروبوومەکانی و هەولی کۆمەڵی، مەسەلەیەکە تیشکی نەخراوەتە سەر، لێرەدا خالێکی لاوازی شیکارییەکەی پرۆدۆن دەردەکەوێ، وەکو چۆن دەرگا بەرامبەر ژمارەیەك خراپ تێگەیشتن کرایەوە، بەتایبەت دەق و کتێبەکانی پرۆدۆن کە هەندێ جار سەرنجدانی ئەو "ویستە گشتییە"ی، لە خۆ دەگرت، کە لە جان جاك رۆسۆی وەرگرتبوو، پرۆدۆن خۆی چەند جارێك رەخنەی لێ گرتبوو. پرۆدۆن دەنوسێ و دەڵێ: "کاتێك دووکەس یا سێ کەس بانگەوازی بیروڕا جیاوازەکانی خۆیان دەکەن دەربارەی مەسەلەیەك، دەرئەنجامی ئەم سێ بیرورا جیاوازە، هاوشانی یەکتر، هەرکەسەو گوزارشت لە خودی خۆی دەکا، یا ئەو رەهایەی کە "من" "أنا" جەختی لەسەردەکەم، ئەوشێوازەی کە دیدگا هاوبەشەکانمان پێك دەهێنێ هەرگیز بەیەك ناچن، نە لە ناوەڕۆك و نە لە شێوەشدا، رێگای بیرکردنەوەیان تاکییە ئەگەر ئەم گفتۆیە نەبێ "هـ . س . پ ل٢٦١"، بەم شێوەیە هەندێ جار "عەقڵی کۆمەڵی لە رێگای هاوکێشەیەك یا هاوسەنگییەکی هەمبەری بۆ بیروڕاکانی تاك، دروست دەبێ " ل٢٦٥." ئێمە دەبینین عەقڵی کۆمەڵی هەمیشە لە رێگای هاوکێشەکانییەوە، ئەو سیستەمە تێك دەشکێنێ، کە لە ئەنجامی هاوسۆزی عەقڵی تاکەکانەوە دروست بووە، واتە تەنها ئەوە نییە کە جیاوازبێ لێی، بەڵکو پێشیشی کەوتووە" ل٢٦٨. لێرەدا دەبینین ئەم هەڵوێستە زۆر نزیکە لە هەڵوێستی دورکهایم"Durkheim".

لێرەدا دەتوانین، بڵێین کە گفتوگۆی پرۆدۆن دەربارەی "عەقڵی کۆمەڵی" لە کۆتایدا ناگاتە رێگای داخراو. تێکەڵکێشی نێوان" هۆشیاری کۆمەڵی" و

"عەقڵی کۆمەڵی" و بەرزکردنەوەیان بەسەر هێزە کۆمەڵی و یاسا کۆمەڵایەتییەکان دا، کە لێوەی بەرهەم هاتوون، پێویستبوونی دیاریکردنی پەیوەندی نێوان هۆشیاری و عەقڵی کۆمەڵی بە بیروباوەڕ و بە هاکان، لە کۆتایدا نەبوونی شیکردنەوەیەکی بەپێز "واف" بۆ دروستبوونی "عەقڵی کۆمەڵی" لە ناو جەرگەی کاردا، ئەمانە هەمووی چەند مەسەلەیەکن کە بەبێ ململانێ دەبنە هۆی کە مکردنەوەی چالاکی پراگماتی واقیعی، کە پرۆدۆن هەولی پەرەپێدانی دەدا.

لێرەدا نابێ لەبیرمان بچێ کە پرۆدۆن لایەنگرێکی سەرەکی دیالێکتێك بوو، بەتایبەت دیالێکتێکی بزاوتی واقیعی کۆمەڵایەتی. لەراستیدا "هۆشیاری کۆمەڵی" و" عەقڵی کۆمەڵی"بەشێکی ئەو دیالێکتێکەیان پێك دەهێنا. هەموو روخسار و پلەکانی واقیعی کۆمەڵایەتی و "عەقڵی کۆمەڵی" تایبەتن بە دیالێکتێك، لەم دیدگایەوە، عەقڵی کۆمەڵیێ" تەنها لەحزەیەکە لە رێرەوی "گشتگیری" ژیانی کۆمەڵایەتیدا، راستە کە چەمکی "عەقڵی کۆمەڵی" بە تەواوی راست نییە، بە تایبەت کە ئێمە بەدروستی نازانین پرۆدۆن بە تەواوی مەبەستی چییە، ئایا پرۆدۆن بە مانای گشتی وشەکە بیری لە "عەقڵ" کردۆتەوە. هەرچەند پرۆدۆن لە سۆسیۆلۆژیادا گەیشتۆتە، رێژەگەرایی پراگماتیکی لوژیکی، لە هەمانکاتیشدا واقیعی و دیالێکتێکیش بوو، بەڵام هەمیشە نەیدەتوانی بگاتە ئەو ئامرازانەی کە بەمەی دەگەێنی، تەنها چەند چەمکێکی تایبەت نەبێ.

ئێستا روخسارە سەرەکییەکانی کۆمەڵناسی پرۆدۆن دەخەینە روو، دوای ئەو تێروانینە رەخنەییانە:

١ - واقیعی کۆمەڵایەتی فرەشێوە و ڕەهەندە "الشكل و البعد" روخسارەکانیشی جیاوازە ئەویش، هێزی کۆمەڵییە، یاسایە، بەشێوەیەکی فراوانتر، یاسا کۆمەڵایەتییەکان (هێماکان، جۆرەکان، نیشانەکان) دادپەروەری و نموونەی باڵا، ئەمانە هەندێ جار لە نێوان خۆیاندا لە ململانێدان هەندێ جاریش هاوسۆزن، لە کۆتایدا "عەقڵی کۆمەڵی" هاوشێوەی هۆشیاری کۆمەڵییە.

٢- ئەم واقعیە کۆمەڵایەتییە، گشتگیری دروست دەکا، بە شێوەیەکی روونتر، ناوەڕۆکەکەی لە ناوبزاوتی "گشتگیری" دیالیکتێکیدایە. بنکەی ئەم واقعیە هەوڵ و کاری کۆمەڵیە، کە کار و روکەشیەکەی زیاتر دەوڵەمەندە. لەرێگای کاری کۆمەڵییەوە، هێزی کۆمەڵایەتی لە کۆی ئاستە گشتگیرەکانی کۆمەڵایەتی بڵاو دەبێتەوە. هەرچەند ئەم بڵاوبوونەوەیە پەیوەستە بە قۆناغەکانی رزگاری کردنی کار لە تالآنکاری، لەبەر ئەوە پێویستە شۆڕشی یەك لە دوای یەك هەڵبگیرسێ.

٣ ـ هەرەمەکی کۆمەڵی رۆڵێکی سەرەکی دەگێڕێ، کە لە ماوەی شۆڕشەکاندا بە شێوەیەکی باش دەردەکەوێ، کە بەبێ ئەو نەهێزی کۆمەڵی و نە کار و نە یاسا کۆمەڵایەتییەکان و نەدادپەروەری و نەعەقڵی‌کۆمەڵی و نەئازادی کۆمەڵی ناتوانن ئەرکەکانی خۆیان بەدی بهێنن.

٤ ـ لە هەموو کۆمەڵگایەکدا فرە کۆمەڵی هەیە، بەڵام لە ژێر سیستەمی سەرمایەداریدا چینە کۆمەڵایەتییەکان دەردەکەوێ ، لە نێوانیشیاندا پرۆلیتاریای یەکگرتوو لەگەڵ جووتیار و بەرهەڵستکاری بورژوازییەت. ئەم بەرهەلستکارییەشی دەبێتە هۆی روودانی شۆڕشی کۆمەڵایەتی، ئەم شۆڕشەش

تەنها "کار" لە تالآنکاری رزگارناکات، بەڵکو جەنگە نێودەوڵەتییەکانیش دەگۆڕێ بە جەنگێك کە ئامانجی ملکەچکردنی سروشتە.

٥ ـ فرە سۆسیۆلۆژی کە تێیدا بوونی فرە کۆمەڵی و "زۆر جار چینە جیاوازەکانیش" ململانێی نێوان دەوڵەت و کۆمەڵگای ئابووری، ئاشکرا دەکات.

٦ ـ هەرچەند کار بە تالآنکراوی بمێنێتەوە، نەك هێزی کۆمەڵی بەتەنها، بەڵکو کۆی واقیعی کۆمەڵایەتی لە هەموو پلەکانیدا، ملکەچی خۆپەرستی چینی موڵکدار دەبن، بەتایبەت خاوەن کارگەکان و گەورە سەرمایەدارەکان.

٧ ـ پێشکەوتن ئەو سەرکەوتنەیە بۆ ئازادی کۆمەڵی پەیوەستە بە ئیرادە، کە بە هۆی شۆڕشەکان و عەقڵی کۆمەڵی و دادپەروەری هاوسۆز لەگەڵ نموونەی باڵای ویژدانەوە، سەردەکەوێ. هەروەها پێشکەوتن بانگەوازێکە لە پاڵ شۆڕشە نوێیەکان، لە ناو شۆڕشدا ناچارەکی "جبری" و لە خۆوەکی "تلقائی" نییە.

بەڵام دواکەتن و داڕوخان چەند مەسەلەیەکن وەك پێشکەوتن حەقیقی و واقعین، کە لە هەموو شوێنێك تووشی کۆمەڵگا دەبێت، وەکو چۆن تووشی دەستە و چینە کۆمەڵایەتییەکان دەبێ.

٨ ـ بیروباوەڕ و بەهاو دادپەروەری و "عەقڵی کۆمەڵی" لە هێزی کۆمەڵییەوە سەرچاوە دەگرن، ئەوەش لە رێگای بەرزکردنەوەی ئەو هێزەی لە پێناو ئاراستە کردنیدا، بە شێوەیەکی تایبەت لە کارەوە سەرچاوە دەگرێ، هەروەها لە کارەو دامالینی تالآنکاری دەست پێ دەکا، وپێویستە بگەڕێتەوە بۆکار. هێزی کۆمەڵی بەرەوداڕوخان دەچێ ئەگەر پەوەندی لەگەڵ کار بپچڕێنێ، یا ئەگەر لە رێگای تێکۆشان و کار و داهێنان و شۆڕشەوە نە هاتبێتە دی.

٩ ـ تیۆری کۆمەڵناسی پرۆدۆن، ئەگەر بە چاوی گرنگییەوە تەماشا نەکرێ تێگەیشتنی ئاسان نییە، قووڵی و ئاڵۆزی دیالێکتێکەکەی پرۆدۆن، ئەو دیالیکتێکەی کە نە بەسەر هاوسەنگییەکاندا کورت دەکرایە، نەبەسەر ئەو گەڕانەی بەدوای ئەو دژکاریانەی کە چارەسەر نەدەکران، کورت دەکرایەوە. پرۆدۆن بەبێ ئەوەی ئەمە بەروونی دەربخا، هەستی بە پێویستی دیالێکتێکی هەمە چەشن دەکرد بۆ بزاوتی واقیعی کۆمەڵایەتی، ئەو واقیعەی کە هەندی جار لە تەواوکاریدا و هەندێ جار لە بەدوایەکدا هاتووی "أستتباع" هەمبەری دەردەکەوێ، بەڵام هەندێ جار لە لێڵی و هەندێ جاریش لە جەمسەرگریدا دەردەکەوێ، ئەم دیالێکتێکە وای دەکرد تاقیکردنەوەی نوێ بکرێ.

لە ماوەی ئەو خاڵە سەرەکیانەی لە سۆسیۆلۆژیای پرۆدۆندا خستمانە روو باس لە هەندێ بەربەستی بەردەم ئەم سۆسیۆلۆژیایەش دەکەین:

١- پرۆدۆن دوای ئەوەی رووخسارەکانی واقیعی کۆمەڵایەتی خستەروو، کە لە "هێزی کۆمەڵی" یەوە دەستییپێکرد و گەیشتە "عەقڵی کۆمەڵی"، ئەو روخسارانەشی بە پێی گرنگی شوێنەکەی لە ناو واقیعی کۆمەڵایەتیدا، خستە ناو سیستەمێکی پلەبەندی Hierarchique "مراتبی" جێگیرەوە، لە لوتکەوی ئەم پلە بەندیەدا "عەقڵی کۆمەڵی" وهەوڵی کۆمەڵی ئازاد هەیە، دواتریش دادپەروەری کۆمەڵایەتی پەیوەست بە نموونە باڵای و ویژدان هەیە، لە کۆتایشدا باقی ئەو بیروباوەرو بەهایانەی کە پەیوستن بەیاساوە بەتایبەت یاسا کۆمەڵایەتییەکان، دێ. بەڵام لە پلەی کۆتایشدا "هێزی کۆمەڵی" هەیە، سەرەڕای واقیع ئەو روخسارانەی پێشووتریش هەمووی لەم هێزەوە سەرچاوە دەگرن. ئاشکرایە مەسەلەکە لێرەدا پەیوەست نییە بە پلەبەندی حەقیقییەوە، بەڵکو پەیوەستە بە پایەی بەهاکانەوە، ئەو پایەیەی کە جێگیر و نەگۆڕە، بە پێچەوانەی ئەو واقیع و پراگماتیە رێژەییەی کە پرۆدۆن بە ئاراستەی دەرۆیی.

لێرەدا پرۆدۆن لەگەڵ خۆیدا دەکەوێتە دژایەتییەوە، بەو پێیەی کە پلەبەندی بەهاو روخسارەکان واقیعی کۆمەڵایەتی سەرەوژێر، بەتایبەت بەهۆی ئەو تاڵانکارییەی کە لە هەموو کۆمەڵگاکان تووشی کاری مرۆیی بۆتەوە, جۆرە جیاوازەکانی سیستەمی سەرمایەداری و داروخانی چینی بورژوا رەهەندێکی تایبەت بەم سەرەوژێر بوونە دەدەن پلەبەندی هیچ بەهایەکی نییە، تەنها سەبارەت بەو کۆمەڵگایانە نەبێت کە بە زووترین کات شۆڕشی کۆمەڵایەتی تێدا روودەدا. ئایا زانستیتر نییە کە دان بەوەدا بینێین، کە هەمە چەشنی پلەبەندی ئەو روخسارانەی پێشوو بکەین، بە شێوەیەکی درێژ تر لێی بکۆڵینەوە؟

٢ ـ پەیوەندی بیروباوەڕە و بەهاکان، بەعەقڵی کۆمەڵییەوە لەلایەك و بە یاسا کۆمەڵایەتییەکان لەلایەکی ترەوە، زیاتر پێویستی بەوردبینی ودیاری کردن هەیە. هەروەك هەمە چەشنی ئەم پەیوەندیانە زیاتر پێویستی بە قووڵ بوونەوە هەیە ئەو ئاڕاستە هاوشێوەیەی نێوان یاسا کۆمەڵایەتییەکانی تر، ئەو ئاراستە هاوشێوەیەی نێوان دادپەروەری و کۆی بەها ئیجابییەکانی تر ،دەکرێ خۆمان لێیان بەدووربگرین.

٣ ـ پرۆدۆن بە گومان بوو سەبارەت بە چارەنووسی چینە کۆمەڵایەتییەکان، لە کۆمەڵگای دوارۆژدا. پێویستە خاوەن کار و چینی بورژوا بزربن و تێکەلییەکی هاوسەنگ لە نێوان چینە نوێیەکان جێگایان بگرێتەوە، ئەم گرفتە زۆر لەوە ئاڵۆز تر بوو کە پرۆدۆن بیری لێ دەکردەوە. پرۆدۆن هەرگیز گومانی لەو "فرە کۆمەڵییە" نەبووە کە لە کۆمەڵگای دوارۆژدا دەردەکەوێ، هەرچەند مەسەلەی پەیوەندی نێوان "فرە کۆمەڵی" و "فرە چینایەتی" لە کۆمەڵگای دوارۆژدا، بەروونی نەخستۆتە روو. لێرەدا خالێکی لاوازی شیکردنەوەکەی دەردەکەوێ.

٤ ـ لە كۆتايدا پرۆدۆن نەگەیشتە جياكردنەوەيەكی روونی نێوان، فرە كۆمەڵايەتی "وەكو ئەمری واقيع" و فرە كۆمەڵايەتی ياساداركراو.

پرۆدۆن لەو فرە كۆمەلايەتييەوە كە دەكرا لە پلەی چڕی جياواز تێبينی بكرێ، پەڕيوە بۆ فرەييەك كە ئامانجی شۆڕشی كۆمەڵايەتی بوو، لەگەڵ ئەوەشدا نەجياوازی لە نێوان فرەييەك و يەكێتی تێرداو نە جياوازی لە نێوان ستراتيژييەتی فرەييەكان دەكرد. ئەمانە هەموو چەند مەسەلەيەك بوون كە خزمەتيان بە ئامانجی جياواز دەكرد. بۆ ئەمەش دوو نموونە وەردەگرين:

نموونەی يەكەم لە شۆڕشی گەورەی فەڕەنسا وەردەگرين. پرۆدۆن بەوەی كە دژايەتی يەعقوبييەكانی دەكرد، نەيدەزانی چۆن تێبگا كە ئەم تەكنيكە يەكانگير و نێودەوڵەتييە Etatiste، پێويستە بۆ پاككردنەوەی ئەو فرە رەق هەڵاتووەی پيشە كۆنەكان Corporations، ئەو فرەييەی تەنها خزمەت بەتەمەن درێژی ئوتۆكراتی و كۆمەڵايەتی دەكات، هەر تاكتيكێكی تر، غەيری تاكتيكی چاكسازی ئاست "لەسەرەوە" دەشی لە پێناو لاسەنگكردنی تای يەكسانی بێ لە رێكخستنی سياسيدا؟

نموونەی دووم كێشەی "دەست لە ناودەستێكی نوێ" الصفقة الجديدة، " New Deal" كە رۆزفلتی سەرۆكی ئەمريكا دايهێنا. رۆزفلت، بۆ ئەوەی سەنديكا كرێكارييەكان لە ژێردەستی ئەو رێكخراوانە رزگار بكات كە ملكەچی سەرمايەدار و خاوەنكارەكان بوو، ناچاربوو زياتر دەوڵەت و دامەزراوە ئيدارييەكان دەستبخەنە ناو ژيانی ئابوورييەوە، لەم نێوەندەدا دەوڵەت رۆڵی دادوەر دەبينێ لە نێوان سەنديكای كرێكارييەكان و رێكخراوەی خاوەن كارەكان. ئەم سياسەتانەش تەنها يەك ئامانجيان هەبوو، ئەويش سەربەخۆكردنی سەنديكا كرێكارييەكان و دەستەبەری ئازادی بزاوتی سەنديكاكان، ئەمەش نەك

تەنها دژی خاوەن كارەكان، بەڵكو دژی دەوڵەتيش بوو، لێرەدا تەكنيكی نێودەوڵەتی يەك ئامانجی هەيە، ئەوەش برەوپێدانی فرە كۆمەڵايەتييەكان بوو، هەرچەند پراگماتييە رێژەگەرايی و ديالێكتێكەكەی پرۆدۆن كە سۆسۆلۆژيايەكی بەپێزو دەوڵەمەند بوو، لەگەڵ ئەوەشدا خاڵی نەبوو لە هەندێك سەرپێچی دۆگمايی "بيروباوەڕی وشك" ئايا دەتوانين هەمان شت دەربارەی تيۆرەی كۆمەڵايەتی، سياسی بڵێين؟.

٣ ـ تيۆری كۆمەڵايەتی و سياسی پرۆدۆن:

تيۆری كۆمەڵايەتی و سياسی پرۆدۆن روخسارێكی چوارينەيان هەيە:

أ ـ لەلايەك ئامانجی رەخنەگرتن بوو لە هەموو ئەو تيۆرانەی پێش خۆی و هاوچەرخی خۆی.

ب- لەلايەكی ترەوە مەسەلەی پێشكەوتنی سۆسياليستی زانستی "اشتراكية علمية" بۆ خۆی پێشنيار كرد، "ئەم چەمكە پرۆدۆن دايهێنا و دواتر ماركس دژی بەكاريهێنا"، ئاشكرايە ئەم سۆسياليستەشی بە كۆمەڵناسی پشت بەستوو بوو.

ج ـ لەلايەنی سێيەمەوە بونيادی كۆمەڵگای دوارۆژی بەم شێوەيە دياريكرد: ئەو كۆمەڵگايەی شوێنكەوتەی داڕشتەی كۆن بێ، رەفتارێكی "ئاژاوەگێڕی ئيجابی" بە خۆوەدەگرێ، بەڵام ئەو كۆمەڵگايەی شوێنكەوتەی قۆناغی كامڵبوون بكەوێ رەفتارێكی "ديموكراسی پيشەسازی" پشتبەستوو بە خۆ بەرێوەبەری كرێكاری چەقبەستوو بەسەر هاوبەشييەكی يەكگرتوودا كە بۆ "يەكێتييەكی فيدراڵی كشتوكاڵی و پيشەسازی" دەگەڕێتەوە، هەروەك چۆن بۆ هەموو بەشداربوونی كۆمەڵی و تاكی دەگەڕێتەوە، ئەم يەكێتييە فيدراڵيە ئەركی "هاوسەنگكردنی"قورسايی دەوڵەتە، كە بەرۆڵی خۆی سەرەوژێر بۆتەوە.

د ـ له کۆتاییدا ئاماژەی بەو ئامرازە پێویستیانەدا کە بۆ جێبەجێکردنی شۆڕشی پرۆلیتاری پێویست بوون. ئەم شۆڕشە لە ڕێگای پاککردنەوەی سەرمایەداری، گەیشتە پرۆسەی "جیاکردنەوەیەکی سەرتاپاگیری نێوان چینی کرێکار و بورژوازییەت، ئەم جیاکردنەوەیە کەرتکردن و لە کار وەستانی کۆی ئەو دامەزراوە تایبەتیانەی سیستەمی سەرمایەداری دەگرتەوە، هەروەها ڕێکخراوەی نوێنەرەکی سیاسیشی دەگرتەوە هەتا ئەگەر شێوەیەکی دیموکراسیانەشی هەبوایە. لەگەڵ ئەوەشدا پارتێکی کرێکاری سەربەخۆ و پتەوی ڕێکدەخست و خانەیەکی جێبەجێکردنی خودیانەی دروست دەکردو هەروەها پلانی کۆمەڵگای ئابووری دوارۆژیشی دادەڕشت.

لێرەدا هەموو ڕوخسارەکانی ئەو چوار ڕوخسارە دەخەینە ڕوو، کە ئاماژەن بۆ پێشکەوتنی بیری پرۆدۆنی، سەبارەت بە هەریەکێکیان: ـ

أ ـ پرۆدۆن ڕەخنە تیۆرییەکانی خۆی بە پشکنینی ئەو بیانووە جیاوازانەی موڵکایەتی تایبەتی بە ئامرازەکانی بەرهەم هێنان دەست پێکرد، بەتایبەت ئەو بیانوانەی کە لەلایەك لەسەر بنکەی داگیرکردن و لەلایەکی تر لەسەر بنکەی کار، جێگیرببوو. پرۆدۆن هەوڵی دا ئەم سێ خاڵە پتەوبکات :

١- کار بە ئاستی خۆی، هێزی بەموڵکردنی کەلوپەلەکانی سروشتی نییە.

٢- هەتا ئەگەر سەرەڕای هەموو شتێکیش بەم هێزەی کار نارازی بین، ئەمە وامان لێدەکا جەخت بکەینە سەر یەکسانی موڵکایەتییەکان، چ ئەگەر جۆری کاربێ، یان کەمی بەروبووم بێ، یا جیاوازی هێزی بەرهەم هێن بێ.

٣- کار لە چوارچێوەی دادپەروەریدا موڵکایەتی تێك دە شکێنێ. "یا دەوەری یەکەم". ل٢٠٥.

ئێستا دوای ئەوەی کاروبارەکان لە ڕووی لایەنگرانی بورژوازییەت، بەستران، پرۆدۆن هەوڵیدا بیانوو بۆ موڵکایەتی ئامرازەکانی بەرهەم هێنان بهێنێتەوە، کە بەدڵنیاییەوە ناوەڕۆکی دەگۆڕێ بەبێ ئەوەی ڕەفتاری بگۆڕێ. هەتا ئەگەر ئەو موڵکایەتییە گشتی بێت و بگەڕێتەوە بۆ کۆمەڵ کە دەوڵەت بەرجەستەی دەکا، لەم بوارەشدا پرۆدۆن بەبێ چاوپۆشی هێرشی کردۆتە سەر بابۆفییەکان و کابیە و ڕابەرانی کلێسای سان سیمۆنی و لەسەرووی هەمووشیانەوە پازار وانگانتین. پرۆدۆن هەوڵی دا بیانوو بۆ ئەوە بهێنێتەوە کە " کۆمۆنی هەژار بوو" بەسەر موڵکایەتی تاك دا بالاٚ نییە، ل٣٢٥، کە دواتر مارکس پێی دەگوت "شیوعییەتی چەقاوەسو" "اشیوعة الماجنة"، لەم بوارەشدا پرۆدۆن دەیگوت "چ سەیرە! کۆمۆنی بەرنامە بۆ داڕێژراو "المشاعیة المنهجة"، ئەو ڕەفزەی بۆ موڵکایەتی هات، کەلە ژێر کاریگەری ڕاستەوخۆی حوکمی پێشینەیی بەسەر موڵکایەتیدا، تەماشای دەکرد، موڵکایەتی لە قوڵایی دیدگای شیوعییەکانەوە باکگراوندێکی "الخلفیة" شاراوەبوو. ڕاستە ئەندامانی کۆمۆن هیچ شتێکی تایبەتیان نییە، بەڵام کۆمۆنە خۆی موڵکدارە، ئەوان خاوەنی پێدا ویستییەکانی نین بە تەنها، بەڵکو خاوەنی کەسەکان و ئیرادەکانیشن. بە پێی بنەماکانی ئەم موڵکایەتییە سەروەرییە "السیادیة" دەبینین کار دەبێتە داوایەکی مرۆیی هەروەك دەبینین ئەو گوێڕایەڵییە کوێرانەیە کە لەگەڵ ئیرادەیەکی هۆشیار نەدەگونجا، بە شێوەیەکی توند سەرکوتکرابوو. ژیان و بە هەرەو هەموو تواناکانی مرۆڤ دەبێتە موڵکی دەوڵەت کە بەهەوەسی خۆی بەکاری دەهێنی لەبری ئەوەی لە بەرژەوەندی گشتیدا بەکاری بهێنێ، هەروەها پێویستە پارێزگاری لەو کۆمەڵگایانە بکەین کە ئەم تایبەتمەندییەیان تێدایە "ل٣٢٦.

له "دژپێکه ئا بوورییەکاندا" پرۆدۆن جارێکی تر هێرشەکەی بەشێوەیەکی سنووردار تر رووبەڕووی کۆمەڵەی مەرکەزی و نێودەوڵەتی دەکاتەوە "جماعیة مرکزیة و دولتیة"، بەتایبەت ئەو هێرشکردنەی سۆسیالیستی چاکسازی دەگرتەوە کە لویس بلانس "Louis Blanc" بانگەشەی بۆ دەکرد. هەروەها هێرشەکەی شۆڕشی "١٨٤٨" یشی گرتەوە. لەو کتێبانەی دواتر هات ئەو شکستەی روون کردەوە کە تووشی "کارگە نەتەوەییەکان" بۆوە، کە (لویس بلانس) ی وەزیری کاری حکوومەتی کاتی خاوەن دەست پێشخەری بوو تێیدا، لویس بلانس لە "رێکخستنی کاردا" بە ئارەزووی خۆی قۆرخکاری ئامرازەکانی بەرهەمهێنانی گەڕاندەوە بۆ دەوڵەت، لە مەشەوە ئاشکرا دەبێ" کە هیچ شتێك لە سۆسیالستی "نێودەولەتی" نییە، ئەگەر لە ئابووری سیاسیدا نەبێ "بەشی١، ل٣٨٢". "سەرمایە و دەسەڵات ـ ئامرازی ناوەندەکی یارمەتیدەرن لە کۆمەڵگای سەرمایەداریدا ئەمانە "سەرمایە و دەسەڵات" دوو خودان کە سۆسیالیستی "دەوڵەتی" دەیانپەرستێ. ئەگەر نەشبن دایان دەهێنین، سۆسیالستی چاکسازی لە رێگای سەرقاڵبوونی بە دەسەڵات و سەرمایەوە مەغزای "مەبەست" نارەزاییە تایبەتییەکانی خۆی فەرامۆش کردووە" ل٢٨٤.

هەموو لایەنگرانی کۆمەڵەی مەرکەزی "لەوەهمێکی نامۆیان خواردۆتەوە: بە هۆی دەمارگیریان بۆ دەسەڵات، وای پیشان دەدەن کە لە رێگای هێزی مەرکەزییەوە کۆمەڵگایەکی نوێ بەرهەم دێنن" ل٢١١. هەرچەندە لێرەدا خاوەن ماڵ هیچ هەست و سۆزێکی نییە و بوونەوەرێکی نامۆی رەقە و بەتاڵە لە هەموو ویژدان و خۆشەویستیەك، کە تەنها لە ناو چوارچێوەی بیری خۆی دەجولێتەوە، وەکو چۆن "گا" لە میانەی دانەوێڵەوە دەجولێتەوە. لە راستیدا موڵکایەتی بە تەنها گۆرینی بۆ موڵکایەتییەکی کۆمۆنی "المشاعیة" بە

کۆمەڵایەتی نابێ: ئەگەر نەخۆشی هاری "داء الکلب" چارەسەر نەکرێ هەموو خەڵکی قەپاڵ دەگرن ـ واتا گەزە لەیەکتر دەدەن" بەشی٣، ل٢٢٣. لەگەڵ ئەوەی موڵکایەتی تەنها قۆرخکارییەکە، کە بەرز دەبێتەوە بۆ ئاستی هێزی دووەم، دەبینین موڵکایەتی بە شێوەیەکی کۆمۆنی لە لاسەنگکردنی دەوڵەت و پیرۆزکردنی پۆلیس زیاتر نییە"،"شیوعییەت ـ لەلایەکی تەواو پێچەوانەوە ـ بەرهەمهێنانی هەموو ناکۆکییە ئابوورییە سیاسییەکانە" ل٢٥٨.

کۆمەڵی مەرکەزی "بەخواستنی بۆ ئەو وتەزایە" وتەزای دەوڵەت" لە پێناو بە دەست هێنانی لەش و رووبەیەك بۆی، تەنها لایەنی کۆنەپەرستییەکەی لێ وەرگرت. بەڵکو لە هەموو بێ توانایی خۆیدا شێوازی رێکخستنی پۆلیسی وەرگرت، وەکو جۆرێك رێکخستن لە بواری پیشەسازیدا بۆی" بەشی٢، ل٢٩٣. "لە نێوان هەموو حوکمە پێشینەیەکان، بیرۆکەیەك کەلە هەموو ئەوانی تر زیاتر گاڵتە بە خەیاڵ دەکات بیرۆکەی دیکتاتۆرییە: دیکتاتۆری پیشەسازی، دیکتاتۆری بازرگانی، دیکتاتۆری فیکر، دیکتاتۆرییەت لە ژیانی کۆمەڵایەتی و تایبەتدا، یا دیکتاتۆرییەت لە هەموو جێگایەك" ل٣٠١. بەڵام ئاشکرایە "هەرکەسێك بیەوێ لە پێناو رێکخستنی کاردا پشت بەدەسەڵات و سەرمایە ببەستی ئەوە درۆزن و فێلبازە، چونکە لە رێکخستنی کاردا پێویستە دەسەڵات و سەرمایە رەتبکرێتەوە" بەشی١، ل٣١٠.

بەم شێوەیە پرۆدۆن دەگاتە ئەوەی، کە مرۆڤایەتی وەك پیاوێکی سەرخۆش وایە کە لە نێوان دوولایەندا سەما دەکا، لەلایەك موڵکایەتی و لە لایەکی تر کۆمۆنەی سەرەتایی و دەوڵەتی Etaisme، مەسەلەکە لەسەر ئەو زانیارییە چۆنایەتیە وەستاوە، کە مرۆڤایەتی بە هۆیە ئەو رێگوزەرەی پێ تێدپەرێنی، کەسەکە، گێژ دەخواو پێیەکانیش لێك دەئاڵن" بەشی٢، ل٢٦٦.

لە دوای ئەزموونی تراژیدیای ١٨٤٨ دا، هەروەها لە دوای راپەرینی کرێکارانی کارگەی نیشتیمانی لە حوزەیران، کە راپەرنێك بوو لە خۆیدا قسەکەرێك بوو بە ناوی کۆنگرەی کۆمەڵەی نیشتمانی بەناوبانگ لە ١٣تەمووز، پرۆدۆن لە دوای ئەو راپەرین و ئەزموونەوە هێرشەکانی دژی لویس بلانس توندترکرد، لە نامەیەك بۆ لویس بلانس ١٨٤٩ـ ١٨٥٠، پرۆدۆن لویس بلانسی بەوە تاوانبارکردووە کە بەهۆی ئەو چاکسازی و پیرۆزکردنانەی کە بۆ دەوڵەت کردی خیانەتی لە شۆڕش و کێشەی چینی پرۆلیتاریا کرد. لە پێشتریش لە پیرۆزکردنی شۆڕشی ١٨٤٨، پرۆدۆن بەتوندی رەخنەی لە هەموو ئەو ئاهەنگانەی گرت کە حکوومەتی کاتی بڕیار لەسەردرابوو، ئەو ئاهەنگانەی لە توانایان دا نەبوو هیچ بکەن تەنها سەرخۆشکردنی پرۆلیتارییەکان نەبێ، بەبێ ئەوەی هیچیان بدەنێ یا پێشکەش بکەن". ئەمە هۆکاری ئەوە بوو کە پرۆدۆن نکۆڵی لە هەر توانایەکی شۆڕش دەکرد لەلای دەوڵەت، بەدوو وشە کە بۆ لویس بلانسی نووسیبوو دەڵێ: "دەمانبینی کە نکۆڵی لە حکوومەت و دەوڵەت دەکەین، ئەوەش لە بەر ئەوەی کە ئێمە جەخت لەسەر کەسایەتی و جەماوەر و سەربەخۆیی بوونیان دەکەین، لە "بنەمای گشتی شۆڕش لە سەدەی نۆزدەدا" یا "چەند لێکۆلینەوەی هەڵبژێردراو لەسەر مومارەسەی شۆڕشی و پیشەسازی" ١٨٥١، پرۆدۆن دەڵێ" کرێکاران چ بەمە بزانن یا نەزانن گرنگی کارەکانیان لە وەلامدانەوەی بەرژەوەندییە بچوکەکانییەوە سەرچاوەی نەگرتووە، بەڵکو گرنگی ئەوکارە لە رەتکردنەوەی سیستەمی سەرمایەداری و شلۆقی حکوومەت سەرچاوەی گرتووە" ل١٧٦.
"شۆڕش لەسەرووی کۆمارەوە وەستاوە"ل٣٥١.

لەهەمانکاتدا پرۆدۆن هێرشی دەکردە سەر "فۆرییە" لە کتێبی "هۆشداری بۆ موڵکدارەکان" کە بە "نامەیەك بۆ کونسیدیران" ناسراوە، بەلاّم "یادنامەی

سێیەم دەربارەی موڵکایەتی "یشی پێ دەڵێن، پرۆدۆن پارێزگاری زۆر و گەورەی دەربارەی بڕوابوون بە چاکییەکانی بنەمای هاوبەشەکی "الشراكة" کردوە. پرۆدۆن جارێکی تر لە "سەرهەڵدانی سیستەم لەلای مرۆڤایەتی" جەخت دەکاتەوە سەر ئەم شێوازە، پرۆدۆن کاتێك چەمکی "زنجیرە"ی"Serie" لە فۆرییە وەرگرت و بە واتایەکی جیاواز بەکاری هێنا یا پەیوەستبوونی لەگەڵ دیالێکتێکدا بەکاری هێنا. هاوبەشەکی "الشتراكة" لە ژێر سیستەمی سەرمایەداری و موڵکایەتی تایبەتدا تەنها تاریکاییەك بوو، کە ئامانجی فێل کردن بوو لە پرۆلیتارییەکان. "هەروەك لە" بنەمای گشتی شۆڕشی لە سەدەی نۆزدەدا" دەڵێ" هاوبەشەکی هیچ هێزێکی سەرسووڕهێنەرانەی نییە" ل١٥٨ لەو رەخنانەی کە ئاراستەی فۆرییەی کرد بوو، فۆرییەی بە تۆباوی تۆمەتبارکردبوو- پەیڕەوکارانی نموونەبالاّی خەیاڵی ـ : "کەواتە هاوبەشەکی چییە؟ تەنها بیروباوەڕێکی ووشکە "دوگما". لەراستیدا ئەو پێکهاتە سۆزداریانەی کە فۆرییە پشتی پێ دەبەست، هیچ ئەنجامێکی لێ نەکەوتووە". هەروەها پرۆدۆن، سان سیمۆنییەکانی بەوە تۆمەتبارکرد کە ـ لە ژێر سێبەری سەرمایەداریدا- رێکخەر و ئایدیۆلۆژیستی سەرەکی بوون بۆ دەرەبەگایەتی پیشەسازی". لەراستیدا ئەم چەمکە فۆرییە دایهێنا و لەلایەن "ئینفاتین" "Enfatin" ەوە گشتێنرا، کە لە کتێبێك دەربارەی جەزائیر بەکاری هێنابوو، لەسەر بنەمای ئەو بەرنامەیە بە خۆی. ئێمە دەزانین کە ئەو ناکۆکییەکەی کە لە نێوان پرۆدۆن و "بیرێر"ی پارێزگار "کەوتەوە، مەسەلەکە پەیوەست بوو بە دانانی پرۆژەی دروستکردنی هێڵی ئاسنینی نێوان بیزانسۆن و بلفۆر. پرۆدۆن رازی نەبوو بە قەرەبووکردنەوەی ئەو قازانجکەرە دڵخۆشە "واتە" بیرێر" دەیووت" بیرێر نوێنەر و رابەری بنەمای "بیری" سان سیمۆنی پەیوەست بە دەرەبەگایەتی پیشەسازییە". پرۆدۆن بەقێزەوە باسی بانکییەکان "المصرفین" و

خـاوەن پیـشەسازییە سـان سـیمۆنییەکانی دەکـرد، کـە لـە قۆنـاغی دووەمـی ئیمپراتۆرییەتی دوومدا پەراوێزێکیان بۆ لویس پۆناپرت پێك دەهێنا. لەلایەکی ترەوە جێبەجێکردنی پرۆژەی (فردینان دی لیسبس) سان سیمۆنی، لـە ناوچـەی سـوێس لـە میـسر "پـرۆژەی کـەناڵی سـوێس" لەلایـەن پرۆدۆنـەوە هـەمان کاردانەوەی هـەبوو، چـونکە هـەموو خراپییـەکانی سـەرمایەداری رێکخـراوی تیادەبینی کە چاودێری پرۆژەکەی دەکرد.

لە پێناو کۆتایی هێنان بەو رەخنانەی کە شیکردنەوە تیۆرییەکانی پرۆدۆنی پـێ نە خشێنرابوو. باس لەو رەخنانـە دەکـەین کـە پـرۆدۆن ئاراسـتەی تیۆرەکـانی سیستەمی تێپەڕاندن "تجاوزی" وەك لەلای دی بەناڵدو دی میستەر هەیە) یابە سیـستەمی پـۆزەتیڤیزمی بـێ "وەك لـەلای ئۆگـست کومـت هەیـە"، یابـە سیـستەمی رێککـردن" التناسـق" وەك لـەلای لیبنیتـز و دواتـر لای فۆرییـە هەبوو". دەبینین کە "سەرهەڵدانی سیستەم لەلای مرۆڤایەتی" جەخت دەکاتـە سەر رووبەڕووبوونەوەی هەموو ئەو چەمکانەی لەسەر رێکخستنە پابەنـدەکان و فرەییەکان و دژکارییەکان، کە رێکخستنی هەمیشە لـە حاڵـەتی داهێنەرانـەدا دەژی. نووسەر پشتگیری ئەم تیۆرەییەی لە کتێبی "بنەمای گشتی شۆڕش لـە سەدەی نۆزدەدا" کرد کاتێك دەیووت "لێرەدا رێگای جیاواز هەیە بۆ پەی بردن بە مەسەلەی سیـستەم" ل٣٠٢، بەمانایـەکی تـر ئـەو شـتەی کـە لـە چـاوی کۆمەڵێکی دیاریکراوەوە یـا کۆمەڵگایـەك یـا چـینێك سیـستەمە "Order"، دەتـوانین بڵـێین لەدیـدگای بەرامبەرەکانیانـەوە ئاژاوەگێڕیـە disorder. بـەم شێوەیە پرۆلیتاریا لە پێناو دروستکردنی سیستەمێك لە نـاکۆکی دایـە لەگـەڵ سیستەمی تایبەتی بورژوازییەت و سیستەمی سەرمایەداری.

ب ـ چەمکی "سۆسیالیستی زانستی" کە پرۆدۆن لە کتێبی "یادەوەری یەکـەم دەربارەی موڵکایەتی" دایهێنا ل٣٣٩، کە دواتر بەکەمی بەکاری دەهێنا، ئـەم

چەمکە لای مارکس هەمان واتای نەبوو، مارکس دوای ئەوەی ئـەم چـەمکەی لە پرۆدۆن وەرگرت دژی خۆی بەکاریهێنا، سۆسیالیستی زانستی لای پرۆدۆن تۆ باوی دەکوژێ جا چ بە ئامانجەکەی بێ یا بەو ئامرازانەی کە پێی دەگاتـە ئـەو ئامانجە. هەموو ئەو تیۆرانەی بانگەشەی کۆمەڵی مەرکـەزی دەکـەن دەوڵـەتی بن یا نـا، تیۆرەیـەکن دژ بەزانـست ئـەوەش لەبـەر ئـەوەی هـەر لەسـەرەتاوە موڵکایەتی دەوڵەت دەسەپێنن، بەڵام موڵکایەتی و دەوڵەت هەر لـە سـەرەتای دروستبوونی جیهانەوە تێك شکاون. "موڵکدار و دزو پاڵـەوان و شاـــ چـونکە هەمووی یەك مانان ـ ئەمانە ناوگەلێکن دژ بە سۆسیالیستی، کە مـەحکومن بەرەو لە ناوچوون، بـەو شـێوەیەی کـە "زانـستی کۆمەڵایـەتی" بۆمـان روون دەکاتەوە. لەم دیدگایەوە خـەونی سۆسیالیـستی و سۆسیالیـستی چاکـسازی و شیوعییەت و لیبراڵییەتی ئابووری، یەك بە یەك هەموویان چەقبەستووی سـەر وەهمێکن بە کۆمەڵگایەکەوە کە خۆی خـۆی ململانێکـانی جێبـەجێ بکـات، بـەڵام واقیـع پێـچەوانەی ئەمەیـە، چـونکە هـەر ململانییـەك پێویـستی بـە لێکۆڵینەوەیەکی بەردەوامە بۆ دۆزینەوەی هاوسەنگییەکی هەمیـشە نوێبـۆوە، هەرچەند دژکارە نوێیەکان بەشـێوازی نـوێ دەردەکـەون. بـەم شـێوەیە بـەرای پرۆدۆن ئەو ئامانجانەی کە مارکس دوای کە وتووە ئامانجی تۆباوین، وەکو چۆن بەڕای مارکس پرۆدۆن "تۆباوییەکی بورژوازی بچووکە". ئاشـکرایە ئـەو هێڵـە جیاکەرەوەیـەی نێـوان "سۆسیالیـستی زانـستی" و " سۆسیالیـستی تۆبـاوی هێلێکی رێگرە بە شێوەیەکی زۆر وریاییەوە، بە تایبەت کـە دۆزینـەوەی هـەر ئامانجێك یا هەر بەهایەکی چاوەڕوانکراو لـە هـەر زانـستێك لـە زانـستەکان شتێکی قورس و ناخۆشە.

مەسەلەکە تەواو جیاوازە ئەگەر مەسەلەی ئەو ئامرازانە بێت کە بۆ گەیشتن بە سۆسیالیستی پشتی پێ دەبەسترێ. لێرەدا لەم خاڵە هەست بـە نـاکۆکی نێـوان

مارکس و پرۆدۆن دەکەین کەمتر لەوەی پێشبینیمان دەکرد. سەبارەت بەم دوو تیۆریستانە، سۆسیالیستی لەسەر شیکردنەوەی هێزە دەرپەڕیوەکان وەستاوە کە لە ژێر سیستەمی سەرمایەداری دا کەڵەکەبووەو گۆڕەپانێك بۆ هاتن و سەرکەوتنی شۆڕشی کۆمەڵایەتی ئامادە دەکات. سەبارەت بەمارکس و پرۆدۆن پێکەوە بەختی سەرکەوتنیان لە گەشەسەندی وزەی شۆڕشی و ئاستی هۆشیاری چینایەتی لای پرۆلیتاریا دەرکەوت، سەبارەت بە وزەی شۆڕش و هۆشیاری چینایەتی، دەبینین هەرچەند سەرمایەداری بچوایە قۆناغی ڕێکخستنی خۆیەوە، موماروسەکردنی بورژوازی بۆ ئەرکە کۆمەڵایەتییە بە کەڵکەکان کەمتر دەبۆوە. لەم بوارەدا ئەم دوو تیۆریستە، سەبارەت بە درێژەی ئەو شیکردنەوە کۆمەڵناسییە بیروڕای جیاوازیان هەبوو. لێرەدا پرۆدۆن شۆڕشگێرتر بوو لە مارکس، بەڵام لە هەمانکاتدا مارکس واقعبینانە تر بوو لە پرۆدۆن. پرۆدۆن لەبەر ئەوە شۆڕشگێر تر بوو، چونکە گرنگییەکی زۆری بە دەست پێشخەری داهێنەرانەی پرۆلیتاریا دەدا، ئەو دەست پێشخەرییەی کە دەیتوانی حەتمیاتە کۆمەڵایەتییەکان تێك بشکێنێ و کۆنترۆلیان بکا. هەروەها کەمتر واقعبینانە تر بوو، چونکە: زیادەڕۆیی دەکرد لە پێشبینی لە ناوچوون و تێکشکان و لاوازی بورژوازییەت، کە پاڵی پێوەدا بۆ ئەوەی بڕوای بەحەتمییەتی شۆڕشی کۆمەڵایەتی و ئەو سەردەمەی کە سەرمایەداری ڕێکخراو لە بواری جەختکردنەوەی خۆیدا بەرەو لە ناوچوون دەچێ ، هەبێ. بێگومان پرۆدۆن لە هەموو ئەو حالەتانەی کە پێی وابوو سەرمایەداری بنەچەیەکی "الاصل" بیانی هەبوو، زیاتر لە مارکس راستر بوو، کە سەرەتا سەرمایەداری شوێن پێی خۆی لە روسیاو وڵاتە هاوسێکانی قایمکرد، دواتریش لەو وڵاتانەی کە تازە لە ژێر دەستی داگیرکەر رزگاریان ببوو، بەڵام ئەوەی پەیوەستە بە وڵاتە رۆژئاواییەکان

بێگۆمان پرۆدۆن بە هەڵەدا چووە... ئاشکرایە سۆسیالیستەکەی مارکس، سەبارەت بەو وڵاتانە سۆسیالیستەکی زیاتر زانستی بوو.

لەگەڵ ئەوەشدا بە هەڵە داچووین ئەگەر ئەو فکرەیە بدەینە پاڵ پرۆدۆن کە دەڵێ دیکتاتۆری پرۆلیتاری "ئامرازێك نییە بۆ گەیشتن بە شۆڕشی کۆمەڵایەتی و پۆلینکردنی سیستەمی سەرمایەداری، هەروەك هەندێ مارکسییە رەسمییەکان دەیانووت. لە کتێبی "بەپیرۆزکردنی رۆژی یەکشەمدا" پرۆدۆن دەڵێ: "ئێمە بانگەشەی هێز دەکەین ... ئەی موڵکدارەکان پارێزگاری لە خۆتان بکەن .... جەنگ لە گۆڕێدایە" ل٩٤ــ٩٥. لە کتێبی "دژکارییە ئابوورییەکاندا" داوای داماڵینی موڵکایەتی لە چینی سەرمایەدار دەکا، بەتووندتیژی و بێ قەرەبووکردنەوە" بەشی١، ل٢٧٥ــ٢٧٦. هەروەها دەڵێ :"لێرەدا هێزی گەورە هەیە کە بۆ ئەم دۆخەی کۆمەڵگا پێویستە پشتی پێ ببەستین، ئەم هێزەش سەرمایەداری ملکەچی گەل دەکات و دەسەڵاتیش بۆ گەل دەگەڕێنێتەوە" ل٣٤٨. بەم شێوەیە تا ئەوکاتەی پرۆدۆن خەونی بە "ئاژاوەگێڕی ئیجابی" دەبینی دانی بەوەدا دەنا کە کۆنترۆڵکردنی سیاسی دەسەڵات لەلایەن پرۆلیتاریاوە زۆر گرنگە بۆ گەیشتن بە "ئاژاوەگێری ئیجابی"، ئەمەش لە پێناو لە ناوچوونی دەوڵەت لە هەمان ئەو کاتەی کە بورژوازییەت لە ناو دەچێ. ئەوەش ئەو هەڵوێستە بوو کە لە وتارەکەی ٣١ تەمووزی ١٨٤٨و کتێبەکانی دواتر پێشبینی کردبوو. ئەمە زیاتر لەو کاتەدا سنووردارکرا کە پرۆدۆن وازی لە نموونە باڵای ئاژاوەگێڕی ئیجابی هێناو دەستیکرد بە قسەکردن دەربارەی توانای سیاسی چینی کرێکار: لەو کتێبەی کەبەم ناونیشانە کراوە، دەبینین کۆی دێرەکانی بانگەشەی زەرورەتی تێپەربوون بە قۆناغی پۆلیتاریای دیکتاتۆریدا دەکەن. لێرەدا دەبینین ئەو جیاوازیانەی کە لە مارکس جیادەکاتەوە چەند جیاوازییەکی بچووکن، دواتر کە وازی لە

ئومێدی لە ناوچوونی یەکجاری دەوڵەت هێنا، لەم کاتەدا بەتایبەت زیاتر لە مارکس واقیعبینانەتر بوو.

ج ـ لێرەدا هەڵدەستین بە خستنەرووی ئەو ڕێگایانەی کە پرۆدۆن کۆمەڵگای دوا ڕۆژی تێدا خستۆتەڕوو، کە شۆڕشی کۆمەڵایەتی تیایدا سەرهەڵدەداو نموونە باڵای پرۆدۆنی تێدا بەرجەستە دەبێ، ئەمەش بەرێگایەکی سنووردار تر. لە کتێبی "بەپیرۆز کردنی ڕۆژی یەکشەم" دا یەکەم دارشتەی ئەو کۆمەڵگایەی خستەروو، ئەو دارشتەیەی کە تا ئێستا دارشتەیەکی گێلانەیە، چونکە دەڵێ :"ئامانج بوونی حاڵەتێکە لە دادپەروەری کۆمەڵایەتی کە نە دەرەبەگایەتیەو نە چەوسێنەرانەیە و نە بەشەکییە و نە ئاژاوە گێڕییە، بەڵکو بریتییە لە ئازادییەك لە ڕێکخستندا و سەربەخۆییەك لە یەکێتیدا "الاستقلال في الوحدة" ل٦١. دوابەدوای ئەوە سەلماندی کە فرەیی لە ڕێکخستنی پابەندەوە هەڵقوڵاوە بەردەوام پێویستی بە داهێنانەوە هەیە. پرۆدۆن لە نێوان ئەو ڕێکخستنانەدا هەوڵی دا هاوسەنگییەك بدۆزێتەوە کە دەستەبەرییەك دژی هەموو هێزێك یا دەسەڵاتێك پێشکەش بکات، کە چ لە دەوڵەتەوە یا کۆمەڵگایەکی ئابوورییەوە هاتبێ، نموونەی ئەم هاوسەنگییەش لە فیدراڵییەتێکی ئابووری و سیاسیدا دێتەدی.

سیستەمی فیدراڵی سەبارەت بە پرۆدۆن ئامانجی ئەو هاوسەنگیانەیە کە هەوڵی دەدا لە نێوان یەکێتی کۆمەڵگایەکی گشتگیر یا لە نێوان چەند کۆمەڵەیەکی تایبەتدا یا لە نێوان گروپ و تاکەکان یا لە نێوان دەسەڵات و ئازایدا، بیدۆزێتەوە. پرۆدۆن دەیووت "بێگومان سەدەی بیستەم سەدەی فیدراڵییەتە، سەردەمێکە کە پاکژێتی مرۆڤ هەزار ساڵ دەخایەنێ" بنەمای فیدراڵی چاپی ریفیر ل٣٥٥ـ٣٥٦.

"هەرکەسێك بانگەشەی ئازادی دەکا، با بانگەشەی فیدرالیەت بکا یابێ دەنگ بێ "

"هەرکەسێك بانگەشەی کۆماری دەکا، با بانگەشەی فیدراڵیەت بکا یابێ دەنگ بێ"

"هەرکەسێك بانگەشەی سۆسیالیستی دەکا، با بانگەشەی فیدراڵییەت بکا یابێ دەنگ بێ" ل٣٨٣.

پرۆدۆن دەستیکرد بە بەڵگە هێنانەوە بۆ تیۆرەکەی سەبارەت بە فیدراڵییەتی سیاسی، کە لەڕاستیدا فیدراڵییەتێکی تەواو نەبوو بەڵکو کۆنفدراڵی بوو، بەڵام لەوکاتەدا پەی بەجیاوازی جێگری نێوان ئەو دوو سیستەمە نەدەبردرا.

"ئەوەی روخسارو ناوەرۆکی پەیمانی فیدراڵی دیاری دەکا، ئەوەیەکە پەیمانبەستووەکان "المتعاقدين"، لەم سیستەمەدا مافگەلێك و دەسەڵات و موڵکایەتییەکیان بۆ خۆیان دەپاراست زیاتر لەوەی وازی لێ دێنن" ل٣١٩.

ئەو شتەی کە لە کونفدراڵی سیاسیدا لە زیرەکی پرۆدۆنی کەم دەکردەوە، هەڵوەشانەوەی بێ بیانووی دەوڵەت و گۆڕینی بەکۆنترۆڵی ماف بوو، واتا هەڵوەشانەوەی دەسەڵاتی مەرکەزی بە هۆی دەسەڵاتی تایبەت و کۆمەڵە ناوخۆییەکان، لەم دۆخەدا لە توانای کۆنفدراڵی سیاسی و نامەرکەزی ئامرازە گشییەکان بوو کە دەوڵەت بگۆڕن، لەوکاتەدا دەوڵەت بەسەروەری کۆتایی دەهات "بەرێزی نێوان هاوتاکانی"، هەروەك پرۆدۆن پێشتر لە کتێبێکی بچووکی کۆندا باسیکردووە بەناوی "تیۆرەی باج".

"ئاشکرایە بیرۆکەی فیدراڵییەت بەرزترین بیرۆکەیە کە بلیمەتانی سیاسەت تا ئێستا پێی گەیشتوون" ل٣٥٢. لەگەڵ ئەوەشدا پرۆدۆن هەرگیز پێی وانە بووە

کە کۆنفیدرالی دەبێ دەوڵەتێکی زۆر فراوان بگرێتەوە، بەڵکو دەیووت "بیرۆکەی کونفدراڵییەتێکی جیهانی" بیرۆکەیەکی ناتەواوە "هەتا ئەوروپا زۆر لەوە فراوانترە کە یەك کۆنفدراڵی بێ : بۆیە ناتوانێ لە کۆنفدرالییەکی کۆنفدرالییەتەکان کەمتربێت" ل٣٣٥" کە واتە کۆنفدراڵی پێویستە لە چەند کۆمەڵەیەکی ناوخۆیی قەبارە بچووك و مام ناوەندی پێك بێ "ل٣٣٥. لە چوارچێوەی کۆنفدراڵی سیاسیدا مافی هەموو دامەزراوییەکە کە ببێتە کۆسپ لە بەردەم هەر ئاراستەیەك کە دەسەڵاتی سیاسی بەرەو گەندەڵی و خراپەکاری ببا. لەبەر ئەوە دەبینین پرۆدۆن دەڵێ پێویستە چینی کرێکار ئەو دامەزراوەیە یا ئەو سیستەمە هەڵبژێرێ کە بڕیاری ئەوە دەدا سیستەمی سۆسیالستی جێگای سیستەمی سەرمایەداری بگرێتەوە.

لەبەر ئەوەی کە بەتێروانینی پرۆدۆن فیدراڵی یەکێکە لەو ئامرازە سەرەکیانەی کە یارمەتی لە ناوچوونی ڕێکخستنی ئابووری کۆمەڵی دەوڵەت دەدا، پێویستە مافی سیاسی لەبەرامبەر مافی ئابووری دابنرێ" بە واتایەکی تر پێویستە کۆمەڵە ئابوورییە ڕێکخراوەکانی "لە دیموکراسی پیشەسازیدا" کاربکەن بۆ لغاوکردنی دەوڵەت نەك برەوپێدانی. ئاشکرایە کە چینی کرێکار لە فیدرالییەتێکی سیاسیدا ئەگەر چینی سەرمایەدار و بانکییەکان هەڵنەوەشێتەوە و ڕێکخستنێکی ئابووری لە فیدراڵیەتێکی پیشەسازی ـ کشتوکاڵی جێبەجێ نەکرێ، هیچی دەست ناکەوێ، تەنها دواکەوتن و بێ هیوا بوونی نەبێ.

بیرۆکەی فیدراڵی پیشەسازی ئەگەر لە خودی خۆیدا سەیری بکەین، بەو پێیەی کە تەواوکەر و بەرئەنجامێکە بۆ دروستبوونی یەکێتی "فیدراڵی" سیاسی، لە ڕێگای بنەما ئابوورییەکانەوە زۆرترین دڵنیایی چنگ دەکەوێ کە جێبەجێ کردنێکی باڵاو بەرزترین ئاستی بنەماکانی هاوکاری و دابەشکردنی کارو هاوسۆزی ئابوورییە"ل١١٣". دەتوانم هەموو بیروباوەڕە ئابوورییەکانم کە لە

ماوەی بیست و پێنج ساڵدا کۆمکردۆتەوە، لەم سێ خاڵەدا کورت بکەمەوە: فیدرالییەکی کشتوکاڵی ـ پیشەسازی، بەڵام هەموو بیروڕا سیاسییەکانم دەتوانم بەم دارشتەیە گوزارشتی لێ بکەم فیدراڵییەکی "یەکێتی" سیاسی نامەرکەزی "واتە فیدرالییەکی پلەپلە" "التدریجی".

"یەکێتی"فیدراڵی" کشتوکاڵی پیشەسازی هەرگیز چارەسەرناکرێ، ئەگەر بەتەواوی دانەمەزرێ" بەتایبەت چەقبەستووە لەسەر پێدانی مافی موڵکایەتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان، لەیەك کاتدا بۆ کۆی کۆمەڵگا ئابوورییەکان و هەموو ناوچەکان بۆ هەموو کۆمەڵە کرێکاریەکان و هەموو کرێکارەکان و جووتیارەکان بەرەوشتی تاکییەکان، هەموو تاك و گرۆپەکان دەتوانن بەشی خۆیان بکرن، بەڵام کەس بۆی نییە کە داوای دابەشکردنی یەکێتی و یەکپارچەیی موڵکایەتی بکا کە هەموو بەیەکپارچەیی دەمێنێتەوە و بەش بەش ناکرێ.

لە راستیدا ئەو چەمکەی کەلە کتێبەکەی پێشووی پرۆدۆندا "تیۆرەی موڵکایەتی" ١٨٦٥و دواتر لە کتێبی "توانای سیاسی چینی کرێکار١٨٦٥" جەختمان لەسەر کرد، لە هەمانکاتدا مانا و ناوەرۆکی "پێشەکییە" بەناوبانگەکەی پرۆدۆنمان بۆ روون دەکاتەوە هەروەها لە "رەچاوکردنە کۆتاییە هەڵبژاردەکان، بۆ چاپی سێیەمی "رابەری پێشبڕکێ لە بۆرسەدا" ١٨٥٧، بیریار، چارەسەری مەسەلەی دیموکراسی پیشەسازی و "کۆماری پیشەسازی" کرد.

بەپێی ئەوەی پرۆدۆن وتی، سێ روخساری دیموکراسی پیشەسازی دەدۆزینەوە: یەکەم هەڵوەشانەوەی ئەو دەسەڵاتە ستەماکارییەی کە پیاوە گەورەکان و دەوڵەت لە کارگە دامەزراوەکاندا بەکاری دەهێنن، دانانی چاودێرییەك و هەڵبژاردنی نوێنەرێك لە خودی کرێکاران خۆیان، کە دواتر پێیان دەگووت خۆ

بەرێوەبەری کرێکارانە "التسير الذاتي العمالي، Autogestion Ouvriere" هەرچەند ئەم "کۆمارە پیشەسازیە" زیاتر دەرۆیی و لە ناو جەرگەی پەیوەندییە موڵکایەتییەکە بڵاودەبۆوە، بەو پێیەی کە هەموو کرێکارە بەشداربووەکانی موڵکایەتی بگرێتەوە. دیموکراسی پیشەسازی یەکێتی موڵکایەتی و هاریکاری ئامرازەکانی بەرهەمهێنانی رێك دەخست بەو پێیەی موڵکایەتی لە یەك کاتدا بۆ رێکخراوە ئابوورییەکان و ـ چ مەرکەزیین یا هەرێمی ـ و بۆ هەموو لقە جیاوازەکانی پیشەسازی و هەموو کارگەیەك و تا ئاستێك بۆ کرێکاریش، دەگەڕایەوە ئەمەش باشترین رێگا بوو، بۆ گەیشتن بە پۆلینکردنێکی کۆتایی بۆ هەموو پاشماوەکانی سەرمایەداری.

لە پەرەگرافێکی پێشەکی ئەو کتێبەی کە باسمان کرد، پرۆدۆن جەخت دەکاتە سەر ئەوەی کە دیموکراسی پیشەسازی لە ئەنجامی دروستبوونیدا "سەرپەرشتی کار بەسەر کاردا مومارەسە دەکرێ" ئەو وای دەبینێ کە"سەرەڕای ئەو دیدگایەی کە لێیەوە تەماشای مەسەلەکان دەکرێ، بێگومان ئێمە بەئاراستەی دیموکراسی پیشەسازی دڵنیا دەرۆین، بەڵام وەك ئەوە وایە بگەڕێینەوە بۆ دەرەبەگایەتی.... وەلێ کۆماری پیشەسازی بەم جۆرەیە:

ـ هاوسەنگی نێوان دەوڵەت و کۆمەڵگایەکی ئابووری رێکخراو لەسەر بنەمای خۆ بەڕێوەبەری کرێکاری .

ـ پێدانی ئەرکی دروست کردنی کۆمەڵگایەکی دیموکراسی بەکرێکاران.

ــ سەقامگیری پێکهاتەیەکی سیاسی کە هەموو جۆرەکانیدەسەڵات رەتبکاتەوە.

ـ لە کۆتایی دیاریکردنی قەوارەی دەوڵەت بە هۆی موڵکایەتی هاوبەشەکی و هاریکاری.

بەکورتی، دەبینین پرۆدۆن لێرەدا پێشبینی فرە کۆمەڵییەکی نامەرکەزی کردووە، کە ئامانجی ئەوە بووە دوای شۆڕشی کۆمەڵایەتی جێگای سەرمایەداری رێکخراو بگرێتەوە. ئەم کۆمەڵییە بەئاراستەی خۆ بەرێوەبەری کرێکاری و سەقامگیر بوونی جۆرێك لە هاوسەنگی نێوان یەکێتی موڵکایەتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان، لەژێر چاوەدێری دیموکراسی پیشەسازی کرێکارانەو نێوان دیموکراسییەکی سیاسی کار سنووردار، دەڕوا. پرۆدۆن لەکتێبی "تیۆری موڵکایەتی"دا جەخت دەکاتە سەر نموونە باڵاکەی خۆی کە بانگەشەی سەرهەڵدانی دەوڵەتێکی نوێ و موڵکایەتییەکی یەکگرتوو دەکا کە هەردوو جەمسەری کۆمەڵگای دوا رۆژ و هەردوو دەستە باڵاکە پێك دەهێنن، کە لە نێوان خۆیاندا هاوسەنگ دەبن لە هەمان ئەو کاتەی کە هەریەکە و پارێزگاری لە سەربەخۆی خۆی دەکا.

بۆ ئەوەی موڵکایەتی سیۆسیالیستی پۆشتە و پەرداخ بێ دەبێ ئەرکە کۆمەڵایەتییەکان بە شێوەیەکی یەکجارەکی ملکەچی یاسای ناوخۆیی بن کە پشت بەستووە بە ماف و دادپەروەری، بۆ ئەوەی ئەو موڵکایەتییەی کە خۆی لە هەموو نەنگی و خەوشەکان پاك کردۆتەوە ببێتە موڵکایەتییەکی یەکگرتوو.

واتە بریتییە لە "موڵکایەتییەکی سۆسیالیستانەی بابەتی نێوان دەستی کۆمەڵی". ئەو موڵکایەتییەی کە ناوەڕۆکێکی سۆسیالیستی کردارەکی هەیە تەنها بە پێی بابەتەکانی، بەڵکو خۆی سروشتی خۆی دەگۆڕێ. بە پشت بەستن بەمە پرۆدۆن هەستا بە دامەزراندنی یەکیەتییەکی پیشەسازی-کشتوکاڵی، ئەو یەکیەتییەی کە خۆی بەرێوە دەبا بەو پێیەی تۆپەڵەیەکی "کتلة" یەکگرتووی پتەوەو شایانی هەڵوەشانەوەی نییە و بارستێکە ناخزێ، نەك بەو پێیەی کە پەیوەندییەکی پەیمانەکییە "تعاقدية".

لە راستییدا ئەم جۆرەی مولکایەتی هۆکارەکانی بەرهەم هێنان پێشتر یۆتۆپیا نەبووە، ئێمە دەتوانین تێبینی شەپۆلەکانی بکەین نەك تەنها لە کولخوزاتەکانی رووسیا یا لە زادرۆگاتەکانی یوگسلافیا، بەڵکو لەسەر چەند شێوازێکی زیاتر لە بواری جێبەجێکردنی پلانرێژی کۆمەڵی نامەرکەزی و لە سەرهەڵدانی خۆ بەرێوەبەری کرێکاریش ببینین، کە هەڵدەستێ بەچاودێریکردنی دامەزراوەکان و ئەرکەکانیان، وەکو پوختەکردنی خودی پلانرێژی بەرهەم و ئەو ئامرازانەی کە پەیوەستن بە دابەشکردنی بەرهەمەوە.

لەبەر ئەوە پێویستە خۆمان لەو واقیعە نەدزینەوە کە یەکگرتن "الاتحادیة" بەرەو دوا گەڕایەوە، لەبری ئەوەی لە کۆتایی سەدەی نۆزدەم و سەرەتای سەدەی بیستەم سەرکەوێ، بەو شێوەیەی کە پرۆدۆن پێشبینی دەکرد. لە راستیدا کۆمەڵێك جووڵانەوە هەبوون کە ئاڕاستەی پێچەوانەیان هەبوو، بەڵام لە بواری نەتەوەییدا دەبینین یەکگرتنی دەوڵەتە کۆنەکان وەك ئەمریکا و ئەڵمانیا و بەرازیل... هتد، وردە وردە لە شێوەی یەکگرتوویی نزیك دەبوونەوە. هەرچەند بنەمای یەکگرتوو یا بەلای کەمەوە یەکگرتووی فیدراڵی ڕێکخراوە نێو دەوڵەتییەکانی شپرزەکرد. لە بوارێك کە بواری بزووتنەوەی کرێکارییە دەبینین سەندیکاکان بە روونی شێوەیەکی فیدراڵی یەکگرتووییان وەرگرت.

ئەم ئاراستانە لە کاتی ئێستاماندا برەویان پێ درا و بە هێزبوون. تاکە هەڵاوێژەکان "أستثناءات" کە لەم بوارەدا سەرنج بدرێ گۆرەپانی پلانرێژی کۆمەڵییە زەبەلاحەکانی یەکیەتی سۆڤیەتە، هەروەك چۆن لە بواری ئەو پلانرێژیانەی لە پێناو تاك دروستبوون. سەرنجی ئەو دامەزراوە زەبەلاحانە دەدرێ کە مۆڵکایەتی تروستات و کارتلەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان بوو. هەرچەند بارودۆخەکە لە وڵاتە کۆمەڵییەکان "الجماعیة" گۆڕاوە یا لە ڕێگای گۆڕانییەتی لە نیوەی دووەمی سەدەی بیستەم، لەلایەك دەبینین یەکێتییە

فیدراڵییە سیاسییەکان رووبەڕووی سەربەخۆی رۆشنبیری خودەکی بوونە، کە بەشێوەیەکی روون سەرکەوتنەکانیان لە یەکێتی سۆڤیەت و یۆگسلاڤیا دیارە. لە لایەکی ترەوە دەبینین پلانرێژە "پڕۆژە و پلان" کۆمەڵییەکان لە ژمارەیەك لە گەڵە دیموکراسییەکان "الدیمقراطیات الشعبیة" لە ڕێگای نامەرکەزی هەرێمی لایانداوە، هەروەك لە ڕێگای خۆ بەرێوەبەری کرێکارانەش لایانداوە. ئەم بارودۆخە بە شێوەیەکی گشتی لە یۆگسلاڤیا هاتەدی. بەڵام لە یەکێتی سۆڤیەت، ئەم بارودۆخە واتای گەڕانەوە بوو بۆ بنکەی شوورەوی "مجالس القاعدە" Soviets کە لە سەرەتای شۆڕشدا بە شێوەیەکی هەرەمەکی سەری هەڵدابوو، سەرنج دەدرێ لە هەرێمە جیاوازەکان ئاراستەکان بەرەو پلانرێژی نامەرکەزی و " خۆ بەرێوەبەری کرێکارانە" دەڕۆیشتن. لە ڕاستیدا ئێمە ناتوانین ئەو دوو بزاوتە بێ پەیوەست بوون پێکەوە بدۆزینەوە، هەرچەندە سەرکەوتنیان بەڵگەیە بۆ ئەوەی کە پرۆدۆن راستر بوو لەوەی کە ئێمە پێمان وابوو. سەرەڕای ئەوەی لە باسکردنی روخساری نموونەی بیرۆکەی یەکگرتن، لەگەڵ ئەوەشدا ناخۆشی و تەنگ و چەڵەمەکانی ئەم بیرۆکەیەی لە بیرکردووە.

د- بۆ کۆتایی هێنان بە خستنەڕووی تیۆرە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانی پرۆدۆن، ماوە ئاماژە بەو ئامراز و هۆکارانە بدرێ کە وای لێکرد پەلە بکا لە سەرهەڵدانی شۆڕشی کۆمەڵایەتی و سەرکەوتنی یەکجارەکی. لەم بوارەدا باشترە بە شێوەیەکی سەرەکی بگەڕێینەوە بۆ کتێبەکەی کۆتایی: دەربارەی توانای سیاسی چینی کرێکار: لە راستیدا پرۆدۆن، ئەگەر لە کتێبەکەی پێشوودا داوای پۆلێنکردنی راستەوخۆی سیستەمی سەرمایەداری و چینی بورژوازی کرد بێ، ئەگەر وای سەرنج دابێ کە شۆڕشی کۆمەڵایەتی قابیلی سەرهەڵدانی نییە، تەنها لە ڕێگای توندوتیژی و راپەڕینەوە نەبێ ئەو شتەی کەوا لە پرۆلیتاریا دەکەن لە ڕێگای هێزەوە بگەن بە دەسەڵات. واتە پرۆدۆن

ئاماژەی بەو رێگا بەرجەستەکراوە داوە، کە لەسەر پرۆلیتاریایە بە دەستی بێنێ بۆ ئەوەی ئامادە بێ بۆ جێبەجێکردنی ئەو ئەرکەی کە پێی سپێردراوە. پرۆدۆن لە کتێبی "دانپیانانەکانی شۆڕش"دا خۆی دانی بەو مەسەلەیە ناوە کە دەڵێ: "بۆ ئەوەی بتوانین کارەکان جێبەجێ بکەین چ شتێکمان کەمە بۆ ئەوەی پیشتگیریمان لێ بکا؟ یەك شتە: بەکارهێنانی شۆڕش! .... بەکارهێنانی شۆڕش مەسەلەیەکە جارێکی تر بە پەرش و بڵاوی و بە شێوەیەکی هەمە جۆر یا لە رێگای گۆڕانکارییە ناچاوەڕوانکراوەکانەوە رووناداتەوە، بەڵکو لە میانەی ئاسانکاری و تێپەڕاندنی و لادانەوە روودەداتەوە" ل٤٠٣.

پێشتر رێکەوت نەبووە کە باس لە کتێبێکی پرۆدۆن بکەین بەناوی "بنەمای گشتی شۆڕش لە سەدەی نۆزدەهەم" دا یا "لێکۆڵینەوەی هەڵبژاردەکان دەربارەی مومارەسەی شۆڕش و پیشەسازی "یشی پێ دەڵێن. هەرچەند پرۆدۆن لەو کتێبەدا دوو سەرنجی خستۆتە روو یەکەم دەڵێ: چ کرێکارەکان ئەمە بزانن یا نا، گرنگی کارەکەیان لە بەرژەوەندییە بچووکەکانیانەوە سەرچاوە ناگرێ "ل١٧٦، ئەم گرنگییە کە تەنها لە رێگای، هەڵوەشاندنەوەی کۆی سەرمایەداری"ەوە دێ. دووەم ئەوەیە کە "کۆمپانیا کرێکارییەکان چەکی حەقیقەتی شۆڕشن "ل٢٨٠، لەم کۆمپانیایایەدا پرۆدۆن باسی خانەکانی "خۆ بەرێوەبەری کرێکاری" و هاریکاری بەرهەمهێنان و نوچ دانە "الارهاصات" سەندیکاکانی کردووە. ئەگەر ئێمە بەجیا سەیری ئەم دوو سەرنجە بکەین بەئاسانی بۆمان روون دەبێتەوە کە مەسەلەی "بەکارهێنانی شۆڕش "کە پرۆدۆن زۆری لەسەرقسەکردووە، مەسەلەیەکە زۆر زۆر پێویستی بە دیاریکردن و ورد بوونەوە هەیە. لەبەر ئەوەی پرۆدۆن مانگرتن و پلانگێڕانی بەلاوە دەخست ئەم بەلاوەخستنەش نەك لەبەر ئەوەی لەوکاتەدا قەدەغە بوون، بەڵکو لەبەر ئەوەی پرۆلیتاریایان بێ هێز و لاواز دەکرد لە رێگای تێکچوونی

کلۆلییەکانییەوە... ئەمەش سەبارەت بە قۆناغی چوونە سەرەوەی سەرمایەداری راست بوو، بەڵام سەبارەت بە قۆناغەکانی تری سەرمایەداری هەرگیز نەدەگونجا، لێرەدا دەبینین پرۆدۆن جارێکی تر پێویستی بەرۆحی رێژەیی دەبێ "الروح النسبية".

جارێکی تر دەچێتەوە سەرکتێبی "توانای سیاسی لای چینی کرێکار "لەم کتێبەدا پرۆدۆن، داوا لە چینی کرێکار دەکا کە گرنگی بە خۆی بداو ئایدۆلۆژیایەکی تایبەت بە خۆیان دابڕێژن و هەستن بەکاری سیاسی پەتی، هەروەها داواشی دەکرد بۆ دەست گرتن بەسەر دەسەڵاتی سیاسیدا، کاربکەن. بەڵام پرۆدۆن وای دەبینیی ـ لێرەدا لەگەڵ مارکس جیاوازن ـ کە دەست گرتن بەسەر دەسەڵاتی سیاسیدا سەرکەوتوو نابێ، ئەگەر لە هەمانکاتدا دەست بەسەر دەسەڵاتی ئابووریشدا نەگیرێ، کە کرێکاران بە شێوەیەکی سەربەخۆ رێکی دەخەن.

چینی کرێکار "بورژوازییەتیساڵی ٨٩...ئامانجی ئەوەیە لە هیچەوە ببێ بە هەموو شتێ "ل٦٢. خاوەندارییەتی توانای سیاسی واتە پێبوونی هۆشیاری خودەکی یا هۆشیاری تاك بۆ خۆی وەك ئەندامێکی کۆمەڵ، هەروەها واتا جەختکردنە سەر ئەو بیرۆکەیەی، کە لە ئەنجامی ئەوەوە دێ و پەیڕەوکاری جێبەجێ کردنەکەیەتی" ل٩٠. هەرچەند چینی کرێکار هۆشیاری خودەکی لەلا دروستبوو" بە شێوەیەکی تایبەت لە ساڵی ١٨٤٨، ئەو رۆژە بووە خاوەنی" بیرۆکەیەك کە دەگونجا لەگەڵ ئەو هۆشیارییەی کە بۆ خۆی کۆی کردبۆوە، ئەو بیرۆکەیەش لە ناکۆکییەکی تەواو دایە، لەگەڵ بیرۆکەی بورژوازییەت، دەتوانین بڵێن ئەم بیرۆکەیە تەنها بە شێوەیەکی ناسەرتاپاگیر "غیرمتکامل" بەرامبەر چینی کرێکار ئاشکرا دەبێ، چینی کرێکار جارێکی تر لە هەموو پەیڕەوکارییەکانی ئەم بیرۆکەش پەیڕەوی ناکا، "ل٩١". تەنها ئەو شتەی کە

نییەتی، مومارەسەکردنێکی گشتگیری هاوتایە لەگەڵ سیاسەتێکی داهێنەرانە بە خۆی و ئەو دەنگدانەی بە قازانجی پارتەکانی تر، دای شایەدی ئەمەن، هەروەها شایەدی ئەو حوکمە سیاسییە جۆراوجۆرانەن کە سەرپەرشتی دەکا "ل٩٢".

لەگەڵ ئەوەی کۆمەڵگای هاوچەرخ دابەشی سەردوو چین بووە، یەکەم کرێکارو کرێ گرتەکانە، دووەم چینی سەرمایەدار و موڵکدار و بەڵێندەرەکانە، مەسەلەکە زۆر روونە، ئەنجامی ئەمە بریتییە لە مومارەسەی جیابوونەوەی نێوانیان، ل٩٦. لەگەڵ ئەوەی بورژوا لە کاتی جیابوونەوەی لەگەڵ پرۆلیتاریا، لەسەر مافی پرۆلیتاریا بەشی خۆی دەبا، لێرەدا پرۆدۆن دەپرسێ ئەی بۆچی پرۆلیتاریا لە کاتی جیا بوونەوەی لەگەڵ بورژوا مافی نییە؟ بۆیە پێویستە پرۆلیتاریا بەوریاییەوە لە بورژوازییەت جیا ببێتەوە و جیهانێکی سەربەخۆ بە ئایدیۆلۆژیای تایبەت و رێکخستنی ئابووری تایبەت و رێکخستنی سیاسی تایبەتەوە بۆ خۆی دروست بکا. ئەم جیابوونەوە رەهایە پرۆدۆنی برد بەرەو ئەوەی داوای دابڕانی "المقاطعة" کۆی دامەزراوەکانی سیستەمی سەرمایەداری بکا، بەگروپی نوێنەرە سیاسیەکانیشەوە، هەتا ئەگەر ئەو گروپانە هەڵقوڵاوی جۆرێك لە دیموکراسی شێوەیش بێ. لاخەراوەیەکی "أستثناء" تایبەت لەم بوارەدا، شارەوانییە ناوخۆیەکانە" البلديات المحلية" کە تاکە شتێکە لە کاتی گونجاودا شۆڕشی کۆمەڵایەتی پشتی پێ ببەستێ" بۆ ئەوەی کاتێ شۆڕشەکان جێبەجێ بوون، شارەوانییەکان بتوانن لە دیاریکردنی سنووری دەوڵەت بەشداری بکەن، کە بە شێوەیەکی هەمووەکی دەگۆڕی" ل٢٨١-٢٩٣.

جیابوونەوەی پرۆلیتاریا، دەتوانێ گوزارشتی لێ بکا لە رێگای ئەو ئەرکەی لە نێو کارەکانی تر، لە برەوپێدانی "مافی ئابووری لە رێگای دیاریکردن و سنووردارکردنی مافی سیاسییەوە" پێی هەڵساوە، "ئەوەی ئەم مافە ئابوورییە جیادەکاتەوە لە خودی خۆیدا مافێکی توند و توانایەکی بەرزی کۆمەڵایەتیشی

هەیە"ل١٨١". مافە کۆنەکان لەبەر ئەوە سلبی بوون، چونکە زیاتر کاریان قەدەغەکردن بوو لە بڕی ئەوەی رێگەپێدانی بێ". بەڵام مافی نوێ کە چینی پرۆلیتاریا دایهێناوە بە شێوەیەکی جەوهەری ئیجابییە" ئامانجەکەشی زیادکردنی مافە کۆنەکانە بە رێگەپێدانی، ئەمەش زۆر بە توندی و جەختکرنەوە"ل٢٢١" بورژوازت کە ئاژاوەگێری مێرکانتلایەتی کۆی کردۆتەوە و لە رێگای دەرەبەگایەتی و پیشەسازیشەوە کۆنترۆڵی کردووە، تەواو مافی ئابووری پرۆلیتاریای فەرامۆش کردووە، ئەو مافەی کە پێشتر -بە یۆتۆپیا- بیرۆکەی خەیاڵی "دادەنرا" ل٢٢٨-٢٢٩. ئەمەش تەنها یەکێکە لە هۆیەکانی لاوازبوونی. جیابوونەوەی نێوان چینی پرۆلیتاریا و چینی بورژوازییەت و دروستکردنی هەرەمەکیانەی دامەزراوەکانی تایبەت بە پرۆلیتاریا و مافی تایبەت، ئاماژەن بۆ نزیکبوونەوەی کۆتایی سەرمایەداری" ل٢٤٢.

ئەو دامەزراوە تایبەتیانەی کە داوای دەست گرتن بە چارەنووسی پرۆلیتاریا دەکەن و تایبەتن بە خۆی، لە لایەك "کۆمپانیا کرێکارییەکانە" لە لایەکی تر "پارتی سیاسی پرۆلیتاریایە". ئەو کۆمپانیا کرێکاریانەی کە پرۆدۆن گرنگییەکی زۆری پێدەدا پێویستە لە چوارچێوەی سێ ئاراستەدا درکی پێ بکەین: یەکەم: خانەکانی بەڕێوەبەری خودی کرێکاری کە دورستبوونی لە رێگای سیرورەتی "بەردەوامی" تێکۆشان لە کارگەکاندا تەواو دەبێ، ئەو تێکۆشانەش هەرەوەزی بەرهەمهێنانە کە وێنەی پێشینەیی یەکێتی پیشەسازی و کشتوکاڵی دیاری دەکا[1]. بەم

(1) لە کتێبی "رەچاوکردنە کۆتاییەکان" کە پاشکۆی چاپی سێیەمی "بەڵگەی کێ برکێ لە بۆرسەدا "١٨٥٧" ە، پرۆدۆن بڕوای وایە کە وزەی شۆڕشی کرێکاری دەتوانێ کۆمپانیا سەرمایەدارەکان بگۆڕی بە کۆمپانیای کرێکاری "سەقامگیربوونی ئەو کۆمپانیا بێ هەژمارانە کە ئامانجیان ملکەچکردن و سەر شۆڕکردنی مرۆڤایەتی کرێکارە بۆ هەتا هەتایە، لە شیکردنەوەی کۆتایدا تەنها قۆناغێکی گواستنەوەکییە، کەواتە پێویستە لە

شێوەیە دەبینین کە پرۆدۆن چۆن ئێستای بە دوا رۆژەوە گەیاندووە، ئەمەش لەبەر بەرژەوەندی چاکسازی نەبووە، بەڵکو لەبەر بەرژەوەندی هەڵوێستی شۆڕشگێڕانەی بووە. بۆیە ڕێکەوت نەبوو کە کۆمۆنەکەی پاریسی ساڵی ١٨٧١ و لقی فەڕەنسی لە نەتەوەیی یەکەم و سەندیکای شۆڕشگێڕی بەرەو هێڵی پرۆدۆنی دەرۆیشتن، هەرچەندە ئەم شتە ڕێگری لە سەندیکاکان نەدەگرت، لە هەموو هەوڵێکی نزیکبوونەوەی نێوان خانەکانی تێکۆشان لە کارگە و سەندیکاکان لە لایەك و نێوان هەرەوەزی بەرهەمهێنان لە لایەکی ترەوە رەتبکاتەوە، هەروەها ڕێگریشی لێ نەدەکرد کە داوای مانگرتن بکا بەو پێیەی ئامرازێکی ستراتیژی کارایە.

رق لێبوونەوەی پرۆدۆن لە چینی بورژوا گەیشتە ئاستێك کە هێزی حەقیقی ئەم چینە فەرامۆش بکا. بۆیە دەڵێ: "دەبینین رۆژێك دێ کە کرێکارە رەش و رووتەکان یەکدەگرن و سەردەکەون و هەست بە خۆیان دەکەن و دەبنە خاوەن ئیرادەیەکی تایبەت بە خۆیان، هەروەها زیاتر و زیاتر پەرە بە بیروباوەڕەکانیان دەدەن"، بەڵام ئەو چینەی کە دەکەوێتە ژێر دەست و پێوە، دەبنە خەڵکی هەرچی و پەرچی چینی بورژوازیەت...بەم زووانە دەبینین کە بورژوازییەتی باڵا دەکەوێتە نێوان کارەساتە سیاسییەکانەوە، هەروەها دەبینین ئەم چینە دەگاتە ئاخر قۆناغ لە قۆناغەکانی برسییەتی ئەخلاقی و سیاسی، دەبن بە کۆمەڵێك کە هیچ ئینسانییەتیان تێدا نییە بە تەنها خۆپەرستی نەبێ" ل٢٣١. لە پەرەگرافێکی تر دەڵێ: "جارێکی تر بورژوازییەت باس لە خۆی ناکا، ئەو رۆژە

کرێکارەوە هەموو چەوساندنەوەیەکی مرۆڤ بۆ مرۆڤ لەناو ببرێت و هەروەها لە ڕێگای ئەمەوە پێویستە هەموو چینەکانی لەیەك چیندا بتوێنرێنەوە، کە هەموو بەرهەمهێنەکان بگرێتەوە" ل٤٨٩.

بێ ئامانج دەبێ هیچ رۆڵێکی مێژوویی نابێ، جارێکی تر بیروباوەڕ و ئیرادەی نابێ... لە نێوان شۆڕشگێڕی و پارێزگاری، کۆماری و شەرعییەت دێ و دەچێ... بەبێ ئەوەی هیچ سیستەمێ دانی پیابنێ (اعتراف) و هیچ حکوومەتێك ریزی لێبنێ، ئەم چینە هیچ ئومێدێکی بە دەسەڵات نییە تەنها دەستکەوتنی قازانج نەبێ، هیچ شتێك وای لێناکا دەست بە دەسەڵاتەوە بگرێ تەنها ترس لە نادیاری نەبێ. چیدی بورژوازییەت چینێك نییە لە ڕێگای کار و بلیمەتییەوە، چینێکی زۆر و بە توانابێ، هەروەها چیدی بورژوازییەت چینێکی نییە داوا بکا و بیربکاتەوە و بەرەو پێش بچێ، لەو رۆژانەدا وەکو کەمایەتییەك مومارەسەی تیرۆر و مانگرتنی عەقاری و گێرەشێوینی لە بۆرسەدا دەکات" ل١٠٠.

لە کۆتاییدا پرۆدۆن دەگاتە ئەوەی کە: "بورژوازییەت بزانن یا نا، بادڵنیابن کە رۆڵەکەیان کۆتایی هات، ئیتر پەکی کەوت کە لەسەر پێیەکانی خۆی بڕوا، ئیتر ناتوانێ جارێکی تر لە دایك ببێتەوە" ل١٠١. ئەم بەرئەنجامە دەتوانێ تووشی سەرسوڕمانمان بکا، چونکە بەلای کەمیشەوە ئەگەر رووکەشیش بێ، بە ئاراستەی پێچەوانەی واقیعەوە دەڕوا: ئێستا بورژوازییەت لە بارودۆخێکدایە کە بە هۆی توانا و هێزی خۆی و ئەو رۆڵە یەك لایکەرەوەیەی کە لەم چەرخەدا گێڕای زیاتر ئاگادار بۆتەوە، کە پێشتریش بەم جۆرە نەبووە، ئەم چەرخە سەردەمی هاتنی سەرمایەداری ڕێکخراوە، کە ئیمپراتۆر لویس بوناپرت بزوێنەرێتی، وەکو چۆن چینی بورژوازییەت سەرکەوتنێکی گەورەی تێدا بەدەستهێناوە. پرۆدۆن ئەوەی بە باشی دەزانی، بە تایبەت لە کتێبەکانی دوایدا زۆر جەختی لەسەر "توانای دەرەبەگایەتی پیشەسازی و دارایی و میرکانتلایەتی" دەکرد". ئەوەش لەم لاپەڕانە٢٣٤-٣٩٩. جارێکی تر چاوی بەو بەربەست و تەنگ و چەڵەمانەدا خشاندەوە کە لەسەر پرۆلیتاریا پێویست

بوو بیکشێنێتەوە. بۆیە پێویستە چینی کرێکار بکەوێتە جەنگێکی سەختەوە، چونکە دوژمنی سەرەکی کارگە (سەرمایەداری، گەورەکان) و بانك و کۆمپانیا زەبەلاحەکان و بەرژەوەندییە باڵاکان و باجگرەکان و کشتۆکاڵ و موڵکایەتی گەورەیە، واتە هەموو ئەو هێزانەی کە دەتوانن بەم دارشتە کورتی بکەنەوە: دەرەبەگایەتی سەرمایەداری. پیشەسازی —مێرکانتلایەتی و موڵکایەتی ئازاد" ل٣٦٣-٣٦٥. هەروەها پرۆدۆن دەڵێ: "هاوپەیمانییەك لە نێوان گەورە موڵکدارەکان و گەورە سەرمایەدارەکان و گەورە پیشەسازەکان و گەورە فەرمانبەرەکان و گەورە چەوسێنەر و بەڵێندەرەکان و خاوەن کەشتی و خاوەن پشکەکان لە ئەوروپا و لە هەموو گۆی زەوی دروست بووە" ل٣٦٨. ئێمە پێشووتر بینیمان تروستات و کارتلە جیهانییەکانیش سەریان هەڵدا، پرۆدۆن زۆر بە واقیعی ئاماژە بەو هێزە راپەڕیوەی دژی پرۆلیتاریای شۆڕشگێڕ دەکا. لە پەراگرافێکی کتێبی "بەڵگەی کێ بڕکێ لە بۆرسەدا" دەگاتە ئەوەی کە پێی وایە "هەموو ئەو کارگە زۆرانەی سەرمایەداری، لە رێگادان بەرەو بە کۆیلەکردنی ئینسانییەتی کرێکار بۆ هەمیشە" ل٤٢٩.

بەڵام چۆن پرۆدۆن، لە ژێر ئەو بارودۆخەدا توانیویەتی پێشبینی نەیارێکی ترسێنەر لەسەر ئەو شێوەیە بکا، بەو پێیەی کە "گێرەشێوێنە" کە بێگومان دەمرێ؟. لە لایەك ئاشکرایە کە مەسەلەکە تێکەڵییەکە لە نێوان ئەحکامە بەهایی و ئەحکامە واقیعییەکان. لە لایەکی ترەوە پرۆدۆن بڕوای بەوە هەیە کە ئازادی کۆمەڵی داهێنەرانە بە پاڵپشتی وزەی شۆڕش دەتوانێ ترسناکترین کۆسپ تێپەڕێنێ، ئەوەش لە رێگای گۆڕینی کارگە سەرمایەدارەکان بۆ کارگەی کرێکاری. لێرەدا دەبینین پرۆدۆن تا کۆتایی تەمەنی شۆڕشگێڕبووە. یا مرۆڤایەتی بۆگەن و بێتام دەبێ، یا شۆڕشی کۆمەڵایەتی بەرزترین کات

سەردەکەوێ و موعجیزەی حەقیقەتی روودەدا. هەر رێکەوتنێکیش لە نێوان ئەم مەسەلەیە نەشیاو و نەگونجاوە.

لە کۆتاییدا بۆمان دەردەکەوێ کە پرۆدۆن زۆر لە کارل مارکس شۆڕشگێڕتربووە. مارکس لە رووبەڕووبوونەوەی هەڵوێست و بارودۆخە بەرجەستەکان میانڕەو بووە، بەڵام پرۆدۆن و قوتابییە حەقیقییەکانی هەمیشە لە بەرامبەر هەڵوێستەکان زۆر توندبوون. بەم شێوەیە دەبینین مارکس و لێژنەی مەرکەزی "الاممیە" پێش مانگێك لە سەرهەڵدانی کۆمۆنەکە، کرێکارانی فڕەنسایان "لە درەنگ سەرهەڵدانی راپەڕینە ناکامڵەکە" ئاگادارکردەوە، بۆیە مارکس لە پاریس پێشوازی لە کۆمۆنەکەی نەکرا، تەنها دوای بەرپابوونی نەبێ، ئەو لە کاتێکدا رازی بوونی خۆی لەسەر مەسەلەکە پێشاندا، کە زۆربەی زۆری پێکهاتەی کۆمۆنەکەی پرۆدۆنی بوون. لە راستیدا هەموو لێپرسینەوە ئیداری و ئابووری و سیاسییەکان کە کۆمۆنەکەی مارکس جێبەجێیکرد بوو هەمووی لە سروشتی پرۆدۆنەوە وەرگرتبوو، گەورەترین بەڵگەش بۆ ئەمە ناوی "یەکگرتووەکان" Feders. کە لایەنگرانی کۆمۆنەکەی ئەو کات بۆ خۆیان هەڵیانبژاردبوو.

دوای چەند ساڵێك لە هەرەسهێنانی کۆمۆنەکە، سەرەتا مارکس دواتر ئینگلیز هەستان بە بەڵگە هێنانەوە بۆ ئەوەی کە ئەم هەرەسهێنانە مانای زەنگی کۆتایی پرۆدۆنیە، دانیان بەکاریگەری خراپی پرۆدۆن دادەنا لەسەر کۆمۆنەکە.

هەرچەند پێشبینیەکانیان سەبارەت بەرەو لە ناوچوونی پرۆدۆنییەت راست نەبوو، ئەوەش لەبەر ئەوەی بیروباوەڕی پرۆدۆن جارێکی تر لەسەر دەستی بزووتنەوەی کرێکاری دوای ساڵی ١٨٨٠ دەرکەوتەوە، بەتایبەت لەکاتی گەشەسەندنی سەندیکا و سەندیکای شۆڕش.

بزووتنەوەی کرێکاری دوای لە ناوچوونی کۆمۆنەکە، دووبارە بە پەلە خۆی دروستکردەوە، لەگەڵ پارتی کرێکاری کە پۆل لاڤارگ و جۆل گەیسدی مارکسی رابەرایەتیان دەکردو پارتی سۆسیالیستی شۆڕشگێر کە ئاراستەیەکی پلانکی هەبوو، ڤایان و ئالمان سەرکردایەتیان دەکرد، پرۆس پارتێکی دروستکرد بە ناوی پارتی کرێکاری ئیمکانی ئەم پارتە لەسەر جۆرێك لە پرۆدۆنی میانڕەو بوونیات نرابوو. پرۆس یەکەم کەس بوو کە پێشنیاری جۆرێك لە هاوسۆزی نێوان تێگەیشتنەکانی پرۆدۆن و تێگەیشتنەکانی مارکسی دەکرد. دەتوانین نموونەی ئەم هاوسۆزیە لە چوارچێوەی سەربەخۆیی دەزگا گشتییەکانی نامەرکەزی بدۆزینەوە، کە بە هۆیەوە دەتوانین ئامرازەکانی بەرهەمهێنانی بکرێتە موڵکی دەوڵەتی پرۆلیتاری، کە بەرێوەبردنی لەسەر دەستی چاودێران خۆیانن. هەرچەندە پرۆس هەرگیز لەم بیروباوەڕانە قووڵ نەبووبۆوە، بەڵکو لە رێگای هەڵەشەیی خۆیەوە کە هیچ پەیوەندییەکی بە زهنییەتی پرۆدۆنەوە نەبوو، گەندەڵی کرد.

ئەگەر ئێمە، بمانەوێت بە دوای کاریگەری پرۆدنیدا بگەڕێین، پێویستە بە ئاراستەی بزووتنەوەی سەندیکایی بڕۆین. کە یاسایی ١٨٨٤- بە دەسپێشخەری حکوومەتەکەی فالدیك –رۆسۆ- دانی بە شەرعییەتی سەندیکاکان نا، لە ساڵی ١٨٩٥ یەکێتی گشتی کار دامەزرا CGT. لە هەمانکاتدا یەکێتی بورساتی کار، کە بە پاڵپشتی بیلوتییە لە ساڵی ١٨٩٣ دامەزرا و پێشکەوتنێکی خێرای بەخۆیەوە بینی. ئەم دوو رێکخراوە کە هەردووکیان لە ژێر کاریگەری پرۆدۆنییەت دابوون، ماوەی دە ساڵ لە ناکۆکییەکی درێژدا بوون. ئەگەر یەکێتی بۆرسەی کار ئیلهامی لە شۆڕشگێری پرۆدۆنی تێکەڵ لەگەڵ بەشێك لە کاریگەری باکۆنین وەرگرتبێ (لێرەدا چەمکی "ئاژاوەگێڕی-سەندیکایی") کەواتە CGT سەرەتا رووەو ئاراستەی پرۆدۆنی

میانڕەو رۆیشت، بەڵام یەکگرتنی ئەم دوو رێکخراوە لە کۆنگرەی مونبیلییە تەواوبوو کە لە ساڵی ١٩٠٢ بەسترا.

دەرکەوتنی سەندیکای شۆڕشگێری Syndicalism، دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٩٠٢، کە بۆ ماوەی ١٢ دوازدە ساڵ کۆنترۆڵی CGT کرد، کاتێك لە سەرەتای جەنگی یەکەمی جیهانی ساڵی ١٩١٢ گەڕایەوە و خۆی پەڕاندەوە بەڵام دوای ئەوەی چەند کاریگەرییەکی خراپی لەسەر جێهێشت، چ لە فەڕەنسا یا دەرەوەی فەڕەنسا. سەندیکای شۆڕشگێری لە یەك کاتدا بزووتنەوەیەکی کرێکاری حەقیقی بوو کە بە شێوەیەکی پەشێوی لە فڕەنسا دەرکەوت و تیۆرەکە بۆ خۆی جۆرێك لە خوێیەتی دروستکرد، هەروەها بە شێوەیەکی بەشەکی لە ناوەڕۆکی خۆیدا جۆرێکە لە چاکسازی پرۆدۆنی چەپڕەوی خۆ گونجێنەر بە پێی بارودۆخەکان.

سەندیکای شۆڕشگێری لە کۆنگرەی. "ئەمیانی" ساڵی ١٩٠٦ بەڵگەنامەیەکی بۆ خۆی دانا، ئەو بەڵگەنامەیە هەر جۆرە پەیوەندییەکی لەگەڵ دەوڵەت و بورژوازییەت رەتدەکردەوە، هەتا ئەگەر لەگەڵ پارتە سیاسییەکانیش بوایە. بەڵگەنامەکە "المیثاق" بانگەشەی کاری راستەوخۆ و مانگرتنی سەرتاسەری و شۆڕشی بەردەوام لە کارگە و وڵاتەکانی دەکرد، کە بە ٣٨ دەنگ بەرامبەر بە ٨ دەنگ بردییەوە، بەڵام دانەری ئەم بەڵگەنامەیە گریفوهلس Griffuhles بوو کە سکرتێری گشتی یەکێتی گشتی کاربوو CGT، یەکێك بوو لە گەورە رابەرانی سەندیکای شۆڕشگێری، بەو پێیەی بزووتنەوەیەکی حەقیقەتی بوو. لە راستیدا سەرکردایەتی سەندیکای شۆڕشگێری هەندێ بیروباروەڕی لە پرۆدۆن وەرگرتبوو، وەك ئەوەی کە "کارگە دەبێتە هۆی هەڵوەشانەوەی حکوومەت"، هیچ کەس ناتوانێ دیموکراسی پیشەسازی بوونیات بنێ تەنها کرێکارەکان خۆیان نەبن، ئەم دیموکراسییەتەش بۆ ئەوەی کاروبارەکانی خۆی جێبەجێ بکا

پێویستی بە کاری ڕاستەوخۆ "بوو، ئەم چەمکە ڕابەرانی سەندیکای شۆڕشگێری دایانهێنا، کە درێژکراوەی ستراتیژی پرۆدۆنییەت بوو، بە بێ ئەوەی سوود لە دیالێکتیکی پرۆدۆن وەربگرن". "کاری ڕاستەوخۆ پێویستە لە ڕێگای سەندیکا و خانەکانی لە کارگەکان تەواوبکرێ، بە چاوپۆشی لەهەر شێوەیەکی شەرعی... ئەمە مەسەلەیەك بوو کە پرۆدۆن لەگەڵیدا کۆك بوو، پشتگیریشی دەکرد. هەرچەند پرۆدۆن ئاماژەی بەوە دابوو، کە پرۆلیتاریا لە ڕێگای شۆڕشی کۆمەڵایەتییەوە دەتوانن دەست بەسەر دەسەڵاتی سیاسیدا بگرن، ئەمەش مەسەلەیەك بوو کە سەندیکالیزمەکان لە نێوان ئەمە و "شۆڕشی بەردەوام" کە بانگەشەیان بۆ دەکرد تێکەڵێەکیان دروستکرد. بەڵام سەندیکالیزمەکان لە پرۆدۆن واقیعی تر بوون، ئەمەش بەوەی کە مانگرتنەکان بەشەکی بن یا هەمووەکی، شتێکی سەرەکین لە کاری ڕاستەوخۆدا.

ئەوەی سۆرێل لە کتێبی "تێڕوانینەکان دەربارەی توندوتیژی" ١٩٠٨ و وپرت لە کتێبی "خراپیەکانی ڕۆشنبیر" ١٩١٤، خستیانە سەر تیۆرەی سەندیکای شۆڕشگێری، پێش هەر شتێکی تر بیروباوەڕێکی ئەفسانەیی بوو، کە داوای کار دەکا بە هاوسۆزییەك لە نێوان بیروباوەڕەکانی پرۆدۆن لە لایەك و بیروباوەڕەکانی پرکسۆن لە لایەکی ترەوە. لە ڕاستیدا بیرۆکەی ئەفسانە "أسطورە" دواتر کاریگەری ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی هەبوو لەسەر "لینین". دەبینین سەندیکای شۆڕشگێری بۆ کۆتایی هێنان بەو تێڕوانینانە، گرنگییەکی زۆری لە مەسەلەی ڕێکخستنی چینی کرێکاردا هەبوو، کەمتر لەو گرنگییەی کە پرۆدۆن بە مەسەلەکەی دابوو. ئەم گرنگییەش، بەو ژمارە کەمەی فەرمانبەرانی یەکێتی گشتی کاری پێ پێوانە نەدەکرا، "تەنها ٥٪ لە ڕۆڵەکانی جەماوەری کرێکار" بەڵکو بە ژمارەی بەژداربووانی مانگرتنەکان پێوانە دەکرا.

ئەم ژمارەیەش بەرزبوو، بۆ نموونە لە ساڵی ١٩٠٦ "٩٥٠٠,٠٠٠" بوو، لە ساڵی ١٩١٠ "٤٨٠٠,٠٠٠" بوو.

لەو کاتەی کە سەندیکای شۆڕشگێری بە شێوەیەکی فراوان لە فەڕەنسا پێشکەوت، جان جۆریس، سەرەڕای تێکۆشانی دژی لایەنگرانی "گەیسد"، تاکە سەرۆکی پارتی سۆسیالیستی یەکگرتوو بوو "١٩٠٥-١٩١٤". جۆریس، لە هەمانکاتیشدا بانگەشەی پشتگیری نەکردنی "کاری ڕاستەوخۆی" دەکرد،کە سەندیکای شوڕشگێری بانگەشەیان بۆ دەکرد، جۆریس دانی بە ڕاستی بیروباوەڕی سەربەخۆیی بزووتنەوەی سەندیکایی بەرامبەر پارتە سیاسییەکان نا، هەروەها دانی بەو ڕۆڵەش نا کە سەندیکا و خانەکانی، نەك تەنها لە چوارچێوەی سیستەمی سەرمایەداری بەڵکو، بەو ڕۆڵەش کە لە بنکەی بەڕێوەبەری پیشەسازی لە کۆمەڵگای دوا ڕۆژدا گێڕای.

جۆریس، ڕەنگە لە ژێر کاریگەری بیروباوەڕەکانی سۆسیالیستی بەلجیکی "کایزار دی بایب" بووبێ، کە تەواو لە بیروباوەڕەکانیدا قووڵ بووبووە، بەڵام دووبارە گەڕایەوە سەر پرۆدۆن، بە تایبەت بۆ سەر ئەو یادەوەریانەی کۆتایی، کە پەیوەست بوون بە مەسەلەی موڵکایەتی. هەوڵیدا بە دروستکردنی هاوسۆزییەك لە نێوان بیروباوەڕەکانی مارکس و پرۆدۆن، کە بانگەشەی ئەوەی دەکرد، خاوەندارێتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنانی دەبێ لە ژێر دەستی دەوڵەتی کۆمەڵیدا، بێ بە مەرجێ موڵکایەتی کردارەکی ئەم ئامرازانە بدرێ بە کرێکاران، کە خۆیان بەڕێوەدەبەن. بەم شێوەیە جۆریس ئاشکرایی کرد کە ئەو لایەنگری کۆمەڵی نامەرکەزی دەبێ، کە پشتگیری خۆبە بەڕێوەبەری کرێکاری دەکا، بەڵام بەبێ ئەوەی بەناوی خۆیەوە باس لەو چەمك و گوزارشتە بکا، ئەمە وامان لێ دەکا لەو شتە تێبگەین کە "لیون جەوهەر" داوای دەکرد، کە ئەو کات سکرتێری گشتی یەکێتی گشتی کار بوو، زۆر ستایشی جۆریسی کرد،

که بووه قوربانی پلانگێرییەکی نامەردانەی ئێوارەیەکی جەنگی ساڵی ١٩١٤. وتی سەندیکای شۆڕشگێری لە جۆریس دوور نییە، تەنها بە ئامرازەکان نەبێ، واز لە ئامانجەکانی جۆریس ناهێنێ.

دەتوانین هەمان ڕێگوزەری هێڵی تیۆری لە بریتانیا، ببینین: کە بە سیدنی و بیاتریس و یب, تیۆرەوانی کرێکاری Travaillisme دەست پێدەکا، لە سەرەتای سەدەی بیستەم، بە "ج. د. ه کولی" کۆچکردوو تێدەپەرێ کە یەکێك بوو لە گەورە سروشبەخشانی تیۆرەی سۆسیالیستی Gvild Socialism لە ساڵانی ١٩١٨-١٩٢٥ و برەوێکی باشی هەبوو، دەگەیشت بە "هارۆڵد لاسکی"، کە یەکێك بوو لە بە ناوبانگترین نوێنەرانی "کۆمەڵناسی سیاسی" لە ١٩٥٠ کۆچی دوایی کرد. هەروەها یەکێك بوو لە بە ناوبانگترین ڕابەرانی ڕێبازی کرێکاری.

هەرچەندە "تۆڵەی پرۆدۆن" (*) بەوەندە وازناهێنێ، ئەگەر بکرێ هەوڵ دەدەین هەندێ ڕوخساری پرۆدۆن، کە لە رووسیا ناسراوبوو، بخەینەڕوو لە چوارچێوەی پارتی سۆسیالیستی شۆڕشگێری، کە بە تایبەت ئاڕاستەی جووتیاران کرابوو.

(*) "تۆڵەی پرۆدۆن" لە کتێبی "پرۆدۆن و چەرخەکان" بەکارهێنراوە، کە کۆمەڵێك نووسەری پەیڕەوکارانی پرۆدۆنی میانڕەو لە ساڵی ١٩٢٠ نووسیویانە. لەم کتێبەدا نووسەرەکان جەختیان کردۆتە سەر ئەو هەوڵە جێگیرەی کە لە بریتانیا و ئەڵمانیا لە پێناو پێدانی سیفەتێکی شەرعیانە بە مەسەلەی نوێنەرایەتی کرێکاران لە کارگەکاندا، درا. ئەم هەوڵە لە سوید و نەروێژ و فڕەنساش دراو بەختێکی باشی سەرکەوتنیشی هەبوو. هەرچەندە نووسەرەکان لە بیریان چووە کە مەسەلەکە پەیوەستە بە کاریگەری سوککراو و ڕێژەکراو، بۆ نموونە "کۆنگرەی بنکەی کرێکاران" کە لە یەکەم سەردەمی شۆڕشی رووسی دروستبوو، بە ئاسانیش دەتوانین لە بیروباوەڕەکانی پرۆدۆندا بیدۆزینەوە.

باڵی چەپی توندڕەوی ئەم پارتە، تەنها بە پشتگیری تەواوی شۆڕشی سۆڤیاتی وازی نەهێنا، بەڵکو بەشداری لە یەکەم حکوومەتی سۆڤیەتی کرد. هەروەك دەسەڵاتی هاوبەشی هەریەك لە سەندیکای شۆڕشگێری فڕەنسی و پرۆدۆنی، ڕۆڵێکی گەورەیان گێڕا لە دروستکردنی ژمارەیەکی زۆر لە سۆڤیاتاتی "کۆنگرەی" بنکەیی لە کارگە و شەریکەکاندا، کە لە دوای شۆڕشی ئۆکتۆبەر "١٩١٧" هاتنە سەر دەسەڵات و بنەمای خۆ بەڕێوەبەری کرێکاریی هێنایە دی. لە ئەنجامی ئەمەدا دەبینین، هەندێ لە بیروباوەڕەکانی پرۆدۆن توانیان دزە بکەنە ناو بەرنامەی دووەمی حیزبی شیوعی، ئەو بەرنامەیەی کە لە ئازاری ساڵی ١٩١٨ بڕیاری لەسەر درا. هەروەها توانی بچێتە ناو ئەو وتارانەی کە "لینین" دژی حکوومەتە گواستنەوەکییەکەی لیرینسکی ساڵی ١٩١٧ پێشکەشی کرد. لە یەکێك لەو وتارانەدا "لینین" بە روونی ئاشکرای کرد کە "بەبێ خۆ بەڕێوەبەری کرێکاری لە بنکەدا، هیچ کۆمەڵی و پلانرێژییەك بوونی نییە" هەرچەند دوای ئەوە بە هۆی جەنگی ئەهلییەوە و ئەو هاوبەشییەی کە لینین و تروتسکی پێکەوە بوونیاتیان نا، سوڤیاتاتی بنکەیی هەڵوەشایەوە. هەروەها لە کۆنگرەی دەیەمی حیزبی شیوعی "ئایاری ١٩٢١" سەرکۆنەی بەرهەڵسی کرێکاران کرا کە "شلا بنیکۆڤ" ڕابەرایەتی دەکرد و داوای دووبارەکردنەوەی خۆ بەڕێوەبەری کرێکاریی دەکرد... ئەم ڕێبازە بە "ئاژاوەگێڕی لادەرانە-بورژوازی بچووك" پێناسەکرا، ئاشکرایە کە ئەمە بیروباوەڕی پرۆدۆنیش دەگرێتەوە.

مەسەلەکە وای پێویست دەکرد کە چاوەڕێی کۆنگرەی بیست و دووەمی حیزبی شیوعی سۆڤیەتی ١٩٦١ بکرێ پێش ئەوەی جارێکی تر قسە لەسەر "بەڕێوەبەری خودی جەماوەری "بکرێ وپێش ئەوەی دەست بە فەرمانی ئاماژە یەکەمینەکان بکرێ، کە لە و پێشکەوتنەی بە ئاراستەی خۆ بەڕێوەبەری

کرێکاریی هاتبوو. بیروباوەڕی پرۆدۆن لە سەرهەڵدانی دیموکراسی پیشەسازی-کشتوکاڵی تا ئەمرۆش نەهاتەدی، تەنها لە کوڵخوازاتی جووتیاری نەبێ، کە لە بواری رێکخستنی پیشەسازی لە یۆکسلاڤیا لە ساڵی ١٩٥٠ سەروکار ببوو... بێگومان لە رۆژئاوا، مەترسییەکی گەورە لە پشت بەرپابوونی تەکنوکراتییەت هەبوو، کە خۆی خستبووە خزمەت تراستات و کارتلە تایبەتی و نەتەوەیی و جیهانییەکانەوە، تەکنۆکراتییەت بوو کە سەرپەرشتی دامەزراوە زەبەلاحەکانی بەسەر دەوڵەت و بەرێوەبەرایەتییەکانی دەستەبەر دەکرد. ئەو مەترسییە گەورەیەش وای لە مەسەلەی خۆ بەرێوەبەری کرێکاری کرد ببێتە مەسەلەیەکی زیندوو. دوای سەدەیەک(*) لە مردنی پرۆدۆن، دەبینین بیروباوەڕەکانی لە رۆژهەڵات و رۆژئاوا خۆی سەپاند، بە بڕوای من، ئەمە گەورەترین رێزە، کە بتوانین لە یادی ئەم پیاوەدا پێشکەشی بکەین.

(*) ساڵی دەرچوونی کتێبەکە (و-ک).

هەڵبژاردەیەك لە كتێبەكانی پرۆدۆن

"نامەی پالاوتن بۆ بەدەستهێنانی زەمالەی سوارد" Suard ١٨٣٣

"لەناو چینی کرێکاردا لە دایك بووم و گەورەبووم، تا ئێستا و بۆ هەمیشەش بە دڵ و بە زهن و داب و نەریتم، بە تایبەت لە رێگای بەرژەوەندی و دڵسۆزی هاوبەشمەوە خۆشم ئەوێن. بەرێزان، خۆشحاڵم کە وەکو پالێوراوێك دەنگتان خستەپاڵم، هەروەها زۆر خۆشحاڵم بۆ هەڵبژاردنی دادەپەروەرانەتان بۆ ئەو چینەی کۆمەڵگا کە چینی کرێکارە، جێگای رێزە بۆ من کە وەك یەکەم نوێنەری ئەم چینە بم بۆتان، هەروەك زۆر خۆشحاڵم کە بێ چاوپۆشی و لە رێگای فەلسەفە و زانست بە هەموو هێز و ئیرادە و وزە و توانامەوە کار بکەم لە پێناو رزگارکردنی برا و هاورێکانم" ل ١٦ ژمارە ١٩.

لە "بە پیرۆزکردنی رۆژی یەکشەمدا" ١٨٣٩.

"پێشتر مەسەلەی یەکسانیم لە بارودۆخ و سەروەت و ساماندا خستەڕوو، بەڵام وەکو تیۆرییەکی بێ بنەما: بۆیە پێویستە سەر لە نوێ بیخەمەوە روو لە حەقیقەتەکەی قوڵبمەوە" ل٦٠.

«بەڵام لەو کاتەدا رووبەڕووی گرفتێکی نوێ بوومەوە، کە بارودۆخێکی دادپەروەری کۆمەڵایەتی بوو، کە نە دەرەبەگایەتی و نە دیکتاتۆری و نە دابەشەکی و نەئاژاوەگێری بوو، بەڵکو لە رێکوپێکیدا لێوان لێو لە ئازادی و لە یەکێتیدابوو، پڕبوو لە سەربەخۆیی. بەڵام دەبێ خاڵی یەکەم چارەسەربکەین، بۆ ئەوەی خاڵی دووەم بمێنێتەوە: دیاریکردنی بەرزترین جۆری گواستنەوەکی، لێرەدا دژوارییەکانی مرۆڤایەتی بە گشتی دەردەکەوێ» "ل٦١".

"مۆڵکایەتی چییە؟" ١٨٤٠

ئەگەر لێم بپرسن بە یەك وشە وەڵامی ئەم پرسیارە بدەرەوە: "کۆیلایەتی چییە؟" دەڵێم کوشتنە، پەی بردن بەم وەڵامە ئاسانە، پێویست ناکات وتارێکی درێژ بدەم بۆ ئەوەی بیسەلمێنم کە توانای داماڵینی بیروباوەڕ و ئیرادە و کەسایەتی مرۆڤێك، هەمان توانای کۆنترۆڵکردنی ژیانی و مردنییەتی، بۆیە کۆیلەبوونی مرۆڤ واتای کشتنیەتی، بەڵام ئەگەر بپرسن موڵکایەتی چییە؟ دەڵێم دزییە، کە ئەشزانم کەس گوێم لێناگرێ، هەرچەندە پرسیار و وەڵامەکەی دووەم هیچ جیاوازییەکی لە پرسیار و وەڵامەکەی یەکەم نییە، تەنها لە رووی رووکەشییەوە نەبێ "ل١٣١".

ئەمە پێمان دەڵێ، موڵکایەتی مافێکی مەدەنییە، لە رێگای داگیرکاری و دەست بەسەرداگرتنەوە دروست دەبێ، پشت بەستوون بە یاسا، هەروەها جەخت دەکاتە سەر ئەوەی کە موڵکایەتی مافێکی سروشتییە و رەگەکەشی لە کاردایە: سەرنج دەدرێ کە نموونەی ئەم تیۆرانە سەرەڕای دژکارییەکانیشی لە لای ئەو کەسانەوەیە کە هانی دەدەن و چەپڵەی بۆ لێدەدەن. بەڵام من دەڵێم نەکار و نەداگیرکاری و نە یاسا ناتوانن موڵکایەتی دابهێنن. موڵکایەتی ئەنجامێکە هۆکاری نییە، ئایا بە هۆی ئەوەی کە وتم، شایانی سەرکۆنە کردنم.؟ ئاە چەند بێ دەنگە ئێستا بەرز دەبێتەوە!

- موڵکایەتی دزییە! ریسوابوونتان زەنگی ساڵی ٩٣ یە! کەنەفت بوونتان بوومەلەرزەیەکە، کە شۆڕشەکان بەرپای دەکەن! "ل١٣١-١٣٢".

بەڵی، هەموو خەڵکی پێیان وایە کە یەکسانی بارودۆخەکان وەك یەکسانییە لە مافەکان، موڵکایەتی و دزی دوو چەمکی هاوواتان، هەموو باڵاییەکی کۆمەڵایەتی واتای تاڵانکارییە لە بەهرە و خزمەتدا، ئەمەش تەنها ستەم و

دزێتییە: من دڵنیام هەموو مرۆڤێك ئەم حەقیقەتانەی لە دڵی خۆیدا هەڵگرتووە، بەڵام مەسەلەکە لەسەر توانای دەرککردنیان وەستاوە "ل١٣٥".

دادپەروەری جەمسەرە سەنتەرە، کە فەرمانڕەوایی کۆمەڵگا دەکا، ئەو جەمسەرەیە کە جیهانی سیاسی بە دەوریدا خولگەی گرتووە، هەروەها بنەما و بنکەی هەموو کات و سەردەمەکانە. هیچ شتێك بە نێو مرۆڤەکاندا ناروا ئەگەر پشت بەستوو نەبێت بە یاسا، هیچ شتێك شیاوی روودان نییە بەبێ پەیوەست بوونی بە دادپەروەرییەوە. هەرچەند دادەپەروەری دروستکراوی یاسا نییە، بەڵکو بە پێچەوانەوە یاسایەك، ئەگەر دادپەروەرێك بانگەشەی نەکاو جێبەجێی نەکا بە هیچ شێوەیەك یاسا نییە، ئەوەش لەو بارودۆخەی کە مرۆڤەکان لە پەیوەندییەکی نێوان خۆیاندا خۆیان دەبیننەوە. ئەو فکرەیەی کە سەبارەت بە دادپەروەر و یاسا خستمانەڕوو، ئەگەر بە شێوەیەکی هەڵە دیاریمان کرد و کەموکوڕیشی تێدابوو، ئەوە بێگومان هەموو جێبەجێکردنێکی یاسایمان خراپە و هەموو دامەزراوە و سیاسەتەکانمان هەڵە و گەندەڵن، لێرەشدا تەنها ئاژاوەگێری و شەڕی کۆمەڵایەتی بە کەڵك دێ.

...کار دەتوانێ موڵکایەتی تێکبشکێنێ، ئەگەر سیستەمێکی دادپەروەری هەبێ ل٢٠٥.

دەڵێن سەرمایەداری نرخی رۆژانەی کرێکار دەدا، بۆ ئەوەی وردبین، پێویستە بڵێین سەرمایەداری نرخی ئەو رۆژانە دەدا کە کرێکارەکەی تێدا بەکارهێناوە، واتا بەگوێرەی ژمارەی رۆژەکانە، ئەم دوو قسەیەش بە دڵنیایەوە جیاوازن، ئەوەش لەبەر ئەوەی ئەو هێزە زۆرەی لە یەکگرتوویی و یەکێتی نێوان کرێکارەکان پاڵپشتی و هاوسەنگی هەوڵدانیان بەرهەم دێ، شتێکن سەرمایەداری نرخەکەی نەداوە. دوو سەد کرێکار هەستان بە بەرزکردنەوەی

هەورە بانێك بۆ سەر بنكەکەی، گریمان پیاوێك، بۆ ماوەی دوو سەد ڕۆژ، هەوڵبدا بەم کارە هەڵسێ ئایا دەتوانێ؟ مەسەلەکە هەمان شتە سەبارەت بە کرێکارەکان کە بۆ سەرمایەدارەکان کاردەکەن... هەربەم شێوەیە دەشتێك پێویستە کشتوکاڵی تێدا بکرێ، ماڵێکیشی پێویستە و کارگەیەکی وەبەرهێنانیشی پێویستە، ئەمانە هەموو وەك هەورە بانەکە دەبێ پێی هەڵسن، هەروەها وەك چیایەکە پێویستە جێگاکەی بگۆڕین. کەمترین سەر و سامان و بێ هێزترین دامەزراوە و دانانی زۆرترین کارگە، مەسەلەیەکە پێویستی بە پاڵپشتی کرێکارەکان و بەهرە جیاوازەکانیان هەیە. کە تەنها پیاوێك ناتوانێ بە هەمووی هەڵسێ، سەیرە کە ئابووریناسەکان تێبینی ئەم شتەیان نەکردووە، بۆیە پێویستە ئەو دەستکەوتەی کە سەرمایەداری بە دەستی دێنێ هاوسەنگی بکەین لەگەڵ ئەوەی دەیدا.

پێویستە کرێکار ئەو کرێیە وەربگرێ کە لە ماوەی کارەکەیدا یارمەتی دەدا، بۆ ئەوەی بژێ. کرێکار ناتوانێ بەرهەم بێنێ ئەگەر بەکارنەهێنێ.-واتا ئەگەر شتێك نەخوا-، هەر کەسێك کار بە مرۆڤێك بکا پێویستە نانی بداتێ و پێداویستییەکانی ئامادە بکات، کرێیەکی هاوسەنگیشی بدرێتێ. ئەمە یەکەم شتە کە پێویستە لە هەموو کارێکی بەرهەم هێناندا بگونجێنرێ ل٢١٥-٢١٦.

ئێستا کرێکارەکان لە یەکتر جیادەکەینەوە، دەبینین نرخی ڕۆژەکان بۆ هەریەکێکیان هەموو بەرهەمێکی تاکەکەسی تێدەپەڕێنێ، هەرچەند خاڵی جیاکردووە، لێرەدا دەرناکەوێ. هێزی هەزار پیاو کە بۆ ماوەی بیست ڕۆژکار بکەن، نرخی بەرامبەری یەکسانە بە کارکردنی کرێکارێك "یەك پیاو" بۆ ماوەی "٥٥" پەنجاو پێنج ساڵ، هەرچەند هێزی هەزار کەسەکە وا دەکا کارەکە بە ماوەی بیست ڕۆژ تەواو بێ، کە ئەمە بە تەنها پیاوێك ناکرێ. بۆ ماوەی ملیۆن سەدە دووبارەی دەکەمەوە: ئایا ڕێککەوتنێکی دادپەروەرانەیە؟

نەخێر... جارێکی تر، کاتێك تۆ نرخی هەموو هێزی تاکەکەسی دەدەی پێویست ناکات بەهای هێزی کۆمەڵایەتی بدەی، لە ئەنجامدا مافی موڵکایەتی کۆمەڵ دەمێنێتەوە کە تۆ بەهایەکی دادپەروەرانەت نەداوە، لێرەدا کرێکار هەست دەکا، ستەمی لێکراوە، لە بری ئەوەی مافی بدرێتێ "ل٢١٧".

ئێستا لە ڕێگای کارەوە بەرەو یەکسانی دەڕۆین، لە ڕاستیدا هەموو هەنگاوێك لە هەنگاوەکان وردە وردە لە ئامانجەکان نزیکمان دەکاتەوە، ئەگەر هێزی کرێکار و هەوڵ و پیشەسازییەکانیان یەکسان بێ، ئەوە سەروەت و سامانەکانیش یەکسانن، ئەگەر کرێکار خاوەنی ئەو بەهایە بێ کە بەدی دەهێنێ "يخلقها" وەکو پێشتر خستمانەڕوو، ئەوە مەسەلەکە بەم شێوەیە دەبێ:

١- کرێکار دەبێتە خاوەن شت لەسەر حیسابی ئەو موڵکدارەی کە کار ناکات.

٢- کرێکار مافی خۆیەتی لە چوارچێوەی ئەو ڕێژەییەی کە بەکار بەشداری تێدا دەکا، هاوبەشی بەروبووم و قازانجەکان بکا، هەر چەند بەروبوومێك یا بەرهەمێك بە زەرورەت کۆمەڵییە.

٣- هیچ کەسێك بۆی نییە مافی موڵکایەتی هەموو شتەکان تەنها بۆ خۆی هەڵبگرێ، لەگەڵ ئەوەی کە سەرمایەی پاشەکەوت موڵکێکی کۆمەڵایەتییە.

هەرچەندە ئەو واقیعەی پەیوەستە بە بەشداریکردنی گشتییەوە لە هەموو جۆرێك لە جۆرەکانی بەرهەم، کە ناتوانین نەدژایەتی بکەین و نەبەدرۆی بخەینەوە. پێویستە — لە ئەنجامدا- هەموو بەروبوومە تایبەتییەکان بگۆڕین بە بەروبوومە کۆمەڵییەکان، بەو پێیەی هەموو بەرهەمێك کە لە دەستی بەرهەمهێنەوە دەردەچێ، دەبێتە موڵکی هەموو کۆمەڵگا "ل٤٠".

کرێکار، لە کۆمەڵگایەکی قەرزداردا دەمرێ، بەبێ ئەوەی قەرزەکەی خۆی دەستبکەوێتەوە، بەڵام موڵکدار کۆکەرەوەیەکی دزە و نکۆڵی لەو کۆکردنەوەیە دەکا کە مومارەسەی دەکا، موڵکدار دەیەوێ نرخی ئەو رۆژ و مانگ و ساڵانەی بدرێتی کە سەروەت و سامانی تێدا کۆکردۆتەوە "ل٢٤١".

کۆمۆنی رێکخراو کە بە روونی موڵکایەتی رەتدەکاتەوە، تەنها لە چوارچێوەی کاریگەری راستەوخۆی حوکمەکانی موڵکایەتی تەماشای ناکا، کە بە شێوەیەکی پێشینەیی دانراون، موڵکایەتی خۆی لەسەر بنەمای ئەو تیۆرانە دەرکەوت، کە شیوعییەکان خستیانەڕوو. راستە ئەندامانی کۆمەڵە هیچ شتێکی تایبەت بە خۆیان نییە، هەرچەند کۆمەڵەی دەربەگایەتی خۆیان خاوەندارن، بە تەنها خاوەنی بەروبووم و کەلوپەلەکان نیین، بەڵکو خاوەنی کەسەکان و ئیرادەکانیشیانن "ل٣٢٦".

ئەمانەی کە لە رێگای هێز و لە رێگای فێڵەوە بە دەست دێ، بە رووی دادپەروەریدا یەکدەگرن، بە دامرکاندنەوە کۆتاییان دێ لە بەرامبەر یەکسانیدا، بەم شێوەیە دەبینین کە سەروەری ئیرادە لە بەرامبەر سەروەری عەقڵدا دێتە خوارەوە "تتنازل" لە ژێر سۆسیالیستی زانستەکیدا بە نەمانی کۆتایی دێ. موڵکایەتی و پاشایەتی Royautè لە سەرەتای دونیاوە بەرەو هەڵوەشانەوە و لەناوچوون دەرۆن، وەکو چۆن مرۆڤ لە نایەکسانیدا بە دوای دادپەروەریدا دەگەرێ، ئاوهاش دەبینین کۆمەڵگا لە ئاژاوەگێڕیدا بە دوای سیستەمدا دەگەڕێ "ل٣٣٩".

موڵکدار و دز و ئازا و پاشا خۆیان ئیرادەی خۆیان دەسەپێنێن، بەدەست هیچ دژکاری و چاودێرییەکەوە ئازار ناچێژن، چونکە لە یەک کاتدا دەسەڵاتی

یاسادانان "تشريعية" و دەسەڵاتی جێبەجێکردن "تنفيذية" بەدەست خۆیانە "ل٣٤١".

موڵکایەتی رەتبکەنەوە و پارێزگاری لە بنەمای خاوەندارێتی بکەن "التملك"، بەم گۆڕانە ساکارە لە پرەنسیپەکەدا "المبدأ" دەتوانن هەموو یاسا و حکوومەت و ئابووری و دامەزراوەکان بگۆڕن، هەروەها دەتوانن شەڕ لە زەوی دووربخەنەوە "ل٣٤٥-٣٤٦".

هەموو کارێکی مرۆیی بەزەرورەت لە هێزی کۆمەڵەوە بەرهەم دێ، بۆیە هەموو موڵکایەتییەك موڵکی کۆمەڵە و دابەش ناکرێ، لەبەر هەمان هۆکار: بە چەند وشەیەکی روونتر، کار موڵکایەتی تێکدەشکێنێ. لەگەڵ ئەوەی هێزی کرێکار وەك هەموو ئامرازێکە لە ئامرازەکانی کار چ سەرمایەی پاشەکەوتە، یا موڵکایەتی کۆمەڵی، دەبینن هەر جیاوازییەك لە مامەڵە و سەروەت و ساماندا بە جیاوازکردنی لەگەڵ توانادا، ئەوە دزی و ستەمە "ل٣٤٦".

سیاسەت زانستی ئازادییە: حوکمی مرۆڤ بۆ مرۆڤ سەرەڕای ئەو دەمامکەی کە خۆی لە پشت حەشارداوە، بریتییە لە چەوساندنەوە و سەرکوتکردنی، لێرەدا دەبینین بەرزترین بەرکەماڵبوونی کۆمەڵگا لە یەکێتی نێوان سیستەم و ئاژاوەگێڕیدا دەردەکەوێ "ل٣٤٦".

لە "یادنامەی دووەم"دا نامەیەك بۆ م. بلانکی دەربارەی موڵکایەتی ١٨٤١

"مرۆڤ بۆ ئەوەی وەك پاشا بژی، پێویستە کاری ئەوانی تر بدزێ، کرێکار بکوژێ —موڵکایەتی باوەشێکی گەورەیە بۆ کلۆڵی و تاوانەکانمان- موڵکایەتی چلێسیە و گۆشتی مرۆڤ دەخوا، فێڵ و توندوتیژی و دزی چەند ئامرازێکن کە موڵکدار بە کاری دەهێنێ بۆ تاڵانکردنی کرێکار "ل١٧".

هەموو هۆکارەکانی جیاوازی کۆمەڵایەتی لە سێ خاڵ کورت دەکەینەوە:

١- دەستگرتن بەسەر هێزی کۆمەڵیدا، بەخۆڕایی.

٢- جیاوازی لە ئالۆگۆڕکردندا.

٣- مافی بەدەستهێنانی قازانج و خۆشگوزەرانی.

لەگەڵ ئەوەی ئەم ڕێگا سێگۆشەیە کە بۆ تالانکردنی مافی خەڵکی بەکاردێ، بە شێوەیەکی سەرەکی ناوەڕۆکی موڵکایەتی پێکدەهێنن، دەبینن شەرعییەتی موڵکایەتی ڕەتدەکەمەوە و بە دزی دەچوێنم" ل١٢٦".

من بانگەشەی ئازادی کرێکار دەکەم، بەشداری نێوان کرێکار و خەڵکی، بە یەکسانیان لەگەڵ دەوڵەمەندەکان، هانی شۆڕش دەدەم بە هۆی هەموو ئەو ئامرازانەی کە دەمان گەیەنێ پێی: نووسین، ڕۆژنامە، قسە، کار و نموونە. ژیانم بریتییە لە مژدەیەکی بەردەوام "ل١٤٩".

سەرهەڵدانی سیستەم لای مرۆڤایەتی یا بنەمای ڕێکخستنی سیاسی-١٨٤٣

کەم نین ئەو کەسانەی کە داناییەکی پتەو و عەقڵێکی باڵایان هەیە، کە فکرەیەك وەکو ڕووناکییەکی لە ناکاویان لەگەڵدایە، بە مێشکیاندا تێدەپەڕێ و خەیاڵاتێکی تێدەچێ کە تاکە لە جۆرێتیدا. جوانترین نموونەی ئەم جۆرەش جان جاك ڕۆسۆیە، بەڵام شارل فۆرییەی نووسەری "جیهانی پیشەسازی" زیاتر نموونەی سیحرێکی زهنیە" ل٨٥". لە ڕاستیدا ئەو شڵەژانە فکریە گشتگیر و قووڵەی کە لە هێڵە پانەکانیدا پەیڕەوی لێدەکا، دەتوانێ هەمموو وەهمە زانستی و سیاسی و ئایینییەکانمان بۆ ڕاڤەبکات "ل٨٧". ئەو فەیلەسووفانەی کە قسەمان لەسەر کرد، بە پشتگیری کردنیان بۆ خێزانی بیروباوەڕەکان، ئەو

گرفتانەی پێ چارەسەر دەکەن، کە پەیوەست بوون بە مرۆڤ و کۆمەڵگا –لە دەرەوەی چوارچێوەی ئەزموون و شیکردنەوە- بەو سەرقاڵییەی کە بیری مرۆیی دەستی پێکرد لە ماوەی هەردوو سەدەی چوار و پێنجی پێش زایین گەیشتە بەرزترین ئاستی چڕێتی، واتە ئەو چەرخەی کە یۆنان، سوکرات و ئەفلاتوون و سۆفیتەکانی بەخۆوە بینی "ل٨٩".

سیستەمەکەی هیگڵ "منظومة" جارێکی تر بۆ بیروباوەڕی سێینەی بەرەوی پەیداکرد، بەو پێیەی شیکارییەکان "حلولیون" و میسالیەکان و ماددییەکان گۆڕان بۆ سیستەمی سێینەیی "ثالوثین"، زۆر کەس پێیان وابوو کە نهێنییەکی مەسیحییە و لە ڕێگادایە ئاسایی بێت بۆ غەیبییەت "میتافیزیکا". بەم شێوەیە ((لەو تێبینیانەی کە پێشتر باسمان کرد و پەیوەست بوون بە ژمێریاری و ڕووەکناسی و ئاژەڵناسی.... خوێنەر ئامادەیە بۆ ئەوەی لەمە تێبگا)). دەبینن سروشت لە کۆی خۆیدا زیاتر بۆ جۆرێك لە پۆلێنی چوارینەی ئامادەیە نەك پۆلینی سێینەی، سروشت دەتوانێ بۆ زۆر پۆلێنکاری تر ئامادە بێ.

لە ئەنجامدا دەبینین بیرۆکەی داهێنانی پێشکەوتوو کە هیگڵ بانگەشەی بۆ دەکا، تەنها وەسفی دیدگایە کە لە نێوان هەزاران دیدگای وەك خۆی هەڵبژاردووە، ئەم وەسفەش ڕێکتر و پاکترە لەو سیستەمە دەبییە "النظام العشري"، ئاشکرایە ئەو دڵنیایەی کە کۆیکردەوە ناتوانێ جەخت لەسەر حەقیقەتی کۆتایی بکات، وەك چۆن جەختکردنێکی ڕەها لەسەر ڕاستێتی ئەو ژمارە سیستەمە "منظومة" ناتوانن بیسەلمێنن کە ئەمە تاکە سیستەمە، کە سروشت پەیڕەوی لێدەکا.

ماوە بڵێین کە ڕێکخراوەکەی هیگڵ بووە هۆی تاوانبارکردنێکی زۆر: هەندێك کەس سکالایان لەو زنجیرەیە کردبوو، کە تێیدا باسکرابوو، کە زۆرینەی جار

تەنها دروستکردنی زمانەوانییەك بوو، کە لە نێوان خۆی و واقیعدا نەدەگونجا. هەندێکی تر سکالاَیان لەو بەرهەڵستکارییەی نێوان دارشتەی یەکەم و دووەم دەکرد، کە بە گوێرەی پێویست تێبینی نەکرابوو، لەگەڵ ئەوەشدا دارشتەی سێیەم لە دوو دارشتەی یەکەم و دووەم دروست نەدەبوو. لە راستیدا ئەو رەخنانە ناتوانن سەرسامان بکەن: هیگڵ لە بڕی ئەوەی چاوەڕێی رووداوەکان بکا پێشیان دەکەوت، ئەمەش دارشتەکەی زۆر کاڵ و نەگەبیو دەکرد، لە بڕی چووبوو کە دەتوانێ یاسایەکی کۆگیری و بە پێدانی راستێتی بە درێژەدان وازناهێنێ. دەتوانین بەیەك وشە بڵێین هیگڵ خۆی لەناو زنجیرەیەکی تایبەتدا بەندکردبوو، وای دەردەخست کە دەتوانێ لە -رێگای ئەم زنجیرەیەوە- راڤەی ئەو سروشتە بکا، کە راستیدا هەمە جۆرییەکی زۆر لە زنجیرە و رەگەزکانیدا هەیە "ل١٦٢-١٦٣".

بە شێوەیەکی لەناکاو درکم "پەیم" بە سەربەخۆیی رێکخستنی زنجیرە جیاوازەکان و مەحالبوونی سەرهەڵدانی زانستێکی سەرتاپاگیر کرد، وەکو چۆن درکم بە یاساکانی زنجیرەی ساکار "التسلسل البسیط" و رەگەزەکانی هاوسۆزی کرد ل "٢١٢". میتافیزیك لە ژێر دەسەلاَتی خۆی و دەسەلاَتی هەستێکی تایبەتدا کۆبۆتەوە، بۆ ئەوەی بمانخاتە سەر شتێك لە دەرەوەی بیرکردنەوەکان وەستاوە، میسالییەت چ خودەکی بێ یا بابەتەکی، بە ئەفسانە رۆپۆش کراوە، بەلاَم گومانگەرایی Scepticisme و ئازارەکانی، هەرگیز ناتوانێ بمانگاتێ و تووشمان بێ" ل٢٨٨".

پێشکەوتنی کۆمەڵگا، بە پێشکەوتنی پیشەسازی و نزیکبوونەوەی ئامرازەکان لەبەرکەماڵبوون دەپێورێ، کەسێك کە نەتوانی و نەزانێ چۆن ئامێرێك بە کاردێ، ئەوە کەسێکی ناوازەیە "شاذ" و بوونەوەرێکی لەبارچووە: بەهیچ شێوەیەك مرۆڤ نییە. لێرەدا دووبارەی دەکەینەوە کە مرۆڤ لە نێوان هەموو زیندەوەرەکانی تردا تەنها ئەو کاردەکا. ئایینە کۆنەکان لەم راستیەدا بەڵگەی

نەفرەتی ئاسمانین: لە راستیدا کار لە کۆمەڵگا سەرەتاییەکان کەم بەرهەم و بە ئازاربوو. هەرچەند زانستی نوێ، جارێکی تر ناتوانی لە کاردا هیچ ئاشکرا بکا، تەنها شایەتێکی یەکلایکەرەوەی سەربەرزییە بالاَکانمانە "ل٢٩٨".

ململانێی نێوان کار و سەرمایە، ململانێیەکە، کە لایەنگرانی پێشکەوتن سکالاَیان لە دەست دەکرد، لە بڕی ئەوەی لە رێگای هاوبەشەکییەوە "الشراکە" ئەو جیاوازیەی کردوویەتی نێوان کرێکار و سەرمایەدار بهێڵنەوە، پێویستبوو بە ملکەچکردنی سەرمایە بۆ کار و بە گۆڕینی بە بەگزادەیەکی سەرمایەدار بۆ فەرمانبەرێك کە سەرپەرشتی ژمێریاری داهات و دابەشکردنی باج و سەرانە کۆتایی پێ بێ "ل٣١٣".

دیالێکتێکی زنجیرەیی "التسلسلی"، ئامرازێکە بۆ هەڵوەشانەوەی بەڵگەنامە "المیثاق" و رێکخستن و محاکمەکان و ئەو جبەخانە بەرێوەبەریانە، پشتی پێ دەبەسترێ، هەروەها وەکو چۆن لە تێکشانی پاڵنەرەکانی زۆرداری و هەڵکەندنی زۆرداری پشتی پێ دەبەسترێ. یەك کیلۆگرام بارود دەتوانێ بۆمبێکی پێ دروست بکرێ، بەلاَم یەك لەم بیروباوەڕانە دەتوانێ هەزاران سەرباز بجوڵێنێ "ل٤٦١".

لە "سیستەمی دژپێکە ئابوورییەکان" ١٨٤٦، بەشی یەکەم

زۆربەی فەیلەسووفەکان، بەو پێیەی کە زمانزانن، تەنها بوونەوەرێکی عەقلانی لە کۆمەڵگادا دەبینن، یا بەشێوەیەکی وردتر، ناوێکی رووت بە کاردێ بۆ پێناسەکردنی کۆمەڵە مرۆڤێك. زۆرجار لە کاتی منداڵیماندا، لە رێگای فێرکردنی یاسا سەرەتاییەکانەوە، دەگەین بە چەند ناوێکی کۆمەڵی، یا ناوی جۆر و پۆلەکان کە هەرگیز ئاماژەی حەقیقەت نین. لەم بارەیەوە پێویستە هەندێ شت بڵێم، هەرچەندە من کەمتەرخەم بووم سەبارەت بەو بابەتەی کە

لێی دەکۆڵینەوە. کۆمەڵگا، سەبارەت بە ئابوورییەکی حەقیقی بوونەوەرێکی زیندووە، کە زیرەکی و چالاکی خۆی هەیە، و پەیڕەوی لە چەند یاسایەکی تایبەت دەکا کە تەنها لە ڕێگای تێبینییەوە دەشێ ئاشکرا بکرێ. بوونی "وجود" کۆمەڵگا لە ڕێگای شێوەیەکی سروشتی بەرجەستەکراوەوە پێچەوانە نابێتەوە، بەڵکو پێچەوانە بوونی پەیوەستە بە گونجان و پابەندییەکی بە سۆزی نێوان هەموو ئەندامەکانی. بەو شێوەیەی کە پێشتر باسمان لە کۆمەڵگا کرد لە قووڵایی زمانەکەماندا هیچ دارشتەیەکی مەجازی تێدانەبوو، ئەو شتەی کە ناومان نا مرۆڤ، بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتی و یەکەیەکی ئەندامی "عضوی" هاوسۆزیە. لە دیدگای هەر کەسێکەوە روونترین بیر دەربارەی یاساکانی کار و گۆرینەوە... هتد دەبینین واقع و کەسایەتی مرۆڤی کۆمەڵی تەواو لە واقع و کەسایەتی مرۆڤی تاکی دەچێ. هەموو ئەم جیاوازیانەی کە لە تاکێکی مرۆییدا دەردەکەوێ، خۆی لەسەر شێوەیەی کۆئەندامیێ دەردەخا کە بەشەکانی روویەکی ماددیانەی هەیە، کە زیرەکییەکە لە لای کۆمەڵگا ناتوانین نموونەی بدۆزینەوە، هەرچەندە زیرەکی و هەرەمەکی و پێشکەوتن و ژیان یا هەر شتێك کە حەقیقەتی بوونەوەرەکان دەردەخا —لەسەر بەرزترین ئاست- ئەمانە سەبارەت بە کۆمەڵگا و هەروەك بە مرۆڤیش، چەند مەسەلەیەکی جەوهەرین "ل١٢٣".

شتێکی نەشیاو، ئەستەم نییە، کە پرۆلیتاریا لە چوارچێوەی سیستەمەکانی کۆمەڵگای ئێستادا و لە ڕێگای پەروەردە و فێرکردندا بگاتە خۆشگوزەرانی، بەڵام شتێکی ئەستەمە لە ڕێگای خۆشگوزەرانییەوە بگاتە پەروەردە و فێرکردن، ئەمەش لەبەر ئەوەی ئەگەر پرۆلیتاری لادەینە لاوە مرۆڤ ئامێرێکە بێ توانایە لە هەستکردنی بە خۆشی و فێربوون. سەلماندنەکە تەواو دەبێ، لە لایەك کرێ بە بەردەوام بەرەو نزمی دەڕوا لە بری ئەوەی بەرزبێتەوە، لە لایەکی ترەوە زیرەکییەکەی بە کەڵکی نایەت، واتە سەبارەت بەو هەڵگەڕانەوەیە بە

ئاراستەی بەربەریەتی و کلۆڵی دەبا. هەموو ئەو هەوڵانەی کە لەم ساڵانەی دوایدا لە فەڕەنسا و بەریتانیا دران، بە ئامانجی چاککردنی بارودۆخی چینی هەژار و کاری منداڵ و ئافرەت و فێرکردنی سەرەتایی، تەنها شتێکی دروستکراوبوو بە ئاراستەی دژی بەها ئابوورییەکان و سەرەتاییەکانی سیستەمێکی جێگیر. پێشکەوتن، سەبارەت بە کرێکار بەردەوام کتێبێکی بە حەوت مۆر داخراو بووە. ئەم نهێنییەش، لە ڕێگای راڤەکردنێکی یاسایی پێچەوانە چارەسەر ناکرێ "ل١٦٤".

مافی خودایی "الحق الالهی" یا بنەمای دەسەڵات لە ڕێگای ئامراز و کارگەوە چووە ناوجەرگەی ئابووری سیاسییەوە. سەرمایە، کارگە، تازیاری "الأمتیاز"، قۆرخکردن، موڵکایەتی، راسپاردن "التوصیة"، ئەمانە هەموو لە فرمانی ئابووریدا، تەنها چەند ناوێکی هەمە جۆرن کە ئەمرۆ پێیان دەڵێن: دەسەڵات، دەسەڵاتکردن، رابەرایەتی، یاسای نووسراو، ئاین، خودا، یا هەموو ئەو چەمکانەی کە بوونەتە هۆی کلۆڵی و تاوانەکانمان، کە هەرچەند هەوڵی پێناسەکردنیان بدەین لە نێو دەستەکانماندا دەتوێنەوە "أفلتت".

ئایا دەبینن کە لەناو بارودۆخی ئێستای کۆمەڵگاکاندا ئەستەمە، کارگە و ئامێرەکان بۆ خزمەتی بەرژەوەندی گشتی بە کاربێ، لە بری ئەوە خزمەتی بە بەرژەوەندی چینێکی کەم دەکا، کە کەم کاردەکەن و زۆریش دەوڵەمەندن؟ ئەمەیە کە پیریر گورییە "هەوڵی بۆ دەدا" ل١٩٥".

خێزان جۆرێك یاخانەیەکی ئەندامی "عضوي" کۆمەڵگا نییە، بەڵکو لەناو خێزاندا "وەکو م.دی پۆناڵد تێبینی کرد، جێگای هیچ نییە، تەنها جێگای یەك بوونەوەری کۆمەڵایەتی و یەك زهن و یەك رۆح و یەك لاشەیە، وەکو کتێبی پیرۆز دەڵێ: خێزان لانکەی موڵکایەتی و Monarchie و باوکسالارییە Patriciat،

کە تیایدا بیرۆکەی دەسەڵات و سەروەری دەردەکەوێ و دەمێنێتەوە، کە لەناو دەوڵەتدا زیاتر دەپارێزرێ. لەسەر جۆری ڕێکخستنی خێزانی هەموو کۆمەڵگا کۆن و دەربەگییەکان ڕێکیان دەخست، بەڵام دیموکراسییەتی هاوچەرخ دژی ئەو ڕێکخستنە بە پاتریارکییە "بطريركيي" کۆنەبوو. کارگە، یەکەی پێکهێنەری کۆمەڵگایە ل٢٣٨.

لە ئەنجامی پێشکەوتنی ئەو دژپێکە ئابوورییانە، وای کرد سیستەم "النظام" لە کۆمەڵگادا بە ئاراستەی پێچەوانە بڕوا، واتا لە بڕی ئەوەی لە پلەیەکی باڵادابنرێت لە پلەیەکی نزم دانراوە، لە بڕی ئەوەی قەبارەیەکی دیاری هەبێ، بە شێوەیەکی بە تاڵ بوونی هەیە، لە بڕی ئەوەی لە ژێر تیشکی ڕووناکی دابنرێ، فرێدراوەتە تاریکییەوە، بەم شێوەیە دەسەڵات -کە لە ناوەڕۆکدا وەك سەرمایەدارە- لە ڕێگای ململانێی ناو کۆمەڵگاوە دەبێتە جاسووس و زۆردار و ستەمکار و سەرپەرشتی پرۆسەی بەرهەمهێنیان دەکا، دەسەڵات لە بڕی ئەوەی ملکەچی بێ، پاشا و ڕابەرە.

چینی کرێکار، لە هەموو سەردەمێکدا هەوڵی خۆی داوە بۆ چارەسەرکردنی ئەم دژکارییە، ئەمەش لە ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ پارچەیەکی ڕەسمیدا، بەڵام کلیلی ئەم چارەسەرە تەنها لە دەستی زانستی ئابووریدایە ل٢٨٩.

لە بەرامبەر ئەمەشدا، دەبینین ئەو دیاریکردنانەی زانستی ئابووری، یا ئەو دیاریکردنانەی کە هاوتای واقیعی مەسەلەکانن، پێمان دەڵێ دەسەڵات بریتییە لە زنجیرەیەك ئەرکی نابەرهەمهێن، کە پێویستە لەسەر ڕێکخستنی کۆمەڵایەتی بە شێوەیەکی بەردەوام بەرەو هێنانەوەی "تقليص" بڕوا. کەواتە چۆن دەکرێ، ئەم دڵنیایە بێتەدی کە لەسەر زمانی ئابووری سیاسیدا بەرپەرچ دراوەتەوە، کە دڵنیایەکی "أمنية" خۆشەویستە لای گەل، لەگەڵ بوونی

بنەمای دەسەڵات کە خۆشەویستە لای دیموکراسییەکان، کەواتە چۆن حکوومەت لەناو ئەو گریمانەیەدا خزمەتکارێکی ملکەچ و دەستەیەکی ناوەندی دەبێ؟ ل٣٤٠-٣٤١.

دەسەڵات، ئامرازێکی هێزی کۆمەڵییە کە کۆمەڵگا وەکو ناوەندێك دوروستی کردووە، بۆ ئەوەی لە نێوان کرێکار و مرۆڤە خاوەن ئیمتیازەکان خزمەت بکا. بەڵام کاتێك خۆی دەبینێتەوە -بە شێوەیەکی ناچارەکی- پابەندی سەرمایەداری بووە و دژی پرۆلیتاریا وەستاوە ل٣٤٥.

مەسەلەکە سەبارەت بە چینی کرێکار لە دەست گرتنی بەسەر دەسەڵات و قۆرخکاریدا دەرناکەوێ، بەڵکو لە دەسەڵات و قۆرخکاریدا دەردەکەوێ کە واتای گەیشتنییەتی بە دەسەڵاتێکی گەورە لە نێوان پۆلەکانی گەل و ناوچەرگەی کاردا، بەم شێوەیە دەسەڵات بە هێزتر دەبێ و دەوڵەت و سەرمایەش ملکەچی خۆی دەکات ل٣٤٥.

لە "دژپێکە ئابوورییەکان" بەشی دووەم ١٨٤٦

سەرەتا، گرنگی بە لایەنی کار دەدەین. کار یەکەم تایبەتمەندییە لە تایبەتمەندییەکانی مرۆڤ و یەکەم خوورەوشتی جەوهەرییە لە خوورەوشتەکانی مرۆڤ. مرۆڤ بۆ خۆی بوونەوەرێکی کرێکارە، واتا بوونەوەرێکی داهێنەرە ل٣٦١.

کەواتە کاری چییە؟ تا ئێستا چەمکێك بۆ پێناسە کردنی نییە، کار پەیامی ڕۆحە، کاتێك کار دەکەین واتە ژیانی خۆمان ڕازی دەکەین، کاتێك کار دەکەین -بە یەك وشە- بوونی خۆمان تەرخان دەکەین واتا دەمرین ل٣٦٢.

مرۆڤ لە ئەنجامی کار و تەرخانکردنی خودی خۆیدا دەمریّ ل٣٦٢. مرۆڤ دەمریّ لەبەر ئەوەی کار دەکا، ئەمەش جوانە، چونکە بە کریّکاری لە دایك بووە، چارەنووسی دونیایی مرۆڤ هیچ پەیوەندییەکی بە نەمرییەوە نییە ل٣٦٣.

هەرچەند ئیّمە پیّشتر زانیمان کە هیچ شتیّك لەناو ئابووری کۆمەڵایەتیدا بە پشوی خۆی ناسووریّتەوەو چیّژ لە هیچ نموونەیەك لە سروشت وەرناگریّ، ئیّمە ناچارین لە پیّناو چەند کاروباریّك "أمور" کە نموونەیان نییە، چەند ناویّکی تایبەت و زەمانیّکی تازە دابهیّنین، ئەوەش جیهانیّکی باڵایە "متسام" کە بنەماکانی لە سەرووی بنەماکانی ئەندازە و بیرکارییەوەیە، توانای خۆیشی نە لە هیّزی راکیّشان و نە لە هیچ هیّزیّکی سروشتییەوە سەرچاوەی نەگرتووە، بەڵکو ئەندازە و بیرکاری وەکو دوو ئامرازی ناوەندەکی بەکاردەهیّنیّ ل٣٨٩.

ئایا شتیّکی تری بخەمە سەر؟ کار پرۆسەی بەرهەرمهیّنانەوەی خودی خۆیەتی و لە واقیعی خۆیەوە وەری گرتووە ل٣٨٩. ئەو جیهانەی کە چوار دەوری داوین و لەناو ماڵ بڵاو بۆتەوە و دەمانجولیّنیّ، بەبیّ ئەوەی ببینین، تەنها لە ریّگای کارامەی و زرنگی خۆماناوە نەبیّ، بەبیّ ئەوەی بتوانین دەستی لیّ بدەین تەنها بە هۆی بەڵگەکانییەوە نەبیّ، ئەم جیهانە سەیرەش کۆمەڵگایە... ئەوە ئیّمەین! ل٣٨٩. ئەو جیهانە چییە، کە نیوەی ماددیە و نیوەی بەهۆی عەقڵەوە هەستپیّکراوە، ئەو جیهانە چییە؟ کە نیوەی زەرورەتە، نیوەی خەیاڵ، ئەو هیّزە چییە کە داوامان لیّ دەکا کار بکەین ئەو هیّزەی وامان لیّدەکا کە زیاتر هەست بە ئازادی بکەین؟ ئەم ژیانە بە کۆمەڵییە چییە؟ کە ئاگرەکەی دەمانسووتیّنیّ و هاوکاری خۆشی و پەژارەکانیشمانە؟ ل٣٩٠.

بەم شیّوەیە ئەم زانستە بە نورینی ئیّمە، زانستیّکە هیچ شتیّکمان پەیوەست بە خۆی ناداتیّ، نە لە ریّگای ئەزموون و نە لە ریّگای عەقڵەوە، زانستیّکە مرۆڤایەتی و هەموو ئەو شتانەی پەیوەستن پیّوەی، بە خۆی پوخت دەکاتەوە، ئەم زانستە لە بری ئەوەی وەك زانستەکانی تر لە پیّناسەکردنیّکی عەقڵانە بۆ واقع

دەربکەویّ، خۆی داهیّنەری عەقڵ و واقعیە، بەم شیّوەیە مرۆڤ داهیّنەری عەقڵی ئابووری و ئەندازیاری سیستەمە ئابوورییەکانە، هەروەها داهیّنەری ماددەی ئابوورییە، مرۆڤایەتی دوای ئەوەی عەقڵ و ئەزموونە ئابوورییەکانی بەرهەمهیّنا، هەستابە دروستکردن و داهیّنانی زانستی کۆمەڵایەتی "کۆمەڵناسی" ل٣٩١.

ئایا ئەتانەویّ مرۆڤ بناسن و دیراسەی کۆمەڵگا بکەن، ئایا دەتانەویّ کۆمەڵگا بناسن و دیراسەی سروشت بکەن؟ مرۆڤ و کۆمەڵگا بە گۆڕینەوەی وەك خود و بابەت و بەهاوسەنگی و هاوشیّوەی نیّوان هەر دوو زانستەکە خزمەتی یەکتر دەکەن لە کۆتایی بەرکەماڵبوون ل"٣٩٣".

پاشکۆی سیستەمی دژیّکە ئابوورییەکان

ئەو تیّبینیانەی کە پرۆدۆن لە پەراویّزی کتیّبەکەی کارل مارکس "کلۆڵی فەلسەفە" نوسیوویەتی:

"شتیّك کە لیّی تیّنەگەیشتووی، ئەوەیە کە ئەو پەیوەندییە کۆمەڵایەتییە دیاریکراوانە، مرۆڤ خۆی بەرهەمییان دیّنیّ وەکو چۆن حەریر و سوف بەرهەم دیّنیّ "رەخنەی مارکس لە پرۆدۆن".

المخاتلة: ئەو شتەی بە دیاریکراوی وتم: کۆمەڵگاکە یاسا ئەزموونکاری و کەلوپەلەکانی بەرهەمدیّنیّ ل٤١٦.

ئایا دەبینن کە من، لە کلۆڵی بیردا وەکو ئیّوەم! ئایا هەرگیز بینیوتانە وام دەرخستبیّ کە بنەماکان شتیّکی تر بن نەك چەمکیّکی زهنی هەروەها هۆکاری لە دایکبوونی واقیعەکان نەبن؟

تیّبینییەکانی پیّنجەمتان تەنها ئەو پەڕی درۆ و بووختانن بۆ من. مانای حەقیقی کتیّبەکانی مارکس، ئەوەیە داوای لیّبوردن دەکەم، چونکە لە هەموو لاپەڕەیەکی کتیّبەکەم، وەك من چۆنم کردووە ئەویش ئاوهای بیرکردۆتەوە! خویّنەر ئازادە لە پەی بردنی بەوەی کە ئایا مارکس دوای ئەوەی منی –واتە کتیّبەکانی- خویّندۆتەوە، وەك من بیری کردۆتەوە یا نا "ل٤١٨".

له "دانپیانانەکانی شۆڕشگێڕێك" ١٨٤٩

من له لایەن رەش و رووتەکان و رۆژنامەوانانی پرۆلیتاریا هەڵبژێردراوم، بۆیە پێویستە لە سەرم ئەم جەماوەرە بەبێ رابەر و ئامۆژگاری بەجێ نەهێڵم، سەد هەزار مرۆڤ مافیان پێداوم گرنگی بە کێشەکانیان بدەم ل"١٧٠".

پێویستە مەعنەویاتی کرێکاران بەرزبکەمەوە، تۆڵەی شۆڕشی حوزەیران بکەمەوە لە درۆیی دواکەوتوویی، پێویستە کێشەکان بە هێزێکی زیاترەوە، بەڵکو بە جۆرێك لە تۆقاندن بخەمەڕوو "ل١٩٢".

رێکخستن و کار و بەشداری و هاوبەشی کردن جەختکەرەوەی پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکانن، هەرچەندە پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکان پێکهاتە سیاسییەکان لە پلەی دووەم دادەنێ یا هەر رەتی دەکاتەوە، کەواتە چۆن داوا لە حکوومەت بکرێ دەستپێکەری پێشکەوتنێکی وا بکا؟ پێشکەوتن بە لای حکوومەتەوە، بە ئاراستەی پێچەوانەی ئاراستەی کرێکارەوە دەڕوات: مێژوو شایەتی ئەوەیە کە حکوومەت لە بڕی ئەوەی پێشبکەوێ، بەردەوام بەرەو دواوە گەڕاوەتەوە ل٢٢٨.

"بنەمای گشتی شۆڕش لە سەدەی نۆزدەهەمدا" ١٨٥١

ئەی بورژواکان، ئێوە زۆردار و نکۆڵ لێکەری جوانین: ئەو سەرکوتکارییەی کە دوای رۆژانی حوزەیران هاتن داوای تۆڵەکردنەوە دەکەن، ئێوە لەگەڵ دواکەتوییدا رێکەوتوون سووك و ریسوا دەبن ل"٩٥".

هیچ کەس ناتوانێ نە شۆڕش سەرکوت بکاو نەفێڵی لێبکاو نەناشرینی بکاو نەهەرەسی پێبێنێ. هەرچەند هەوڵی کوژانەوەی شۆڕشتاندا، ئەوەندە زیاتر هێزی هەڵگیرسانی زۆرتر بوو و کردتان بە کێشەیەك کە بەرگری ناکرێ ل"١٠١".

گێل و گەوالییەکانی حکوومەت وای لە شۆڕشگێڕەکان کرد کە زانستێك بۆ خۆیان دروستبکەن، بەبێ تابووری دواکەوتووەکان کە هاوەڵی لە شەکانمان بوون و نەمان دەتوانی بڵێین ئێمە سۆسیالیستین، بۆ کوێ چوون لە کوێن؟ ل"١٠٩".

رژێم "النظام" چی دەوێ؟ دەیەوێ پێش هەر شتێکی تر دەرەبەگایەتی سەرمایەداری بە مافەکانی خۆیەوە بهێڵێتەوە، دەیەوێ سەر پەرشتیکردنی سەرمایەداری بەسەر کاردا دەستەبەر و زیاد بکا. رژێم دەیەوێ ئەگەر بکرێ لە رێگای رێکخستنی کرێکار و کارگەکان لە هەموو جێگایەك چینی مشەخۆر پەرەپێبدا، دەیەوێ بە یارمەتی ئەرکە گشتییەکانەوە دووبارە مولکایەتی زەبەلاح پێکبهێنێ و توند بکا ل١٤٧.

پێویستە لە بەرامبەر کۆماردا کۆمەڵگا دابمەزرێ، بەڵام ئەمە بە حکوومەت نەبێ ناکرێ... بۆیە چەقی مەرکەزی زیاد بێ بەبێ ئەوەی کۆمەڵگا بە هیچ دامەزراوەیەکەوە بتوانێ بەرهەڵستکاری بکا، دەیانەوێ کاروبارەکان لە رێگای زۆر بڵێی بیروباوەڕە سیاسییەکان و نکۆڵی کردن لە بیروباوەڕە کۆمەڵایەتییەکان بگاتە پلەیەك، کە نەکۆمەڵگا و نەحکوومەت لەگەڵیدا هەڵنەکەن؛ کەواتە مەرجی هەبوونی دووەم لەسەر ملکەچی و بە کارهێنانی یەکەم وەستاوە ل"١٢٥".

ئەگەر سەد پیاو، هەوڵەکانیان یەکخەن نەك سەد بە قەدەر ئەوەی کە پیاوێك بەرهەمی دێنێ، بەڵکو دوو سەد یا سێ سەد یا هەزار بە قەدەر ئەو بەرهەمدێنین. ئەمە پێی دەڵێین —هێزی کۆمەڵ- لە ئەنجامدا دەگاتە پوختکردنەوەی بیانوویەك سەبارەت بەم مەسەلەیە، کە ئەم بیانووەش وەك مەسەلەکانی تر، بەبێ وەڵام دەمێنێتەوە، کە دژی بارودۆخی هەندێ لە مولکدارەکان ئاراستەکراوە. بیانووەکە دەڵێ نابێ بە پێدانی کرێی ژمارەی کرێکارەکان، بۆ دەستکەوتی بەربوومەکانیان بە شێوەیەکی یاسایی وازبهێنین. بەڵکو پێویستە دوو یا سێ بە قەدەر ئەو کرێیەیان بدرێتێ، خزمەتێکیان پێشکەش بکرێ لە ئاستێك کە هاوشێوەی هەر یەکێکیان بێ ل"١٦١".

بەڵێ، کارگە کرێکارییەکان، بەو پێیەی دژی کاری کرێن و جەخت لەسەر گونجان دەکەن "گونجانی کرێ لەگەڵ کار"، بەو پێیەی داواکارە رۆڵێکی سەرەکی بگێڕێ لە

دوا رۆژی نزیکمان، ئەو رۆڵەی بە تایبەت هەڵدەستێ بە بەڕێوەبردن و جێبەجێکردنی ئامرازەکانی کاری گەورە."ل١٧٥".

پێش ئەوەی زۆر بووەستین پێویستە بە چارەسەرێك بگەین، دەبێ بزانن من پەیڕەو کاری هەنگاوەکانی دەست بەسەراگرتنی هەموو موڵکایەتییەکانم.... کە دەست بە سەرداگرتنێك بێ بێ قەرەبووکردنەوە ل٢٦٤.

پۆلینکردنێکی سەرتاپاگیر هیواشکردنەوەی ناچارەکییە بۆ هەموو شۆڕشێك. ئێستا، شەست ساڵ ئاژاوەگێڕی مێرکانتلایەتی و ئابووری، شەوێك دێت هاوشێوەی شەوی "٤" چواری ئاب کە هەرگیز ناتوانن لە دەستی هەڵبێن ل٢٦٥.

بۆ جارێکیش بێ بزانن: لە توندترین بەرە ئەنجامی شۆڕش دوای رێکخستنی کار و موڵکایەتی، رەتکردنەوەی مەرکەزییەتی سیاسی و دەوڵەتە ل٣٣٦.

ئەی بورژواکان پێشتر دەتانووت کە کۆمار لە سەرووی ئاستی هەڵبژاردنە گشتییەکانەوەیە، ئەگەر ئێوە لەم دارشتەیە تێبگەن، دەزانن کە شۆڕش دەکەوێتە سەرووی کۆمارییەوە ل٣٥١.

(مشتومڕ دژی لویس بلانس و بیارلیرۆ) ١٨٤٩-١٨٥٠

ئێمە دەوڵەت و حکوومەت رەتدەکەینەوە، چونکە جەخت دەکەینە سەر کەسایەتی و سەربەخۆی جەماوەر، ئەمەش مەسەلەیەکە دامەزراوەکانی دەوڵەت هەرگیز باوەڕیان پێی نییە ل٣٦٩.

بەڵام سەبارەت بە دەوڵەت، دەتوانین و پێویستە لە سەرمان چونکە سەرەڕای ئەو هەمەجۆرییەی رووخسارەکان، دەڵێن گرفتی رێکخستی دەوڵەت لەگەڵ گرفتی رێکخستنی کاردا تێکەڵ و رووبەڕوو دەبنەوە، لە سەرمان پێویستە لە ئەنجامی ئەمەدا بارودۆخێك دروست بکەین کە کارگە لە پاککردنەوەی حکوومەتدا پشتی

پێ ببەستێ، بەبێ ئەوەی پێویستی بە یاسا دانەرێك یا پاشایەك هەبێ، ئەوەش لەبەر ئەوەی کار بەپێی یاسا تایبەتییەکانی خۆی رێکدەخاتەوە ل٣٩٥.

ئەم دوو گریمانەیە پاککردنەوەی ملکەچی مرۆڤ بۆ مرۆڤ و پاککردنەوەی دەسەڵاتی مرۆڤ لەسەر مرۆڤ، یەك گریمانەن ل٤١٠.

"شۆڕشی کۆمەڵایەتی کە هەڵگەڕانەوەکەی ٢ی کانوونی یەکەم سەلماندی" ١٨٥٣

لە ساڵی ١٨٤٨، دەتوانم بڵێم زۆر پێش ئەوە، چارەنووسێك کەوتە ئەستۆی رابەرە سیاسییەکانی فەڕەنسا، ئەو چارەنووسەش گرفتی پرۆلیتاریا و گرفتی ئابووری بوو کە جێگای سیاسەتی گرتۆتەوە، هەروەها ئەو بەرژەوەندیانە بوو کە لە دەسەڵاتدا شاردرابوونەوە، بە کورتی: بیرۆکەی کۆمەڵایەتی بوو ل١١٨.

بەم شێوەیە گەلی فەرەنسی، لە جەماوەرە قووڵەکەیدا، بە هەموو ئەو مەرکەزیەتەی کە چوار دەوری گرتبوو، ئەو قەشانەی کە ئامۆژگاری دەکردن و ئەو سوپایەی کە چاودێری دەکردن و ئەو رژێمە یاساییەی کە هەرەشەی لێدەکردن و ئەو پارتانەی "حزب" کە دژایەتی دەکردن و ئەو سەرمایەدار و مێرکانتلیەتەی کە گەلی فڕەنسی کردبووە موڵکی خۆی، جا گەلی فەرەنسیان وەکو تاوانبارێك فڕێدابووە زیندانەوە و فەرمانی شەو و رۆژ چاودێری کردنی بەسەردا درابوو، بە زنجیرێك بەسترابۆوە و جلێکی شێتەکانیان درابوویە و دەسکێك پووشیان دەدرایە، بۆ ئەوەی لەسەر بخەون، نانێکی رەش و جامێك ئاویان دەدرایە بۆ ئەوەی بژین. کەی و لە کوێ گەلێکتان دیووە کە لەم گەلە زیاتر بێزار کرابێ و ئازار درابێ ل١٢٧.

بە نورینی هەندێ کەس، سەربەخۆیی بوونی پرۆلیتاریا وەك داماڵینی موڵکایەتیە (بورژوازییەت)، لە پێناو ئەمەدا پرۆژەکان زۆر و جۆراوجۆر بوون، بوونە

سەرچاوەیەك کە درۆ و تەلەکەبازی تێدا بزر نەدەبوو، درۆ و تەڵەکەبازی ئەو دوو شتەی کە پارتی کوماری پێی بە ناوبانگ بوو. بە کورتی، ئەوان نەیان دەوێرا و هەرگیز ناتوانن بوێرن ل١٣٧.

لە دووی کانوونی یەکەم، جەماوەر ماندوبوون و نەیان دەتوانی ئالۆگۆڕ و دەستپێشخەری بکەن، بەڵام بورژوازییەت پەشۆکابوو، دەیویست پشتگیری رابەرێك بکات کە بتوانێ پارێزگاری لە بەرژەوەندییەکانیان بکات ل١٦١.

بەم شێوەیە لویس ناپلیۆن شۆڕشەکەی قبوڵ نەکرد، تەنها دوای دڵنیابوونی جێبەجێکردنی دواواکارییەکانی. هەروەها لە بری ئەوەی خۆی بە شۆڕشەکەوە پابەند بکات، چوو شۆڕشەکەی بە کەسایەتی خۆیەوە پابەندکرد، ئاوا لە کۆتاییدا کاتێ بینی کە هەموو لایەنەکان دژی ئەون کە نەدەیتوانی خۆی بداتە پاڵ لایەنێك و نەدەیتوانی لایەنێکی تایبەت بۆ خۆی دروست بکات، بۆیە ناچار بوو دوژمنەکانی پارچە پارچە بکات، لە پێناو مانەوەی خۆیدا- ناچار بوو جارێك باس لە شۆڕش بکا، جارێکی تر باس لە دژە شۆڕش بکات ل١٩٨.

ئەو مەسەلەیەی کە سۆسیالیستی هێرشی کردەسەر، دووی کانوونی یەکەم لە ڕێگای هەڵسوکەوتە ئاژاوە گێریەکانییەوە کە سەرپەرشتی بیروباوەڕەکانی دەکرد ئەو پەشۆکانەی کە تووشی بەرپرسانی بوو و لە ڕێگای ئەو دژکاریانەی کە مەراسیمەکانی پڕکردبوو و لە ڕێگای ئەو پرۆژانەی کە بڵاوی کردەوە و دواتر رەتی کردەوە و درۆ دەرکەوت بێ بنەمایی و کڵۆڵی بنەماکان و جێگیربوونە رووکەشەکەی، سەلماند ل٢١٩.

دەبینین کە "٢" کانوونی یەکەم —بە هۆی هەڵەی چەند کەسێك و پێویستەکانی سەردەم مێژوویەکیان تۆمارکرد- دوای ئەوەی هەولیاندا هەندێ چاکسازی باس بکەن، بۆ ئەوەی وەك ئەوانەی پێشووی خۆیان ملکەچی لادانی چەمکەکانی بن، بەڵام لە بەرزایی واقیعی کۆمەڵایەتییەوە کەوتنە دونیای برسییەتی کەسەکانەوە، بەبێ ئەوەی هیچ کەسێك بزانێ چۆن و بۆ ل٢٢٠.

شۆڕشی دیموکراسی و کۆمەڵایەتی پێکەوە، لێرە بە دواوە سەبارەت بە فەڕەنسا و ئەورووپا مەرجێکی ناچارەکییە، رەنگە ئەمری واقیع بێ، بۆیە پەناگەیە کە دەتوانێ جیهانی کۆن لە هەڵوەشانەوەیەکی حەتمی بپارێزێ. "٢٦٦"

روداوی دووی کانوونی یەکەم، جارێکی تر ناهێڵێ سیستەمی دەرەبەگایەتی، ئەو دەرەبەگایەتییەی کە لە رووی سیاسی و ئایینییەوە هەرەسی هێنا، وەکو حەقیقەتێك لە بواری پیشەسازیدا دەربکەوێتەوە، لە کاتێکدا کە مەرج و یاساکانی کار رووبەڕووی ئەم کارە دەوەستنەوە ل٢٧٣.

ئەو شتەی کە تائێستا لویس ناپلیۆن کردوویەتی، تەنها خزمەتکردن بووە بە هاوپەیمانی —پیرۆز ئەویش لە ڕێگای لێدانی دیموکراسی و شۆڕشەوە. تاکە پاداشتنی ئەم کارەش لە لایەن هاوپەیمانی پیرۆزەوە بۆ لویس ناپلیۆن، تەنها ئاسانکاری و یارمەتیدانی و پارێزگاری لویس بووە، بەو پێیەی کە سەرکوتکەر و رەقیبی شۆڕشە ل٢٧٧.

کەس ناتوانێ شۆڕش بخەڵەتێنێ، هەتا ئەگەر ئیمپراتۆرێکی زیندوو بێ، هەتا ئەگەر لە کاتێك بێ کە شۆڕش کپ بووبێتەوە، جیهانی هەموو کپ کرد بێ، هەروەها کەس بۆی نییە بەناوی شۆڕشەوە قسەبکا، هەموو ئەو بیروباوەڕانەی کە دژایەتی شۆڕش دەکەن رێزیان لێ دەگیرێ و بە هیچ دژکارێك وەڵام نادرێتەوە، ئەوەش لە کاتێکدا کە ئەو بەرژەوەندیانەی کە خزمەتی دەکا لە بیرکراوە یا فرۆشراوە ل٢٨١.

ئەگەر واقیع شایەتی حەقیقەتی شۆڕش و هێزەکەی بێ، ئەو واقیعەی کە درۆی تیا نییە "دووی کانوونی یەکەمە ل٢٨٢. بەڵێ سۆسیالیزم دەترسێ و شانازی بەو راستییەوە دەکا، ترس نەخۆشییەکە وەك هەموو نەخۆشییەکانی تر کوشندەیە، بەڵام کۆمەڵگای کۆن هەرگیز ناگەڕێتەوە ل٢٨٣.

ئەلیزییە، ئەو رەگەزە لێڵەیە کە لە ناوەڕۆکی خۆیدا مانای نییە، ئێستا لە لایەن دوو تێپەوە دژایەتی دەکرێ، کە بە پەرۆشییەکی یەکسانەوە دەیانەوێ دایماڵن، لە

راستیدا مەسەلەکە لەسەر ئەوە وەستاوە کە فەرەنسا شۆڕش دەناسێ یا دژکاری شۆڕشە ل٢٨٥. ئاژاوەگێڕی یا قەیسەرگەڕایی ئێوە دەبینین، کە تەنها ئێوەن لە نێوان ئیمپراتۆر و کۆمەڵگادا زەرەرمەندن، ئێستا بڵێین بە کام لەم دووانە سەرسامن، ئەوەش لەبەر ئەوەی لویس ناپلیۆن –وەك مامی نییە- تەنها لە ڕێگای شۆڕش و لە پێناو شۆڕشدا، دەکەوێ ل٢٩٤.

"فەلسەفەی پێشکەوتن" ١٨٥٣

تیۆرەی پێشکەوتن، شەمەندەفەری ئازادییە ل٤٣. ئێمە بە پاکی و چاکی ناگەین تەنها لە ڕێگای بزاوت و نوێبوونەوەدا نەبێ ل١٣١.

ڕێنمایی ڕکابەرێ لە بۆرسەدا" و "ڕەچاوکردنە کۆتاییەکان" بۆ چاپی سێیەمی بژارکراو ١٨٧٥

دوو چاپی یەکەمی ئەم کتێبە "ڕێنمایی" بەبێ ناوی نووسەر بڵاوبوونەوە (....)، بەم شێوەیە ماددە خۆی پێشکەش دەکا وەکو چۆن لە کاری بانکیدا وتمان: ماددە کارێکی ناخۆش و بە ئازارە....، چی گرنگە بۆ خوێنەر ئەگەر بزانێ لە کارەکەیدا چی ڕوودەدا وەکو نووسەر، بە پێی داواکار دەکەین؟ ئەمڕۆ، ئەمە بارودۆخەکەمە کە گۆڕاوە ل١.

پانزە ساڵ زیاتر نییە، ئەو کەسانەی کە بەو وریاییەوە چاودێری بزووتنەوەی ئابووریان دەکرد و لە کاتی ئاشتیشدا فەلسەفەی یەك نەگرتنی ڕەگەزە کۆمەڵایەتییەکانیان بەرزدەکردەوە، بۆ ململانێی نێوان ئەو ڕەگەزانە بەڵگەیان دەهێنایەوە کە وەك دژکارییەکانی هەژمار ناکرێن. مەسەلەکە بە ئاژاوەگێڕی پیشەسازی، نموونە باڵای ئابووریناسەکانی ئینگلیزەوە پەیوەستە، ئەو نموونە باڵایەی کە فەرەنسییەکان دایانهێنا و ئێستا دەستیان کردووە بە ڕەخنەگرتن لێی و

بە ناعەقڵانی و ناجێگیر وەسفی دەکەن. دەیانووت نموونەی ئەم بارودۆخە زۆر شەرمەزارکەرە و ناتوانین پشگیری لێ بکەین، لە ڕێگای یاریکردن بە بنەماکانی خۆی –لە ژێر پەستانی سەرمایەداری سەرپەرشتیکەر- گۆڕانی بۆ پێکهاتەیەکی داخراو "منغلقیة" یا دەرەبەگایەتییەکی پیشەسازی، بە دڵنیاییەوە کۆتایی دێ.

ئاژاوەگێڕی پیشەسازی، دەرەبەگاییەتی پیشەسازی، بە نۆرینی ئەوان پلەپلەیەکی تەواوە، ڕۆژانێك گاڵتەیان بە پێشبینیکەران دەهات و بە سۆسیالیست و تۆباوی و مرۆڤدۆست و بە دوژمنی خێزان و موڵکایەتی پێناسەیان دەکردن ل٧.

ئەمڕۆ پێشبینییەکە هاتەدی، ئاژاوەگێڕی بەرەنجامە یاساییەکەی خۆی دی، لە یەك کاتدا بڕوا بە بیروباوەڕە کۆنەکان نەماو پاکژی گشتیش لەناوچوو. لێرەدا پێم وانییە کە هیچ کەسێك بڕوای بەهەر شتێك مابێ. کەواتە دەرەبەگایەتی پیشەسازی جێگیرە، هەموو کەموکوڕی و گەندەڵییەکی دوو ڕوویی و گومانی ئاژاوەگێڕی کۆکردەوە:

سیستەمی ڕکابەڕێی ئاژاوەگێڕی و ڕێککەوتنی یاسایی. سیستەمی داکەوتنی حکوومەت و قۆرخکاری دەوڵەت. سیستەمی پیشە جووتبووەکان. کارگە و ئەنجوومەنەکانی هاوپەیمانان: کارگە ئامۆژگاری و گەوجەکان. سیستەمی قەرزی نەتەوەیی و قەرزی گەل. سیستەمی بەکارهێنانی سەرمایە بۆ کار. سیستەمی لاسەنگی مێرکانتلی و دزیکاری بۆرسە. سیستەمی بەرزکردنەوەی بەهاو جوڵاندنی موڵکایەتی. سیستەمی بەکارهێنانی دوارۆژ پێش ئێستا، وردە وردە هەژاری زیاد دەکا.

دواتر شتێك کە پێشبینییەکەرانی گۆڕانی کۆمەڵایەتی نەیانتوانی پێشبینی بکەن، ئەوە بوو کە دەرەبەگایەتی پیشەسازی نەرمترە لە ئاژاوەگێڕی پیشەسازی، کە تەنها تەنگانەیەکە پێویستە پێیدا تێپەڕێ وەکو چۆن بە تەنگانەی یەکەمیشدا تێپەڕی.

ئاژاوەگێڕی و دەرەبەگایەتی، هەردووکیان بەرئەنجامی ناهاوسەنگی و ململانێ و جەنگی کۆمەڵایەتین، کە نە دەتوانرا چارەسەریان بۆ بدۆزرێتەوە، تەنها لە ڕێگای

جەختکردنی هێزی زیاتر و دارشتەی سێ زنجیرەیی، کە پێیان دەگوت "ئیمپراتۆرییەتی پیشەسازی"، ئیمپراتۆرییەتی پیشەسازی تەنها بنەمای ئاژاوەگێری خۆیەتی و گواستنەوەی ئابووری کلاسیکی سیاسی رەسمی، بۆ شێواندن و دژکاری، شتێکی تر نییە. هەرچەند دژکاری نەماف و نەیەکسانی و نەئازادیە، بەبێ ئازادی و یەکسانی و ماف دژکاری هەرگیز کۆتایی نایە، بەڵکو تەنها دەگاتە قۆناغی سێیەمی خۆی ل٨-٩.

دەبینین ئەمڕۆ حکوومەتەکەی ناپلیۆنی سێیەم، چ نرخێکی گەورە دەداتە پاداشتی ئەوەی کە دەیتوانی ئامرازێك بۆ گونجانی سێ دارشتە بدۆزێتەوە:

ئاژاوەگێری پیشەسازی و دەربەگایەتی پیشەسازی و ئیمپراتۆرییەتی پیشەسازی. ئێستا سان سیمۆنییەکان، نوچەدرانی دەربەگایەتی نوێ بەلاوە دەنێین، بە دوای ئیمپراتۆرییەتێکی شیمانەییدا دەگەڕێین و رووەو تەواوکردنی ئەو شۆڕشە دەڕۆین، کە لە ساڵی ١٧٨٩ لە رێگای جێگیرکردنی هاوسەنگی ئابووری و کۆمەڵایەتی لەسەر بنکەی کۆماری پیشەسازی، کە لە رووبەڕووبوونەوەی گشتدا "الجیمع" دەستی پێکرد ل١٠.

ئەرکی من نییە کە ناوێکی تر بۆ دارشتەی چوارەمی ئەم زنجیرە ئابوورییە دابنێم کە پێشکەوتنەکەی بەرچاوی هەمووانەوە روونە: ئاژاوەگێری پیشەسازی، دەربەگایەتی پیشەسازی، ئیمپراتۆرییەتی پیشەسازی، لە کۆتاییدا کۆماری پیشەسازی. لە نێوان ئەم چوار دارشتەیە دەبینین یەکەمیان لە کۆتایی خۆی نزیکە، دووەم رووبەڕووە، سێیەمیان لە سەرەتایی خۆیەتی، بەڵام چوارەم هێشتا کۆرپەیە. مێژووی کۆمەڵگاکان کاروباری زۆریان نەخستۆتە بەردەم تێڕوانینی فەیلەسووفەکان، کەواتە ئێمە چۆن دەتوانین شتیان لێ وەربگرین؟! ل١١.

دەربەگایەتی پیشەسازی، کە "فۆرییە" نزیکەی پەنجا ساڵ پێشتر پێشبینی کردبوو، کە قوتابخانەی سان سیمۆنی کاریگەری لەسەر هەبوو بە هێزی کرد، لە کۆتاییدا ئەم دەربەگایەتیە جێگیربوو و جێگای ئاژاوەگێری پیشەسازی گرتەوە و

شۆڕشێکی دوای خۆی جێهێشت. کە بەشێکی لە رێگای تازیارییەکان و "أمتیازات" و بەشێکی لە رێگای نەرم و نیانییەوە دروست کرد، هەروەها بە یارمەتییەکی بەردەوامی حکوومەتیش ل٤٣٩-٤٤٠.

ئاژاوەگێری پیشەسازی هۆشیاری خودەکی نەبوو و خۆی نەدەناسی، بەڵام دەربەگایەتی پیشەسازی خۆی دەناسی و بەپێی بارودۆخەکان دەجووڵایەوە. ئاژاوەگێری پیشەسازی نیازێکی پاك و باشی هەبوو، بەڵام دەربەگایەتی پیشەسازی، ناوکێکی خراپی هەبوو و بێ رەوشت بوو، کە لە بواری ئابووریدا تەنها دەتوانین ئاماژە بەو بنەمایانە بدەین کە دایکی بۆی بەجێ هێشتوو و نەیدەتوانی بڕوای پێبکا ل٤٤٠.

بە یەك وشە، تەنگانە "الازمە"، بریتییە لە دەربەگایەتی پیشەسازی، لە هیچ جێگایەتی تر بە دوای هۆکاری ئەم تەنگانە سەرتاپاگیرە مەگەڕێ کە بێ بەری نییە لێی. فەرەنسا بەم شێوەیە، تەوقی کۆیلایەتی خستە ئەستۆی خۆی، لە سەرخۆ بە بزاوتێکی بازنەیی، دەگەڕێتەوە سەر بیروباوەڕێکی دەربەگایەتی تەواو ل٤٤٨.

لەم کاتەدا، دەبینین گیانی شۆڕش بەردەوام هەیە و چاودێری دەکا، وەك چۆن دەربەگایەتی لە رێگای سەرکۆنەکردنی مافی ژمارەیەکی زۆری خەڵك قسەی دەربارەی شۆڕش دەکرد، بە واتای "یەکسانی". دەربەگایەتی نوێ بە سەرپەرشتی کردنی بە سەرکار و گۆڕینی بە تەنها بەکارهێنانی سەرمایەداری بۆ بەرژوەندی چینی مشەخۆر، بە رۆڵی خۆی داوای شۆڕشی دەکرد بە مانای کەرتکردن "أقتسام"، ئەو شتەی کە ئێمە پێی دەڵێین، پۆلینکارن.

بە یەك وشە و بەپێی یاسای دژکارییە مێژووییەکان، پێویستە دیموکراسی پیشەسازی، بە دوای دەربەگایەتی پیشەسازیدا بێ، ئەمەش بەرئەنجامی بەریەککەوتنی دارشتەکانە: وەکو چۆن بە دوای شەودا رۆژ دێ، بەڵام ئەو کەسە کێیە کە بەم شۆڕشە هەڵدەستێ؟ مێژوو ناسنامەکەیمان بۆ ئاشکرا دەکات، لە نێوان دەربەگایەتی کۆن و شۆڕشدا شتێك هەیە وەك رژێمێکی گواستنەوەکی یا

رژیمێکی چەوسێنەر. لە نێوان دەرەبەگایەتی نوێ و پۆلینکاری کۆتاییدا، جۆرێك لە جەختکاری ئابووری هەیە، واتا: ئیمپراتۆرییەتی ئابووری ل٤٤٩.

چینە باڵاکان کە جێگای "بەگزادەی" کۆنیان گرتبووە و ئامانجیان دەستکەوتنی نازناوی بەگزادەبوو، وەکو چۆن رەوشت و داب و نەریتیشیان هەڵگرتبوو. ئەم چینە پێك هاتبوو لە چاودێریکەرانی دارایی و پیشەسازی و بازرگانی و کشتوکاڵی و زانیستەکان... هتد هەروەها. بەڕێوەبەرانی کارگەکان و بە کورتی هەموو ئەوانەی کە داهاتیان لە ڕێگای ئاڵوگۆڕی سەرمایەداری و قۆرخکردنی پشکەکان و تازیارییەکان و داهاتی موڵکایەتییەوە دەستدەکەوت، هەروەها فەرمانبەرانی دامەزراوەکان و پیاوانی ئاینی و سوپا و دادگاشی دەگرتەوە ل٤٥١.

چینی ناوەندی، کە پێشتر شانازیان بەوەوە دەکرد، کە حکومەتی تەمسیلی "نوێنەرەکی" پشتگیریان دەکات، وردە وردە کەوتنە بارودۆخێکی خراپەوە کە تەنها قوناغی گواستنەوەکی بوو، هەروەها کەوتبوونە خۆشگوزەرانییەکی مشەخۆرەوە هەروەها کەوتبوونە نێوان هەژاری و ئازادی موڵکایەتی و کۆیلایەتی کرێ. لە راستیدا هەستی ئەم چینە بەرامبەر ئەم بارودۆخە وای لێیان کردبوو باوەڕیان بە هیچ پێکهاتەیەکی سیاسی نەمێنێ، بەمەش لە بێ ئومێدییەوە کەمتەرخەم ببوون، چاوەڕوانیان لە وڵات ئەوە نەبوو کە لەو چارەنووسە رزگاریان بکاو بارودۆخەکەیان بۆ چاك بکا، بەڵکو تەنها چاوەڕوانیان رزگار بوونیان بوو لە دەست ئەو شتانەی کە لە لایەن قەشەکانەوە دەهات ل٤٥٢.

ئەو شتەی کە رەوشتیان تەنها کار و کرێیە، ئێمە پێیان دەڵێین: چینی دونیا، لە چوارچێوەی ئەو بارودۆخەی کە بازرگانی و پرۆژەکان و پێشکەوتنی ئامێرەکان و دابەزینی نرخی دەستی کار و دابەشکردنی کار، بۆ کارێکاری دروست کرد بوو. وای لە کرێکار کرد بوو، کە تەنها ببێتە یەدەگی کۆیلایەتی و کڵۆڵی. چینی کرێکار زۆرترین چین بوون، هەرچەند ژمارەیان زیادی بکرادیە زیاتر کڵۆڵ دەبوون ل٤٥٣-٤٥٤.

دیموکراسی پیشەسازی: سەرپەرشتی کردنی کار بۆ کار، یا هاریکاری هەمبەری گشتی، کۆتایی تەنگانەکەیە ل٤٦٠.

بەچەند وشەیەکی تر، ئایا کار دەتوانێ وەکو سەرمایە خۆی بەڕێوەببا، لە بری ئەوەی کە ئێستا کارێکی تاکیە ببێتە کارێکی کۆمەڵی و سەرپەرشتی دامەزراوەکان و موڵکایەتی دامەزراوەکان و بەڕێوەبردنیان بکا، بە جۆرێك کە لە لایەك دەستەبەری سەرهەڵدانی ئازادییەکی یەکجارەکی بۆ چینی کرێکار بکا، لە لایەکی ترەوە بۆ نەتەوە پێشکەوتووەکان، شۆڕشێك لە پەیوەندی کار و سەرمایە لە بری ئەوەی لە دەوڵەتەوە هاتبێ، لە ئارامبوونەوەی کۆتایی دادپەروەری سیاسییەوە هاتبێ؟

وەڵامی ئەم پرسیارە پەیوەستە بە دوارۆژی هەموو کرێکارانەوە. ئەگەر وەڵامەکە ئیجابی "ئەرێ" بێ بێگومان دەبێتە هۆی ئەوەی جیهانێکی نوێ بەرامبەر مرۆڤایەتی بکرێتەوە ل٤٦٢.

هەرچەند یاسا بازرگانییەکانمان، ناتوانێ لەگەڵ بەردەوامی سەرمایەداری و سەقامگیری و ئاوابوونیشیدا نەرم و نیان بێ، هەروەك چۆن ناتوانێ لەگەڵ بنەمای بەشداریکردنی کرێکاران لە بەڕێوەبەرایەتی و قازانجیدا نەرم و نیان بێ، هەروەها لەگەڵ بنەمای هاریکاری لە نێوان کۆمەڵەکان نەرم و نیان نییە ل٤٦٥.

ئێستا، لە بری ئەوەی کرێکاران لە بەرژەوەندی بەڵێندەران کار بکەن کە کرێکەیان دەداتێ و بەرهەمەکان بۆ خۆی هەڵدەگرێ، هاریکاری هەمبەری هەبێ لە نێوانیاندا کاتێك لە کارگەدا کار دەکەن، لێرەدا بەشداری لە بەروبوومی هاوبەش دەکەن و قازانجەکەی دابەش دەکەن.

بنەمای هاوکاری هەمبەری کە لە نێوانیان کرێکاری هەموو کۆمەڵەکان هەیە، تەنها گەیشتۆتە کۆمەڵە کرێکارییەکان، کە جۆرێکی مەدەنییەتیان "شارستانییەت" دروست کردووە، کە لە هەموو شارستانییەتەکانی پێشوو لە رووی سیاسی و ئابووری و جوانییەوە جیاوازە، شارستانییەتییەکە کە نە بە

دەربەگایەتی و نە بە ئیمپریالی دەگۆڕێتەوە، شارستانییەتێك كە سیستەمێكی دڵنیایی توندی هەیە، دژی زێدە بەهای بەرهەم و وەستاوی و ڕێگەگرتن و نەخۆشی و كڵۆڵی و بێ كاری، شارستانییەتێك كە هەمیشە و بەردەوام مافەكانتان پێشكەش دەكا و لەگەڵ هیچ جۆرێك لە جۆرەكانی چاكەكاری "احسان" مامەڵە ناكات ل٤٧٠. ٤٨١٤٨١٤

دامەزراندنی ئەو كارگە بێ هەژمارانەی، كە تاهەتایە مرۆڤایەتی كرێكار بەكار دەهێنێ، كە ژمارەیەكی زۆری خەڵكی فریودا بەو پێیەی كە ڕێگوزەرێكە بەرەو دواوە، لە كۆتایی شیكردنەوەكەدا تەنها قۆناغێكی گواستنەوەكی داهێنەرە. پێویستە ئەم كارگانە لە ڕێگای خۆیاندا هەموو ملكەچییەكی مرۆڤ بۆ مرۆڤ رەتبكەنەوە، بە هۆی ئاژاوەگێڕی پیشەسازی و تاكێتی پێش بڕكێیەكان "فردانیة المضاربات"، یەك كۆمەڵە دروست بكات، كە هەموو بەرهەمهێنەران بگرێتەوە ل٤٨٩.

"دادپەوەری لە شۆڕش و كڵێسا" بەشی یەكەم ١٨٥٨

میتافیزیای نموونە باڵا، نەفیختە و نەشیلنگ و نە هیگڵ، هیچ شتێكیان دەربارەی نەدەزانی، ئەم پیاوانە كە فەلسەفەكانیان پایەیەكی گەورەی هەبوو، كاتێك وایان پێشبینی دەكرد كە هەڵێنجانێكی پێشووی "ئەزموونێكی بەسەرچوو" Lepariori، لە راستیدا هیچیان نەكرد بوو تەنیا تاقیكردنەوەی خۆی نەبێ، بەبێ ئەوەی بزانن ل١٩٨.

دارشتەی هیگڵی سێینەیی نەبوو، تەنها لە ڕێگای هیگڵ بۆخۆشی خۆیان یا بەهۆی ئەو هەڵەیەی كە كردی، نەبێ. ئەم مامۆستایە سێ داڕشتەی دەژمارد، كە لە راستیدا دوو داڕشتەبوو، ئەو وای نەدەبینی كە دژكارییەكان چارەسەریان نییە، بەڵكو وای دەبینی كە دژكارییەكان ئاماژەن بۆ ئەو لەرینە و ململانێیەی كە

دەتوانێ هاوسەنگییەكان بەدی بهێنێ، بە هۆی ئەمەوە دەبینین كە سیستەمەكەی هیگڵ بە گشتی، پێویستی بە تەكاندنێكی "نفض" سەرتاپاگیر هەیە ل٢١١.

كەواتە ئەو بیروباوەڕە سەرەكییە چییە، كە لە یەك كاتدا بابەتەكیە و خودەكیشە، حەقیقییە و رووكەشیشە، سروشتییە، مرۆیشە، تێڕوانینەكییە و هەستەكیشە، لۆژیكییە و هونەریشە و سیاسی و ئابووریشە، لۆژیكییە لە ڕێگای عەقڵێكی راهاتوو، عەقڵێكی رووتە، ئەو بیروباوەڕەی كە لە هەمانكاتدا جیهانی رەوشت و جیهانی فەلسەفەش دەجوڵێنێ، ئەم جیهانەی لەسەر بوونیات دەنرێ، ئەو بیروباوەڕەی كە سەرەڕای دوو لایەنی دارشتەیی كە هەموو پێشینەیی و باڵاییەك "الاسبقیة و علویة" رەتدەكاتەوە و حەقیقەت و میسالییەت لە پێكهاتەی خۆیدا دەگرێ؟ ئەو بیروباوەڕەش بیروباوەڕی ماف و بیروباوەڕی دادپەروەرییە ل٢١٥.

بەم شێوەیە دەبنین دادپەروەری چەند ناوێك بۆ خۆی دادەنی، ئەمەش بە پێی ئەو ئاراستەیەی كە بەرەو رووی دەڕوا. لەناو چوارچێوەی هۆشیاریدا كە باڵاترین چوارچێوەیە، ناوی دادپەروەری بۆ خۆی دادەنێ كە ماف و ئەركەكانمان دیاری دەكات، لەناو چوارچێوەی زهن و لۆژیك و بیركاریدا ناوی یەكسانی و هاوسەنگی بۆ خۆی داناوە. بەڵام لەناو چوارچێوەی خەیاڵدا ناوی نموونەی باڵای بۆ خۆی داناوە، كەچی لە سروشتدا ناوی هاوسەنگی بۆ خۆی داناوە، لە بەرامبەر هەموو ئەو وتەزا فكریانە، دادپەروەری لە ژێر ناوێكی تایبەت دەردەكەوێ، كە وەك مەرجێك پێویستە هەبێ. "٢١٧"

بەڵام جیاوازی نێوان زانست و هۆشیاری وەك جیاوازی نێوان لۆژیك و مافە، كەچی لەناو رۆحماندا مەسەلەكان بەم شێوەیە بەرێوە ناڕۆن، لەبەر ئەوەی زانیاری سەبارەت بە ئێمە مەسەلەیەكە زیاتر واقیعی و ژیارییە، وەك ئەوەی كە دەروونزان و لۆژیكییەكان پێیان وابوو ل٢٢١.

نەوەیەکی بە تاڵن، خراپن و ڕێزیان نییە، ئەوانەی کە لە ژێر پەردەی گەڕانەوەی پیمپراتۆرییەتدا، قۆناغی بێ تامی و پڕۆپاگەندەی ڕەسمی و فێڵی ئاشکرایان کردەوە، ئەم نەوەیە بوون هێرشیان کردە سەر فەڕەنسا و ژەهراویان کرد ل٢٣٦.

حکوومەتی ئیمپراتۆری حکوومەتێکی بێ بنەمایە، سەرکەوتنەکانیشی درۆن، دەبی ماوەیەك چاوەڕوان بین بۆ ئەوەی بزانین کە تەنها تەنگانە و پەشێویە"ل٢٤٠" لێرەدا دۆگمایی نییە، من بەراورد و پێناسە دەکەم، بەڵام من لە ڕێگای خۆمدا بە دوای دارشتەی ماف لەو ڕاپرسییە سەیرانەی کە ملکەچی سایکۆلۆژیای وەهمییەتن، ناگەڕێم، بەڵکو من داوای ئەم دارشتە دەکەم و هەوڵی بۆ دەدەم لە چوارچێوەی دیاردە ئیجابییەکانی مرۆڤایەتی ل٢٨١.

لەم کاتەدا شۆڕش خۆی دیاری دەکات کەواتە دەژی، بەڵام ئەوانی تر گرنگ نین. ئایا لاشەیەك یا کەلاکێك دەتوانێ بوونەوەرێك ڕەتبکاتەوە، کە دەژی و بیردەکاتەوە؟

"دادپەروەری لە شۆڕش و کڵێسا" بەشی دووەم ١٨٥٨

ماتریالیزم دەتوانین وای دیاری بکەین کە ماددەیەکی نهێنێ ونبووە. ل٢٠. ئامۆژگارییەکە دەتوانین لە دوو وشەدا کورت بکەینەوە: مەکوژە، دزی مەکە. لە ئەرکەکانی خوداناسی مەسیحیدا ئەگەر هەوڵی زانینی ئەوە بدرێ کە مومارەسەی بەندەیی کردن، هەتا ئەگەر لە پشت ناوی کاری کرێشەوە خۆی مات کرد بێ، ئامرازێکی ناڕاستەوخۆ نییە بۆ کوشتنی گیان و جەستە، بەڵام بە مەرجێك ئەگەر کاری کرێ لەسەر دەستی سەرمایەدار و بەڵێندەر و موڵکدارەکان تالانکاری نەسەپاندبێ ل٥٤.

ئەگەر خاوەن کارەکان ڕێکبکەون، یا بەڵێندەرەکان هاوسۆزی بکەن یا کارگەکان یەکبگرن، وەزارەت ناتوانێ بەرامبەریان هیچ شتێك بکات، بەڵکو دەسەڵات پاڵ بە

بەرژەوەندی سەرمایەدارەکان دەدا و هانیان دەدا. بەڵام ئەگەر کرێکارەکان نارەزییان دەربڕی و مانیان گرت —تاکە ڕێگای بە دیهێنانی داواکارییەکانیان- ڕاستەوخۆ و بێ بەزەییانە سزا دەدرێن، تاوای لێدێ بە نەخۆشی گرانەتا و نەخۆشی تر دەمرن ل٧٧.

ئەو شتەی کە ئێمە داوای دەکەین سەبارەت بە موڵکایەتی، مومارەسەکردنی هاوسەنگییە... ئێستا ئەگەر دادپەروەری بەسەر ئابووریدا جێبەجێ بکرێ، تەنها هاوسەنگییەکی بەردەوام دروست دەبێ، نەك شتی تر. بۆ ئەوەی بیری خۆم بە شێوەیەکی ڕوونتر بخەمەڕوو، دادپەروەری، ئەو شتانەی کە پەیوەستن بە دووبارە دابەشکردنەوەی سەر و سامان، هیچ شتێکی تر نییە تەنها ناچارکردنی هەموو هاوڵاتیان و هەموو دەوڵەتێك نەبێ، بۆ خۆگونجاندنیان لەگەڵ یاسای هاوسەنگی لە چوارچێوەی پەیوەندییە بەرژەوەندییەکان، کە لە هەموو جێگایەك ناوەڕۆکی ئابوورییە، پێشێلکردنی بەرووکەش یا بە ئەنقەست هۆکاری سەرەکی کلۆڵییە.

ئابووریناسەکان وایان دەرخست کە دیاریکردنی ئەم هاوسەنگییە کاری عەقڵی مرۆڤ نییە، پێویستە کاروبارەکان لێگەڕێین چۆنیان دەوێ ئاوا بڕۆن، ئێمەش هیچ نەکەین تەنها هەنگاو هەنگاو بەدوایدا بڕۆین، من دڵنیام ئەم بیروباوەڕە شێواندنێکی ڕووت و بێ مانایە ل٩٢.

دژکارییەکان هەرگیز چارەسەر نابن، لێرەدا کەموکوڕییە سەرەکییەکانی فەلسەفەی هیگڵ دەردەکەوێ. ئەو دوو دارشتەیەی کە هاوسەنگییەکەیان لێ دروست دەکرێ، جا لە نێوان خۆیان بێ یا لەگەڵ دارشتەیەکی دژکاری تردا، ئەمەش دەمانگەیەنێتە ئەنجامێکی چاوەڕوانکراو. هاوسەنگی پێکهاتەکەی بەو شێوەیە نییە کە هیگڵ تێیگەیشتووە ل١٥٥.

بۆ ئەوەی تەنها دەربارەی کۆمەڵە مرۆییەکان قسە بکەین نەك شتێکی تر، وادادەنێین کە تاکەکان —ژمارەیان هەرچەند بێ و بۆ هەر ئامانجێك بێ- کاتێك هەوڵەکانیان یەك دەخەن بەر ئەنجامی ئەم هێزە یەکگرتووە مەسەلەیە کە پێویستە

تێکەڵ نەکرێ لە نێوان ئەم و کۆی ئەو هێزە ژمارەییەی کە هێزی کۆمەڵەکەی پێکهێناوە.

کارگەیەك، لە چەند کرێکارێك پێکهاتووە کە کارەکانیان لە پێناو یەك ئامانج یەکخستووە، ئەوەش دەستکەوتنی ئەم بەروومەیە یا شتێکی تر کە خاوەن هێزێکی تایبەتە، بەڵگەش بۆ ئەمە ئەوەیە کە بەرهەمەکانی ئەم چەند کەسە زۆر باشتر و بەرزترە لەوەی کە کرێکارێك بە تەنها بەرهەمی دێنێ.

ئاشکرایە دەستەی کەشتییەك یا کارگەیەکی سەرپەرشتیکەر "التوصیة" یا ئەکادیمیاییەك یا تیپێکی ئۆرکسترا یا سوپایەك... هتد هەموو ئەم کۆمەڵانە بە جۆرێك لە جۆرەکان رێکخراون و هێزێکیان تێدایە، هێزێکی پێکهاتەیی و تایبەت بە خۆیان، کە لە سەرووی توانا و جۆری کۆی ئەو هێزە سەرەکییەی کە لەناو کۆمەڵەیەی پێکهێناوە ل٢٥٧-٢٥٨.

لە ئەنجامدا دەبینین سەرباری ئەوەی کە هێزی کۆمەڵی وەك هێزی تاکی واقیعێکی بابەتەکییە، یەکەم تەواو لە دووەم جیادەکاتەوە، بوونەوەرە کۆمەڵییەکان بوونێکی حەقیقیان هەیە وەك چۆن بونەوەرە تاکییەکان هەیانە ل٢٥٨.

ئەو کۆمەڵە چالاکانەی کە شاریان لێ پێکهاتووە، لە نێوان خۆیاندا لە بواری رێکخستن و بیروباوەڕ و ئەرك لێکجیاوازن، ئەو پەیوەندییەی کە پەکی خستوون ناگەڕێتەوە بۆ پەیوەندییەکی هاوکاری بە ئاست ئەو پەیوەندییە هەمبەرییەی "المتبادل" نێوانیان، بەم شێوە هێزی کۆمەڵی سیمایەکی هەمبەری هەیە لە بواری جەوهەریدا، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا حەقیقەتە ل٢٥٩.

میللەت لە رێگای کۆکردنەوەی هێزی تاك و پەیوەندی کۆمەڵەکان، یەك دەگرێ یا دروست دەبێ. بەم شێوەیە میللەت بوونەوەرێکی حەقیقییە سیمایەکی بەرزی هەیە، جووڵانەوەکەشی کاریگەری بەسەر هەموو بوون و هەموو سەر و سامانێکدا هەیە، بەم شێوەیە تاك پەیوەستی کۆمەڵگایە و هەڵقوڵاوی ئەو هێزە باڵایەیە کە لە نادیاری نەبوونەوە دابەزیوە و لێی جیابۆتەوە ل٢٦٧.

ئەگەر گریمانەی هەڵگیرسانی شۆڕشمان کرد، بێگومان لە دەرەوەدا لە رێگای یەکگرتنی گەلەکاندا ئاشتی جێی دەگرێتەوە، بۆ ئەوەی ئارامی لەناو خۆیدا بەرقەرار بکەین دەبێ لە رێگای هاوسەنگی بەهاو خزمەتگوزارییەکان و لە رێگای رێکخستنی کار و دووبارە لێکدانەوەی گەل لە چوارچێوەی موڵکایەتی خۆی بۆ هێزی کۆمەڵییەوە هەوڵی بۆ بدەین ل٢٨٢-٢٨٣.

"دادپەروەری لە شۆڕش و کڵێسا" بەشی سێیەم ١٨٥٨

بیرۆکە "الفکرة"، بە هەموو وتەزاکانییەوە لە کارەوە لە دایك دەبێ و پێویستە بگەرێتەوە بۆ کار، لێرەشدا کرێکار وەك ناوەندێکە، واتا هەموو زانیارییەکی پێشینەییە و میتافیزیاش لە کارەوە دەردەچێ و پێویستە وەك ئامرازێك خزمەت بەکاربکەن، پێچەوانەی ئەوەی ئێستا فێربووین، غروری فەلسەفی و رۆحانییەتی ئایینی کە هەردووکیان لە فکرەوە ئیلهامێکی زیادیان وەرگرتووە، بە شێوەیەکی لێڵ بە ئێمە گەیشتووە. لە ئەنجامدا پیشەسازی تەنها جێبەجێکردنی ئەو فکرەیەیە ل٦٩.

دوورتر لەمە بڕۆین: ئەگەر تێڕوانین و لە ئەنجامدا بیروباوەڕیش لە لای مرۆڤ لە کارەوە سەرچاوەی گرتبێ، نەك کار لە ئەنجامی تێڕوانینەوە، کەواتە پێویستە کار پێش تێڕوانین بکەوێ و پیشەسازییەکیش بەسەر فەیلەسووفێکدا باڵا بێ، ئەمەش پێچەوانەی ئەو حوکمە پێشینەیە، کە سەبارەت بە بابەتی پێشوو و واقیعی مەسەلەکان دامان ل٧١. کەواتە، بەشی یەکەمی پێشنیارەکانمان بەم شێوەیە: "بیر-فکرە" بە هەموو وتەزاکانییەوە، لە کارەوە لەدایك دەبێ یا بە چەند وشەیەکی تر، پیشەسازی، دایکی فەلسەفە و زانستەکانە.

ماوە بەڵگە بۆ بەشی دووەمی راستی قسەکانمان بهێنینەوە: پێویستە فکرە "بیر" بگەرێتەوە بۆ کار، ئەمەش، واتا پێویستە فەلسەفە و زانستەکانی بگەڕێتەوە بۆ پیشەسازی، ئەم مەسەلەیە بە دڵنیایەوە داروخانە سەبارەت بە مرۆڤایەتی. ئەم

بەڵگەیە بەم شێوەیە تەواو نابێ هەتا مەسەلەی ئازادی کار چارەسەر نەبێ. سەرەتا پێویستە ئەم مەسەلەیە لەناو دارشتەیەك بخەینەڕوو: کار دوو روخساری دژکاری هەیە، یەکەم خودەکییە و دووەم بابەتەکییە... کار لە ژێر روخساری یەکەمدا هەرەمەکی و ئازادە و بنەمای بەختەوەرییە، چالاکییەکە لەناو مومارەسەیەکی یاسایی پێویست بۆ راستێتی رۆح و جەستە، بەڵام لە ژێر روخساری دووەمدا کار بە ئازار و تێرکەرەوەیە، چونکە بنەمای کۆیلەیی و وەحشیگەری دروست دەکات ل٨١.

وتمان کتێبەکەی م. لی بلانکی "کرێکارە ئەوروپییەکان"، هیچ ئامانجێکی نییە تەنها سەربارکردنی ئەو رێبازە نەبێ کە پێویستە لە پێناو ملکەچکردنی کرێکاران پەیڕەوی لێبکەن، ئەو لاپەڕە زۆرەی کە بەشی چوارەمی کتێبەکەی لە ژێر ناوی "دادپەروەری" گرتوێتیە خۆی، هیچ نییە تەنها پەرەپێدانی بیروباوەڕەکانی بەرێز لی بلانکی نەبێ. بۆ ئەوەی بە درۆزنی، تاوانباری نەکەم هەوڵ دەدەم لێرەدا کورتەیەك لە رێبازەکەی لی بلانکی بخەمەڕوو. ئەم بەرێزە هەرگیز بڕوای بە یەکسانی مەرجەکانی سەر و سامان نییە، بڕوای بە دادپەروەریش نییە، لە بەرامبەر ئەمەشدا هەرگیز گومانی لە پێویستی سەرهەڵدانی هیراركییەتی "پلەپەند" کۆمەڵایەتی نییە، لێرەدا دەبینین بە هەموو هێزی بڕوای خۆیەوە، دەیەوێ پارێزگاری لەو رەگەزانە بکات کە هیراركییەت و موڵکایەتی و ئیمتیازی سەرپەرشتی پیشەسازی و سەرمایەداری و رەگەزە پێکهاتووەکانی کڵێسا و سەنتەرێتی "مرکزیە" و فەرمانبەران و سوپا و سەربازی کردنی ناچاری و کرێکار، پێکدەهێنن. لە کۆتاییدا پارێزگاری لە کرێکارێك دەکا کە رێکوپێك و جێگیر و ملکەچ بێ، بەڵام شۆڕشی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری، لی بلانکی بە هەموو هێزییەوە رەتی دەکاتەوە.

بەڵام وەکو پێشتر تێبینیمان کرد، لە پێناو خۆشبەختی کرێکار پێویستە هەموو پێداویستییەکانی بۆ فەراهەم بکرێ بۆ ئەوەی بەبێ دەنگی و گوێڕایەڵی بمێنێتەوە.

کەواتە خاڵی سەرەکی و مەسەلەی جەوهەری و گرفتی کۆمەڵایەتی حەقیقی بە لای، لی بلانکییەوە لە بەڕێوەبردنی کارەکان وەستاوە، بەوەی پێویستە کرێکار کاری رۆژەکەی تەواو بکات بەبێ ئەوەی بیربکاتەوە تەنها لە خواردن و خواردنەوە و خەو نەبێ، ئەمەش چەند مەسەلەیەکن بەبێ ئەو هەمیشە ترسی شۆڕشەکەی هەیە ل١٣٢.

لی بلانکی ئەمەی ناوناوە: جێبەجێکردنی رێبازی تێبینی "المنهج الملاحظة" بەسەر ئابووری سیاسیدا. لەم بنەمایەوە لی بلانکی لیستێکی بە "٣٦" دەستەی جیاوازی کرێکاری داناوە، کە لە سوێد و رووسیا و تورکیا و ئەڵمانیا و بەریتانیا و فەڕەنسا... هتد تێبینیی بوونی دەکرێ ل١٣٣.

من وای دەبینم کە جەخت کردنە سەر ئەو جیاوازییە سەرەکییەی نێوان عەقڵی تاك و عەقڵی کۆمەڵی سوودی نییە، بەوەی کە یەکەم یارمەتی دەری زۆردارییە، دووەم نەیاری "مضاد" هەموو جۆرێکە لە جۆرەکانی ل٢٥٣.

ئێمە دەبینین عەقڵی کۆمەڵی، بێ وەستان و لە رێگای هاوکێشەکانییەوە ئەو رێکخراوە تێکدەشکێنێ کە هاوپەیمانی عەقڵە تایبەتییەکان دروستی کردووە: کەواتە عەقڵی کۆمەڵی تەنها لەم عەقڵانە جیاواز نییە، بەڵکو بەسەر هەموویدا بەرزتر و باڵاترە ئەم بەرزییەش لە واقیعی زۆردارییەوە دێ، لە لای ئەوانی تر پلەیەکی تری هەیە کە لە بەرامبەریدا لەناو دەچێ و دادەرۆخێ ل٢٦٨.

بە نوڕینی من عەقڵی کۆمەڵی بەو ئەنجامی ململانێی یەکگرتووی هێزی تاکەکانە، نموونەی ئەمە لەم هێزەدا راستییەکی واقیعییە، لەگەڵ ئەوەی لەناو هەمان کۆڵەکەدا یەکدەگرن، لەبەر ئەنجامی ئەمەشدا دوو کۆڵەکەی سەرەکی بۆ هەمان بوونەوەر دروست دەکا، کۆمەڵەکانی هێز و عەقڵە.

ئەم عەقڵە کۆمەڵییە لە یەك کاتدا تیۆری و پراکتیکییە، ماوەی سێ سەدەیە لە رێگای کۆنترۆڵی جیهان و پاڵنانی شارستانییەتەوە دەستی بە پێشکەوتن کردووە ل٢٦٨-٢٦٩. هۆیەکانی عەقڵی کۆمەڵی بریتییە لە هەمان هۆی هێزەکانی

کۆمەڵی: کۆمەڵی کرێکاری، فێرکاری، کارگەی پیشەسازی، دانایی، هونەرمەندی، ئەکادیمیات، قوتابخانەکان، شارەوانییەکان، کۆمەڵەی نیشتمانی، یانە، سوێندخواردووەکان... هاتە بەیەك وشە، کۆبوونەوەیەکی تەواوی نێوانی ئادەمیزادە...(ل٢٧٠).

بێ سوود نییە ئەگەر شتێك لە هیگڵ وەربگرم: هیگڵ نکوڵی لە ئازادی دەکرد و گاڵتەی پێ دەهات، وەکو چۆن سپینوزا، دیکارتی شێواند "أعد" هەروەها وەکو چۆن سپینوزا لە سیاسەتدا گەیشتە فکرەی زۆرداری رەها ل٣٨٣-٣٨٤.

کەواتە ئەو بزووتنەوەیە چییە، کە لە رێگای خۆیدا حوکمی ئازاد و مێژوو و چارەنووس دروست دەکات، لە یەك کاتدا هەڵدەستێ بە بەرزکردنەوەی پەیوەندییەکی کۆمەڵایەتی و پێدانی نموونەیەکی باڵا پێی ل٢١٩.

لە ئامادەگی ئەم تێکۆشانە گەورەیە، بەرامبەر بەو کارە بەرزەی کە سروشت هەڵدەستێ بە گەڕان بە دوای خۆیدا تاقیکردنەوەی خۆی و دروستکردنەوەی و چارەسەرکردنی خۆی و دواتر دووبارە پێکهێنانەوەی خۆی بە رێگایەکی تر، گۆڕینی بنەما و رێباز و ئامانجی خۆی، ئایا دەکرێ نکۆڵی لە بوونی ئەرکێکی تایبەت لە لای مرۆڤایەتی، کە نەزیرەکی و نەخۆشەویستی و نەدادپەروەری بێ ل٤٢٢.

کەواتە پێشکەوتن چییە؟ ل٤٩٤، من دانی پیادەنێم کە من وەکو هەڵخەڵەتێنراوێك بەرامبەر ئەم بانگەشە فیزیۆلۆجی ـ سیاسییە وەستابووم، کە زۆر بەرامبەر ئەم تاقیکردنەوەیەی بێ دەنگی نەبووم ل٤٩٥.

نەخێر... چەمکی ئازادی لە سیستەمەکەی هیگڵدا هیچ رۆڵێکی نەبوو، ئەو سیستەمەی لە پێشکەوتنەوە نەهاتبوو. هیگڵ بە رێگای سپینوزا دڵی خۆی دەدایەوە "یعزی نفسه"، بەرامبەر بەو خەسارەتە. هیگڵ جوڵەی رۆحی ناونابوو ئازادی، جوڵەی سروشتی ناونابوو زەرورەت "پێویستی" پێی وابوو ئەم دوو جوڵەیە هاوشێوەن، بەم شێوەیە ئاستی بڵندی ئازادی و ئاستی نزمی ئازادی لەسەر ئاستی ئەو خودە وەستاوە کە بیری رەها دیاری کردووە ل٥٠١.

هەر کەس بڵێ ئاستی بڵندی ئازادی سیاسی، سەبارەت بە هاوڵاتیان لەسەر ناسینی خودی خۆیان وەستاوە، لە لایەن دەسەڵاتی رەهاوە مەحکوم دەکرێن، لە توانای دایە کە لایەنگرانی دیکتاتۆری هەمیشەی و مافی یەزدانی رێگابدا "یریح" ل٥٠١.

لێرەدا بۆمان روون دەبێتەوە کە پێشکەوتن، لە هەموو ئەو پێناسانەی کە بۆی کراوە، لە راستیدا نەواقیعی ئازادی و نەشایەدی بەرزیمانە، بەڵکو بە پێچەوانەوە ئاماژەی کۆیلایەتیمانە ل٥٠٩.

بە نۆڕینی من پێشکەوتن، پێش هەر شتێکی تر یەکێکە لە دیاردەکانی سیستەمی رەوشتی، کە جوڵەکانی خۆی بە پەلە بەسەر هەموو تواناکانی بوونەوەری مرۆیی — کۆمەڵی بێ یاتاکی- بڵاودەکاتەوە جا چ سەبارەت بە خراپە بێ یا چاکە.

ئێستا دەتوانین بڵاوبوونەوەی ئەم هۆشیارییە، لە دوو رێگاوە قسەی لێ بکەین، بە پەیڕەوێ لە رێگای چاکە و بەرزییەوە بێ، یا لە رێگای هەڵە و تاوانەوە بێ، لە حاڵی یەکەمدا ناوی لێنراوە بەڵگە هێنانەوەی مرۆڤ خۆی بۆ خۆی، یا خۆ نزیکخستنەوە لە بەرکەماڵبوون، لێرەدا ئەرکەکەی گەورەکردنی بێ سنووری توانای مرۆڤە سەبارەت بە ئازادی و دادپەروەری، هەروەها برەوپێدانی هەوڵ و توانا و ئامرازەکانی، لە ئەنجامدا بەرزکردنەوەی بۆ سەر ئاستی توانایی تێیدا: لێرەدا بنەمای پێشکەوتن دەردەکەوێ. بەڵام لە حاڵی دووەمدا، بزووتنەوەی هۆشیاریان ناوناوە گەندەڵکردن، یا هەڵوەشانەوەی مرۆڤایەتی خۆی بۆ خۆی، ئەم مەسەلەیە لە رێگای وردە وردە لە دەستدانی رەوشت و ئازادی و بلیمەتی و کەموکوڕی ئازایەتی و باوڕەوە روودەدات، لێرەشدا بنەمای دواکەتوویی دەردەکەوێ.

لە هەردوو حاڵەتەکەدا، مرۆڤایەتی لە تواناکانی کەمبۆتەوە، لەبەر ئەوەی هەموو شتێك پەیوەستە بە هۆشیاری و ئازادییەوە، بەو پێیەی بزووتنەوە، کە بنکەی دادپەروەرییە و بزووێنەرەکەشی ئازادییە، ناتوانێ پارێزگاری لە هیچ توانایەك "قدریە" بکات ل٥١٢.

ئەوە نموونە باڵا نییە کە بیروباوەڕەکان بەرهەم دێنێ، بەڵکو روونی دەکاتەوە "ينقيها"، هەروەها ئەوە نموونە باڵا نییە کە شۆڕشەکان دروست دەکا و کارمان فێر دەکا و خزمەتگوزارییەکان پێشکەش دەکا و هێز و تواناکان هاوسەنگ دەکا و بتوانی بمانگەیێنێ بەگەڕان بەدوای حەقیقەتدا و یاساکانی دادپەروەریمان پیشان بدا ل٥٤٦.

بەم شێوەیە دەتوانین تیۆرەی پێشکەوتن لە دوو وشەدا کورت بکەینەوە کە ئاسانە بۆمان مێژووییانە تێبینی حەقیقەتەکانیان بکەین:

-هەموو کۆمەڵگایەك لە رێگای کار و زانست و مافەوە پێش دەکەوێ، بە پێدانی روخساری نموونەی باڵا ل٥٤٧.

– هەموو کۆمەڵگایەك لە رێگای سەروەری "هیمنة" نموونەی باڵاوە دوادەکەوێ ل٥٤٧.

لێرەدا دەبینین ئەدەبی فەرەنسی نزیکەی نیو سەدەیە بریارپێداوە بە هۆی نموونەی باڵاوە بژی و لە پێناویدا واز لە شۆڕش و ئازادی بهێنێ، بەمەش خیانەتی لە کێشەکەی خۆی کردووە، ئەم ئەدەبە وا خۆی پیشان دەدا کە عەقڵی سەردەمە، بەڵام لە خزمەتەکانیدا هەتا یەك دژکاریشی تێدا نییە، ئەم ئەدەبە لە باوەشی میسالییەتدا ئاسوودەیە بەو پێیەی هیچ نموونە باڵایەکی لە لانییە ل٦٤٢.

"دادپەروەری لە شۆڕش و کڵێسا" بەشی چوارەم ١٨٥٨

دادپەروەری گەورەترە لە "من" "الأنا" ل٣٦٧. سۆسیالیستی بگۆڕی پێکهاتە و Synthese، هاوسۆزی گشتگیرە، ئەو شتەی کە سۆسیالیستی هێرشی دەکاتە سەر، ململانێی گشتگیرە ل٣٩٤. وتاری پرۆدۆن لە بەردەم کۆنگرەی سین لە ٢٨ ئازاری ١٨٤٩.

بە هۆی چەمکی حوکمی ئازادەوە، لەو نموونە باڵایە تێدەگەین کە سەرسامی کردووین. ئەو پێشکەوتنە یاساییە لەسەر پێشکەوتنی ناچارەکی مرۆڤ نەوەستاوە، بەڵکو لەسەر سەربەخۆیی بێ سنووری هەموو تواناکانییەوە وەستاوە ل٤٣٢.

"جەنگ و ئاشتی، لێکۆڵینەوەکان دەربارەی بنەما و پێکهاتەی مافی نەتەوەکان ١٨٦١

ئەو شتەی بە شێوەیەکی گشتی دانی پیانراوە، شارستانییەتە، کە لە ململانێ وە سەرچاوەی گرتووە، چونکە لە دەستکەوتەکانی ئەزموونە. کۆمەڵگا لە ژێر ئیلهام و کاریگەری جەنگەوە یا بە هۆی کاریگەری حوکمی هێزەوە پێشکەوتووە ل٩٢. مەسەلەکە روونە دروستبوونی کۆمەڵگا و شارستانییەت دوو مەسەلەن پەیوەندییەکی بە هێزیان بەو دارشتە ناروونەوە هەیە، کە پەیوەستە بە مافی جەنگ و مافی هێز ل٩٤.

هیگڵ و هۆبس، گەیشتنە ئەو ئەنجامەی کە مەسەلەکە لەسەر زۆرداری حکوومەت و توانای گشتی دەوڵەت و سەرپەرشتی بەسەر تاکدا وەستاوە. من نازانم ئەگەر هیگڵ، بە هۆی ئەو بەشەی فەلسەفەکەی توانیبێی پارێزگاری لە یەك لایەنگری خۆی بکا لە ئەڵمانیا، بەڵام دەتوانم بڵێم قسەکردن لەسەر جەنگ و مافی هێز بەم شێوەیەوە، تێکەڵکردنی خراپە و چاکە و راست و هەڵە، مەسەلەیەکە دەتوانێ فەلسەفە ناشیرین بکا ل١٠٧.

بۆ ئەوەی مەسەلەکان روون بن، جیاوازی وەستاوی نێوان مافی کار و ماف لە کاردا دەکەم، بەم شێوەیە: ماف، لە کاردا لە مافێکی رەهایی مرۆڤەوە سەرچاوەی گرتووە کە بوونی "وجوده" چالاکییەکی رۆژانە و مومارەسەی هەموو هێزەکانی دەوێ. بەڵام مافی کار، لە خودی کارەوە سەرچاوەی گرتووە کە بە قەبارەی بەرهەمەکە پێوانە دەکرێ. بەڵام لە "ماف لە کاردا" مەسەلەکە لەسەر

دەستکەوتن و جێبەجێکردنی بەرهەمەکە وەستاوە. کەچی لە مافی کاردا مەسەلەکە پەیوەستە بە کاری جێبەجێکراو کە جێبەجێکردنی کرێ و تازیاری "أمتیازات" دەوێ ل١٢٩.

بەم شێوەیە هێز، وەکو هەموو تواناکانی ترمان، بابەتیانە و خودیانە، بنەما و بابەتی مافە... ئەگەر ویستتان، پلەیەکی نزم لە پلەکانی دادپەروەری، بەلاّم دادپەروەری خۆی: مەسەلەکان هەمووی دەچێتە چوارچێوەی تەواوکردنی کارەکانەوە ل١٣٠-١٣١.

ئێستا لەم نۆرینەمانەوە بۆ هێز، ئەگەر بە چاوی گرنگییەوە لە پێشکەوتنی ماف لە وتەزا سەرەکییەکانی بڕوانین، زنجیرەیەك ئاشکرا دەکەین کە دەتوانێ دڵی "فۆرییە" پڕ بکا لە خۆشحاڵی:

١- مافی هێز.

٢- مافی جەنگ.

٣- مافی نەتەوەکان.

٤- مافی سیاسی.

٥- مافی مەدەنی و ماڵی.

٦- مافی ئابووری، کە دابەشی دوو لق بووە: کەواتە وەکو دوو شت لێك دەچن: کار و گۆڕینەوە.

٧- مافی سیاسی یا مافی ئازادی بیرورا.

٨- مافی ئازادی، بەو پێیەی کە ئەو مرۆڤایەتییە ناگەڕێتەوە، کە جەنگ و سیاسەت و دامەزراوەکان و کار و بازرگانی و زانست و هونەرەکان دروستیان کردووە، ئەو بزواتە ناگڕێتەوە تەنها لە ڕێگای ئازادی تەواو و پەیڕەوی لە یاساکانی عەقڵی نەبێ.

لەم زنجیرە مافانەدا دەبینین کە "هێز" لە نزمترین ئاستیدایە و "ئازادی" لە بەرزترین ئاستیدایە ل١٩٢-١٩٣.

جەنگ، بە پراکتیکی، ئەوە نییە کە ئامانج و بنەماکان دەیسەپێنن، تیۆرە کە دەڵێ سپییە، بەلاّم مومارەسەکردنی بەرەشی جێبەجێی دەکا. لە کاتێکدا کە بەرەو ماف دەڕوا، لە راستیدا لە خاپوورکردنی بەردەوامی خۆی دەرناچێ. لە نێوان واقیع و بیریشدا تەنها دژکارییەکی تەواو نییە، بەڵکو بێ بەریش نییە لێی. لە گرانی و ناخۆشی ئەو مەسەلانە کەمتر نییە کە پێویستە لە سەرمان چارەسەری بکەین. ئێمە دەزانین کە ئەستەمە پاکتاوی ململانێی نێوان ئەو دەوڵەتانە بکەین کە ترس و تۆقاندن ناشیرینی دەکا ل٢٢٧.

هۆکاری جەنگ کە هۆکاری هەموو شۆڕشێکە، ئەوە مەسەلەی هاوسەنگییە، هاوسەنگی ئابووری نەك هاوسەنگی سیاسی و جیهانی ل٣٨٤.

ئاشکرایە کە جەنگ ئەگەر لە پاڵنەرە نهێنی و شەرمەزارکەرەکانی پاکی بکەینەوە، کە لە ڕێگای ڕەتکردنەوەی تالاّن و پێش بڕکێ و پشتبەستنەکانی جەنگ و هەموو جۆرەکانی دەست بەسەردا گرتن، دیاری دەکرێ، ئەگەر بە هەموو جۆرەکانی مافی مەدەنی و سیاسی و جیهانی کە خۆی دروستیان دەکا چوار دەوربدرێ. کاتێك خۆی دەبینێتەوە کە جەنگێکی بێ ئامانجە ل٤٢٥.

بە کورتی جەنگ هەتا ئەگەر لە نێوان نەتەوە بەرێزەکانیش بێ، هەرچەندە ئەو پاڵنەرانەی کە دەیجوڵێنێ ڕەسمیش بێ هیچ ئامانجێکی نییە، تەنها جەنگێکە لە پێناو چەوساندنەوە و موڵکایەتی... جەنگێکی کۆمەڵایەتییە. ماوە بڵێین کە ئەگەر مافی ئابووری لە نێوان میللەتان دابنرێ وەك چۆن لە نێوان تاکەکان دانراوە، جەنگ جارێکی تر ناتوانێ ئەوە بکا کە لەسەر رووی گۆی زەوی کردی ل٤٦٥.

ململانێ ئامانجی وێرانکردن نییە لە پێناو وێرانکردن، ئامانجی سەرهەڵدانی بەرخۆری نییە، بەبێ بەرهەم، ئامانجی لە ناودان نییە لە پێناو لە ناودان، بەڵکو ئامانجی دروستکردنی سیستەمێکی هەمیشە بالاّیە، کە نزیکبێتەوە لە کەماڵێکی

ناکۆتایی. لەم بوارەدا پێویستە دان بەوەدا بنێین کە کار، کێڵگەیەکی "حقل" پرۆسەکاری پێشکەش بە ململانێ دەکا کە زۆر فراوانتر و بە پیت ترە لەوەی کە جەنگ پێشکەشی دەکا ل٤٨٣.

بە کورتی تیۆرەی سەرهەڵدانی ئاشتییەکی گشتگیر و کۆتایی، مەسەلەیەکی یاسایییە "مشروعە". ئەو تیۆرەیەی کە لە یاسای ململانێ و کۆی دیاردە جەنگییەکان و ئەو دژکارییەی کە لە نێوان چەمکە یاساییەکانی جەنگ و هۆکارە ئابوورییەکانی ئاماژەی پێ دراوە، لە سەرپەرشتی کردنێکی زیاد کراو لە کۆمەڵگاکان، سەرچاوەی گرتووە ل١٨٧.

مرۆڤ لە ئاستی خۆیدا بچووکە، بەڵام مرۆڤایەتی خۆی گەورەیە و ناکەوێ، دەتوانم بە ناوی ئەو مرۆڤایەتییەوە بڵێم "مرۆڤایەتی جارێکی ئارەزووی جەنگ ناکات" ل٥١٠.

"بنەمای فیدراڵی و زەرورەتی دووبارە دروستکردنەوەی پارتی شۆڕش" ١٨٦٣

فیدراڵییەت ناوێکی نوێیە، کە لە ساڵی ١٨٥٩ بە دەرکەوتنی لە بەرامبەر دیموکراسیدا ئازادی و یەکسانی و شۆڕش بە هەموو بەر ئەنجامەکانییەوە لەگەڵ خۆی هێنا ل٢٦٣.

واقیع بە سروشتی خۆی ئاڵۆزە، ساکارییش لە نموونەی باڵاوە سەرچاوەی نەگرتووە و ناگاتە بەرجەستە بوونیش ل٢٨٧.

ململانێی چینەکان لە نێوان خۆیاندا و ململانێی بەرژوەندییەکانیان و ئەو رێگایەی بەرژوەندییەکانیان پێ پێك دەهێنێ، ئەمانە چەند مەسەلەیەکن کە سیستەمی سیاسی دیاری دەکات، لە ئەنجامیشدا هەڵبژاردنی دەوڵەت حەقیقەتەکانی و هەمە جۆرییە زۆرەکانی دیاری دەکات ل٢٩٦.

ئەوەی جەوهەر و رەوشتی پەیمانی فیدراڵی، دیاری دەکات ئەوەیە کە هاوپەیمان "المتعاقدین" یا پەیمان بەستووەکان لە چوارچێوەی ئەم رێکخراوەدا بە شێوەیەکی تاکی بۆ خۆیان ماف و ئازادی و دەسەڵات و موڵکایەتی دەپارێزن، زیاتر لەوەی دەستبەرداری دەبن ل٣١٩.

بە کورتی، سیستەمی فیدراڵی دژکاری هیرارکییەت "المراتبیە"یان مەرکەزییەت بەرێوەبردن و ئەو حکوومەتەی کە خۆی لە هەموو دیموکراسییەکی ئیمپریالی و موڵکایەتی دەستووری و کۆمارێکی یەکگرتوو جیادەکاتەوە. بەڵام یاسای سەرەکی و جیاکەرەوەی ئەمەیە: لە چوارچێوەی فیدراڵییەتدا جەمسەرەکانی دەسەڵاتی مەرکەزی تایبەتمەند و دیاری دەکرێن، لە کاتی یەکگرتندا، لە کاتی هاتنە ناوەوەی دەوڵەتێکی نوێ ژمارە و چڕی و کارپێدانی فەرمانبەران کەم دەبێتەوە، بەڵام بە پێچەوانەی ئەمەوە لە حکوومەتی مەرکەزیدا ژمارەی جەمسەرەکانی دەسەڵاتی باڵا زیاد و فراوان دەبێ، کە ئەرکەکانی سەرکردەش "الامیر" و کاروباری هەرێمەکان و شارەوانییەکان و داخراوە پیشەییەکان "المنفعات الحرفیە" و تایبەتییەکان دەگرێتەوە، ئەمەش بە پێی فراوانی رووبەری زەوی و زیادکردنی ژمارەی دانیشتووان ل٣٢١.

من تێگەیشتم و بڕیار دەدەم و بانگەوازدەکەم، ئەگەر پێویست بکات کە دەوڵەت دەستبخانە هەموو ئەو جێبەجێکردن و پرۆژانەی کە قازانجی گشتیان هەیە، بەڵام من ئێستا هیچ هۆکارێك نابینم کە داوای مانەوەی دەسەڵاتی ئەم دەوڵەتە بکا بەسەر جێبەجێکردن و پرۆژەکاندان، ئێستا کاتی پێدانەوەی دەسەڵاتە بە جەماوەر، من پێموایە نموونەی ئەم جەختکردنە بە فیڕۆدانی دابەشکردنی تازیارییەکانە ل٣٢٧.

بە هۆی ئەو بنەمایەوە، کە بەڵگەنامەی یەکگرتن و کاروباری بەرگری و هەندێ کاروبار کە قازانجی گشتیان تێیدایە دیاری دەکات، زەوی هەموو دەوڵەتەکان دەستەبەر دەکات، هەروەها دەبێتە هۆی دەستەبەرکردنی دەسەڵات و دەستوور و

ئازادی کۆمەڵایەتی ئەو هەرێمە، بەڵام زیاتر دەسەڵات و توانا و دەست پێشخەری دەپارێزی، بە جۆرێك زیاتر لەوەی وازی لێدێنن. هەروەها بە هۆی ئەم بنەمایەوە کۆنفدراڵی خۆی خۆی دیاری دەکات بە جۆرێك هەموو هەرێمەکان دوور دەکەونەوە لە چوارچێوەی ئەو هاوپەیمانییە، زیاتر و زیاتر لە یەکتر دوور دەکەونەوە، تاوای لێ دێ دوای ماوەیەك بەڵگەنامەکە دەبێتە بەڵگەنامەیەکی بێ ئامانج، ئەوروپا تا ئێستاش گەورەترە لەوەی یەك کونفدراڵی بێت: ئەو ناتوانێ هیچ شتێك پێکهێنێ تەنها کۆنفدراڵییەتی کۆنفدراڵییەتەکان نەبێ ل٣٣٥.

یەکێتی فیدراڵی تاکە شتە کە دەتوانێ وەڵامی پێداویستی و مافەکانی چینی کرێکار بداتەوە ل٥٤٧.

بۆ ئەوەی هاوبەشەکی "الشراکة" کرێکاری جۆرێك لە یۆتۆپیا بمێنێتەوە، هەرچەند حکومەت تێناگا کە خزمەتگوزارییە گشتییەکان، پێویست ناکات بەو رێگایە جێبەجێ بکرێ و خۆی بداتە پاڵ کارگە کرێکارییە دەستەبەرەکان و بەرپرسەکان. ئیتر دەست تێوەردانی دەسەڵات بۆ کار بەسە... ل٥٤٨.

گەلێك، کە بە شێوەیەکی فیدراڵی یەکبگرن، ئەوە گەلێکی رێکوپێکن لە پێناو ئاشتیدا: کەواتە چ پێویستی بە سوپایە؟ ل٥٤٩-٥٥٠.

بیرۆکەی فیدراڵی، بەرزترین ئاستە کە تا ئێستا بیری سیاسی بیلمەتانە گەیشتووە پێی. ئەمە لە مێژە هەموو ئەو دەستوورەی فەرەنسای تێپەڕاندووە کە بۆ ماوەی حەفتا ساڵە تازە دەکرێتەوە. سەرەڕای سەرهەڵدانی شۆڕش کە بە هۆی کورتی ماوەکەیەوە نەتیوانیوە زۆر سەرپەرشتی وڵات بکات، بیرۆکەی فیدراڵی چارەسەری هەموو ئەو بەربەستانە دەکات کە رێکەوتنی نێوان ئازادی و دەسەڵات دەخاتە روو ل٣٥٢-٣٥٣.

مافی سیاسی پێویستە مافی ئابووری پەرەپێ بدا، ئەگەر بەروبووم و دابەشکردنی سامان بۆ رێکەوت جێ بهێڵین و ئەگەر سیستەمی فیدراڵی بە پارێزگاریکردن لە ئاژاوەگێڕی سەرمایەداری و مێرکانتلی وازی هێناوە، ئەگەر، بە کاریگەری ئەم

ئاژاوەگێڕیە، کۆمەڵگا خۆی بینیەوە دابەشی سەر دوو چین بووە، کە یەکێکیان چینی موڵکدارەکان و سەرمایەدارەکان و بەڵێندەرەکانە و ئەوەی تر چینی پرۆلیتاریای کرێ گرتەن، ئەوا هەمیشە بارودۆخی سیاسی بە پێشێوی دەمێنێتەوە ل٣٥٤.

سەدەی بیستەم سەدەی کردنەوەی فیدراڵییەتەکانە ل٣٥٥. ئامانجی ئەم فیدراڵییەتە تایبەتیانە رزگارکردنی دانیشتووانی وڵاتە هاوپەیمانەکانە لە "ئیستغلالی" چەوساندنەوەی سەرمایەداری و بانکی، جا چ ئەم چەوساندنەوەیە ناوەکی بێ یا دەرەکی، ئەم فیدراڵییەتە لە نێوان خۆیاندا شتێك پێکدەهێنن کە پێی دەڵێن فیدراڵی - کشتوکاڵی-پیشەسازی. کە بەرامبەر ئەو دەرەبەگایەتییە داراییە لەم رۆژگارەدا سەرپەشتیارە ل٣٥٧.

بیرۆکەی فیدراڵی پیشەسازی کە وەکو تەواو رێك خزمەتی بە فیدراڵی سیاسی دەکا، ئەگەر لە خودی خۆیدا سەیری بکەین دەبینین هەموو بنەما ئابوورییەکان پشتگیریان کردووە ل٣١٩.

بنەمای فیدراڵی، لیبراڵی تازیاردار "بأمتیاز" چەند پێویستییەکی هەیە، یەکەم سەربەخۆی ئیداری ئەو پارچانەی کە هاتوونەتە ناوییەوە، پێویستی دووەم جیاکردنەوەی دەسەڵات لە هەموو ئەو وڵاتانەی کە دەسەڵاتدارن "سیادة"، پێویستی سێیەم فیدراڵییەتێکی کشتوکاڵی-پیشەسازییە ل٣٦٠.

هەموو بیروباوەڕە ئابوورییەکانی خۆم، کە ماوەی "٢٥" بیست و پێنج ساڵە پوختی دەکەمەوە، دەتوانم لەم سێ وشەیەدا کورتی بکەمەوە: یەکێتی پیشەسازی-کشتوکاڵی.

هەموو بیروباوەڕە سیاسیەکانم دەتوانم لە هاوکێشەیەکی ئاوادا کورتبکەمەوە: فیدراڵی سیاسی یا داماڵینی مەرکەزییەت. "٣٦١" بە کورتی، "کێ بانگی ئازادی دەکا، با بانگی فیدراڵی بکا، یا بێ دەنگ بێ ....

"کێ بانگی کۆماری دەکا، با بانگی فیدراڵی بکا، یا بێ دەنگ بێ....

"کێ بانگ دەکا، با بانگی فیدراڵی بکا، یا بێ دەنگ بێ... ل٣٨٣

"توانای سیاسی چینی کرێکار" ١٨٦٥

ماوەی دە مانگە، لێم دەپرسن کە رام چییە دەربارەی بەیاننامــەی هەڵبژاردنــەکان کە کرێکارانی "الستین الستون" بڵاویان کــردەوە، لــە راســتیدا مــن زۆر دڵخۆشــم سەبارەت بە وریاییە سۆسیالیستییە، بە تایبەت لە فەرەنسا، زیــاتر مــافی خۆمــە سەبارەت بەم بابەتە دڵخۆشم... بێگومان لەگەڵ ئێوە و لەگەڵ "الــستین"دا رێکــم کە چینی کرێکار نوێنەری نییە و مافی خۆیەتی نوێنەری هەبێ، ئایا دەتوانم لەمە زیاتر هەست بە شتێکی تر بکەم ل٤٧.

بەڵام لە بواری بەشداری کردن لە هەڵبژاردنەکان، کە دەتوانرا بنــەما و دوارۆژی بــە هۆشیاری دیموکراسی ببەسترایەتەوە، لەم بوارەدا هاوڵاتیان لێیــان ناشــارمەوە کــە جۆرێك لە بەتاڵی دەبینم ل٤٨.

مەسەلەکە پەیوەستە بە بەڵگەهێنانەوە بۆ "بەرامبەر دیموکراسی کرێکاری کــە بــە هۆی ناتەواوی هۆشیاری خــودی خــۆی و بیروباوەڕەکــانی، بــە دەنگــەکانی خۆیــان پیشگیریان لە چەند ناوێك کرد، کە هەرگیز نوێنەری ئەوان نین" ئەو مەرجانەی کە پێویستە پارتێك بیبڕێ بۆ ئەوەی بچێتە ناو ژیانی سیاسییەوە ل٤٩.

بەدوو وشە، رەشوڕووتەکان تاکو ساڵی ١٨٤٠ هیچ نەبوون، کە دەتوانین بە ئاسانی لە چینی بورژوازی جیابکەینەوە، سەرەڕای ئەوەی ســاڵی ٨٩ لــە رێگــای مــاف و ئەمری واقیعەوە لە بورژوازییەت جیابوونەوە، ئەم رەشــوڕووتانە بــە هــۆی بــێ بــە شیکردنیان بە بەرهەڵستی کردنی چینی خاوەن زەوی و بەکارهێنەرانی پیشەسازی، بوون بە شتێك: ئێستا وەکو بورژوازییەت دەیانەوێ بن بە هەموو شت ل٦٢.

کێشەی جووتیارەکان هەمان کێــشەی کرێکــاری پیــشەسازییە، دوژمنــی هــەردوو تیپەکە خۆیانن ل٦٩.

.... رزگاری تەواو بۆ کرێکاران و نەهێشتنی کاری کرێ ل٧٠.

کەواتە توانای سیاسی چینی کرێکار دەگەڕێتەوە بۆ ئەم پرس و رایانە:

١- ئەگەر چینی کرێکار، لە رووی پەیوەندییەکانییەوە لەگەڵ کۆمەڵگاو دەوڵەتــدا هۆشیاری خۆی بەدەست بهێنێ. ئەگەر —بەو پێیەی کە بوونەوەرێکی کۆمەڵایــەتی نابەرجەســتەی ئــازادە- لــە چــینی بــورژوا جیــابۆوە لەگــەڵ ئــەم چــینەدا جــۆری پەیوەندییەکانی خۆی جیاکردەوە، ئەگەر هاتوو پابەند بوو بە تێکەڵ نەبوونی لەگەڵ بوژوازییەتدا، دەتوانێ هۆشیاری خودەکی بەدەست بهــێنێ و توانــای سیاســی لــە لادروست دەبێ.

٢- ئەگەر بووە خاوەن بیروباوەڕێك، یا ئەگــەر بــۆ خــۆی چــەمکێکی داهێنــا کــە داهێنراوی خۆی بێ، ئەگەر یاســا و مــەرج و دارشــتەی بــوونی خــۆی ناســاند یــا پێناسەیکرد، ئەگەر چارەنووس و دوارۆژی خۆی بینی، ئەگەر لە پەیوەندیدا لەگەڵ دەوڵەت و نەتەوە و سیستەمی گشتیگیردا لە خۆی تێگەیشت، ئــەو کاتــە توانــای سیاسی لە لا دروست دەبێت.

٣- ئەگەر چینی کرێکار، لە پێناو رێکخستنی کۆمەڵگادا توانی کورتەی کــرداری تایبەت بە خۆی لەو فکرەیە جیاکردەوە، ئەگەر بە هــۆی داروخــانی بوژوازییــەت و گەڕانەوەی بۆ دواوە، دەسەڵاتی درایە دەست بتوانــێ سیــستەمێکی سیاســی نــوێ دابهێنێنی و پەرەی پێبدا ل٩٠-٩١.

سەبارەت بە خاڵی یەکەم دەڵێم: بەڵێ چینی کرێکار بۆتە خاوەن هۆشیاری خــۆی و ئەگەر مێژووی ئەم خاوەن بوونەش دیاری بکەین ئەوە ساڵی "١٨٤٨"ە.

سەبارەت بە خاڵی دووەم دەڵێم: بەڵێ چینی کرێکار بیروباوەڕەکەی لەگەڵ هۆشیاری خودیدا دەگونجێ، کە بووە خاوەنی، ئەو بیروباوەڕە لە ناکۆکییەکی تەواو دایە لەگەڵ بیروباوەڕی بورژوازییەتدا.

سەبارەت بە خاڵی سێیەم، پەیوەست بە بەرەنجامەکانی سیاسی، بیروباوەڕی خۆی کورتی کردۆتەوە: دەڵێم نەخێر: چینی کرێکار لە خودی خۆی دڵنیایە، گەیشتۆتە نیوەی هۆشیاری بەو بنەمایەی کە بیروباوەڕە نوێیەکەی دروستی دەکات، بەڵام تا ئێستا نەگەیشتۆتە مومارەسەیەکی گشتی گونجاو و سیاسەتێکی گونجاو ل٩١-٩٢.

ئەمڕۆ نکۆڵی کردن لە جیاوازی نێوان ئەو دوو چینە، واتای زیاتر نکۆڵی کردنە، لەو جیابوونەوەیەی کە بووە هۆی ئەم جیاوازییە، کە پێشتر تەنها نائارامییەکی گەورە بوو، هەروەها واتای نکۆڵی کردنە لە سەربەخۆی پیشەسازی سیاسی و مەدەنی چینی کرێکار، ئەو سەربەخۆیەی کە تاکە قەربووکردنەوەیە کە تا ئێستا بەدەستیان هێناوە، واتای ئەوەی دەبێ، کە ئازادی و یەکسانی ساڵی **٨٩** لە پێناو ئەو دروست نەکراوە وەکو چۆن لە پێناو بورژوازییەت دروستکرا ل٩٤-٩٥.

کەواتە، دابەشبوونی کۆمەڵگای هاوچەرخ بۆ سەر دوو چین: چینی کرێکار و چینی موڵکدارەکان - سەرمایەدارەکان بەڵێندەرەکان دابەشبونێکی روون و ئاشکرایە ل٩٦.

کاتێك کە کرێکار و هەژار و نەزانەکان، کە هیچ دەسەڵات و هێزێکیان نییە، هەڵسان بە خستنەڕووی خۆیان و دروستکردنەوەی خۆیان و قسەکردن دەربارەی رزگاری و دوارۆژی خۆیان و گۆڕانی کۆمەڵایەتی، کە دەتوانن بە هۆیەوە بارودۆخی خۆیانیان پێ بگۆڕن و هەموو کرێکارانی پێ رزگار بکەن، دەبینین بۆرژوازییەتی موڵکدار و ناسراو و بە توانا هیچیان نییە دەربارەی خۆیان بیڵێن، کاتێك لە ژینگە کۆنەکەی خۆیەوە دەرچوو، بینیمان بێ چارەنووس و بێ رۆڵی مێژوویی بوو ئەو ئێستا بێ ئیرادە و بێ بیروباوەڕە. بورژوازییەت کە جارێك بە شۆڕش و جارێك بە

پارێزگار، جارێك بە کۆماری و جارێك بە خۆشەویستی یاسا و هەندێ جاریش بەرەو شێوەیەکی نوێنەرەکی و پەرلەمانی، دەستیپێکرد. دواتر جارێکی تر هاتەوە تازیرەکی خۆیشی لە دەستدا، ئەو بورژوازییەتەی کە ئێستا نازانێ چ سیستەم سیستەمەکەیەتی، چ حکوومەتێك باشترە، ئێستا هەموو روخسار و تایبەتمەندییەکی خۆی لە دەستداوە، جارێکی تر ناتوانێ لە رێگای فرەیی و کرێکار و بلیمەتییەوە ببێتە چینێکی بە توانا و بیەوێ و بیربکاتەوە و بەرهەم بێنێ و مشت و مڕ بکا و فەرمان بکا و حوکم بکا، بەڵکو وەکو کەمایەتییەك هەڵدێ و مان دەگرێ و وەکو گێلە شێوێنییەك و ئاژاوەگێڕێك دەردەکەوێ ل١٠٠.

بوژوازییەت ئەمە بزانێ یانەزانێ، رۆڵی ئەو کۆتایی هاتووە، ناتوانێ دوورتر بڕوا، و ناشتوانێ جارێکی تر خۆی دروست بکاتەوە ل١٠١.

شتێکی گرنگتر، سەبارەت بە دیموکراسی کرێکاری ئەوەیە لە یەك کاتدا: جەخت لەسەر مافی خۆی بکا و هێزی خۆی رزگار بکا و بیروباوەڕی خۆی بخاتەڕوو و تیۆرەکانی خۆیشی بەرهەمبێنێ ل١٠٣.

شۆڕش، لە رێگای دیموکراسیماندا دەتوانێ بمانخاتە سەر رێگای دیموکراسی پیشەسازی ل١٤٣. ئێستا ئەرکی دیموکراسی کرێکارییە کە کاروبارەکان بە دەستی خۆیەوە بگرێ و لە سەری پێویستە بانگەوازی خۆی بکا. پێویستە لەسەر دەوڵەت نوێنەری کۆمەڵگا لە ژێر ئەو پاڵەپەستۆیەی "ضغط" کە دەیەوێ بجوڵێتەوە، بەڵام ئەگەر دیموکراسی کرێکاری بە چاندنی بزاوت لە کارگەکان و لاوازکردنی بورژوازییەت و بەرزکردنەوەی "أبراز" خۆی لە هەڵبژاردنە بێ سوودەکانی، وازی هێنا، ئەگەر بەرامبەر بنەماکانی ئابووری سیاسی کە بنەمای شۆڕش کەم تەرخەمی نواند، پێویستە بزانێ کەوازی لە ئەرکەکانی خۆی هێناوە... رۆژێك بەرامبەر نەوەکانی هەست بەو کەموکوڕیانەی خۆی دەکا ل١٥١.

ئەوەی کە چاکسازییە هاریکارییەکان جیادەکاتەوە، ئەوەیە کە لە یەك کاتدا، لە لایەن مافێکی توند و هەستێکی کۆمەڵایەتی باڵاوە هەستاوە بە رەتکردنەوەی هەموو جۆرێکی ستەمکاری سەپێنراوی سەر کرێکار ل١٨١.

ئەو کارگانەی، کە دەتوانن پارێزگاری لە ناوەکانی ئێستایان بکەن، کە ملکەچی یەکتر و ملکەچی جەماوەرێکن کە هەڵگری عەقڵیەتێکی نوێن، جارێکی تر ناتوانرێ لەگەڵ نموونەی کارگەکانی ئێستا بەراوردبکرێن. بەڵکو رەوشتی خۆپەرستی و دوژمنکارانەی لەدەست داوە لە هەمانکاتدا بەوتایبەتمەندییە تایبەتیانەی بۆی فەراهەمکراوە توانا ئابوورییەکانی خۆی دەپارێزێ. ئەمانە هەموو وەکو چەند کڵێسایەکی تایبەتن لە ناو کڵێسایەکی گشتگیردا، ئەو کڵێسانە دەتوانن خۆیان بەرهەم بێننەوە، ئەوەش لە کاتێکدا ئەگەر بۆی بکرێ بیکوژێنێتەوە ل١٩٦.

لە بواری مافدا دەبینین کە یەکیەتی ناتوانێ "مطبوع" پاشکۆ بێ، تەنها بەو پەیمانە نەبێ کە کۆمەڵە خاوەن دەسەڵاتەکان بە کۆمەڵەکانی تری دەدەن ئەو پەیمانانەش ئەمانەن:

١- فەرمانڕەوایی کردنی خۆیان بۆ خۆیان بە شێوەیەکی هاریکاری، مامەڵەکردنی لەگەڵ دراوسێکانیدا بەپێی بنەمایەکی دیاریکراو دەبێ.

٢- دژی هەر بێگانەیەکی دەرەکی و زۆردارییەکی ناوەکی پارێزگاری لە خۆی بکا.

٣- خۆ گونجاندنی لەگەڵ بەرژەوەندی بەرهەمهێنان و پرۆژەکانی و پێشکەشکردنی هاریکاری بۆ تاکە بێ بەشکراوەکان.

بەم شێوەیە دەبینین ئەوەی تا ئێستا ناو مان ناوە رێبازی هاریکاری و دەستەبەری، ئەگەر بچێتە بواری سیاسەتەوە، پێی دەڵێن فیدراڵی ل١٩٨.

مافی نوێ لە ناوەڕۆکدا ئیجابیە "پۆزەتیڤە"، ئامانجەکەشی دەستکەوتنی هەموو مافە کۆنەکانە کە رێگای کردارەکی کردنی بدرێ بەبێ هەوڵدان بۆ دروستکردنی

ئامراز و هۆکار، هەروەها بەبێ پیشاندانی هیچ رازی بوونێك یارازی نەبوونێك لەم بوارەدا ل٢٢١.

دەتوانین بڵێین هەموو رۆڵ و دیدگاکان لە نێوان بورژوازییەتی سەرمایەداری و بەڵێندەرانی و حکوومەت لە لایەك و لە نێوان دیموکراسی کرێکاری لە لایەکی ترەوە پێچەوانە بوونەتەوە: دیموکراسی کرێکاری چیتر جەماوەر فرەیی، فرەیی و سووکی پێ ناوترێ، بەڵکو ئەم ناوانە دراوەنتە پاڵ بورژوازییەت، ئەو بورژوازییەتەی کە کەوتە ئاستی رەشوڕووت و جەماوەرە گێلەکان...

بینیمان بورژوازی باڵا، دوای ئەوەی رووداوی سیاسی دوای رووداوی سیاسی تووش دەبوو، کە گەیشتە نزمترین پلەی بەتاڵی رۆشنبیری و رەوشتی، بوو بە کۆمەڵەیەك کە هیچ مرۆڤایەتی تێدانەبوو، تەنها خۆپەرەستی نەبێ، لە کاتێکدا بە دوای رزگاربووندا دەگەڕا کە هیچ رێگایەکی رزگاربوون نەمابوو، ئەمەش تەنها کەم تەرخەمییەکی بێ ئومێدانە بوو کە خستیانە روو، لە بڕی ئەوەی بە گۆڕانێکی حەتمی رازیبن، بانگەوازی دەوڵەت و ئەو گێژاوە دەکەن کە نقوومی کردوون ل٢٣١.

ئارام بگرن، دەبینین چینی ناوەڕاست، کە لە لایەن رکابەرێکی بەرز و روخێنەرەوە هەڵچنراوە، یا دەچێتە ناو جیهانی دەرەبەگایەتییەوە یا فڕێ دەدرێتە ناو چینی پرۆلیتارياوە ل٢٣٥.

ئەو جیاکردنەوەی کە داوامان دەکرد مەرجی سەرەکی ژیانە، کە خۆمان جیاکردەوە و خۆمان دیاریکرد واتا ئێمە هەین، وەکو چۆن توانەوە واتا لە دەستدان و جیابوونەوە، بە شێوەیەکی یاسایی تاکە رێگایە بۆ جەختکردنە سەر مافەکانمان و بۆ خۆدەرخستنمان وەکو پارتێکی سیاسی دانپیانراو. بەم نزیکانە دەبینین ئەو چەکەی دەماندرێتی زۆر بە هێز تر و دڵسۆز ترە بۆ بەرگری کردن لە خۆمان، وەکو چۆن بۆ هێزشیکردنیش گرنگە ل٢٣٧.

کەواتە لێرەدا بە کورتی دەڵێم ئەو نموونە باڵا سیاسی و ئابوورییەی کە دیموکراسییەتی کرێکاری پەیڕەوی لێدەکا هەمان ئەو نموونە باڵایە نییە کە چینی

بورژوا پەیڕەوی لێدەکرد. بەبێ سوود، ماوەی زیاتر لە حەفتا ساڵە کە ئێمە ناتوانین لە هەمان پەرلەماندا خۆمان لەگەڵیاندا دەرخەین... هەتا لە هەمان بەرهەڵستکاریش، ئەو وشانەی لای ئێمە جیاوازییەکی بنەرەتی هەیە لە وشەکانی لای ئەوان، بە جۆرێك کە بیروباوەڕ و بنەما و شێوەکانی حکوومەت و دامەزراوە و رەوشت هەمان شت نییە، نە لە لای ئێمە نە لای ئەوان ل**٢٤٣**.

چینی کرێکار ئەگەر بە چاوی گرنگییەوە لە خۆی بڕوانێ و ئەگەر پەیڕەوی لە شتێکی تر کرد نەك وەهەم و هەڵەشەیی، پێویستە یەکەمجار لە راسپاردن "الوصایە" دەربچێ، لێرەش بە دواوە لە خودی خۆی و لە پێناو خۆیدا بجولێتەوە...ل**٢٤٣**.

بۆ ئەوەی بێتەوە یادتان، کە یادکردنەوە گرنگە: لێرەدا لە نێوان یەکسانی و مافی سیاسی و یەکسانی و مافی ئابوورییدا پەیوەندییەکی بە هێز هەیە، بە جۆرێك بە هێزە کە ئەگەر یەکێکیان رەتکەیتەوە، ئەوی تر لە خۆیەوە بزر دەبێ ل**٢٦٧**.

سوپاس و پێزانین.....

زۆر سوپاسی کاك عەلی مەلا سەید عەبدولرەحمان دەکەم کە یارمەتییەکی زۆری دام، هیوادارم هەمیشە لەش ساغ و سەلامەت بێت.

ئارام ئەمین